

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş'NİN
ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Hülya YAVUZ

Danışman : Doç. Dr. Ali Yılmaz GÜNDÜZ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü
Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İktisat
Anabilim Dalı İçin Öngördüğü Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır.

MALATYA

1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İş bu çalışma jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda BİLİM UZMANLIĞI tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Üye

Adı, Soyadı ve Ünvanı

ONAY

Yukarıdaki; imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../ ... / 1999

İmza

Adı, Soyadı ve Ünvanı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Devletin ekonomideki rolünün tanımlanması ve yeni bir anlayışın simgesi olarak en önemli iktisat politikası aracı olan Özelleştirme, 1980'li yıllarda yoğun bir şekilde dünya gündemine girerek, pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur.

Dünya ülkelerindeki özelleştirme uygulamalarında yaygın ve önemli sektör olması, gündeme gelmesiyle çok değişik tartışmalara sebebiyet vermesi ve ülkemiz için özel öneme sahip olması nedenleriyle Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Özelleştirilmesi tez konusu olarak değişik yönleriyle incelenmiştir.

Çalışmam esnasında yönlendirme ve katkıları için Hocam Doç. Dr. Ali Yılmaz Gündüz'e teşekkür ederim.



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM.....	3
GENEL OLARAK ÖZELLEŞTİRME.....	3
1. ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI.....	3
2. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI	5
2.1. İktisadi Amaçlar	5
2.1.1. Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek.....	5
2.1.2. Sermaye Piyasasını Geliştirmek.....	6
2.1.3. Yabancı Sermayenin Ülkeye Girişini Sağlamak	7
2.1.4. Gelir Dağılımını İyileştirmek	7
2.1.5. İşletmelerin ve Çalışanların Verimliliği Arttırmak	8
2.1.6. KİT'lerin Hazine ve Merkez Bankası Üzerindeki Yükünü Hafifletmek	8
2.1.7. KİT'lerdeki Gizli İşsizliği Ortadan Kaldırmak.....	9
2.2. Mali Amaçlar	9
2.3. Sosyal Amaçlar	10
2.4. Siyasal Amaçlar	11
3. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ.....	11
3.1. Dar Anlamda Özelleştirme Yöntemi-Mülkiyet Devri.....	11
3.1.1. Direkt Satış Yöntemi.....	12
3.1.2. Hisse Senedi Satışı Yöntemi.....	12
3.2. Geniş Anlamda Özelleştirme Yöntemleri.....	14
3.2.1. Finansal Kiralama Yöntemi	14
3.2.2. Yönetim Devri Yöntemi	15
3.2.3. Ortak Girişim Yöntemi	15
3.2.4. İhale Yöntemi	15
3.2.5. İmtiyaz Yöntemi.....	15
3.2.6. Yasal-Kurumsal Serbestleşme Yöntemi.....	15

3.2.7. Tüketicie Yardım Yöntemi	16
3.2.8. Kamu Girişimlerin Tasfiyesi Yöntemi	16
4. ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ.....	16
4.1. Özelleştirme İçin Hazırlık Döneminde Alınması Gereken Önemli Kararlar.....	16
4.2. Hukuki ve Teknik Hazırlıkların Yapılması.....	17
4.3. Satışın Gerçekleştirilmesi.....	18
4.4. Satış Sonrası İşlemler.....	18
II.BÖLÜM.....	20
TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNDE DEVLETLEŞTİRME DEN	
ÖZELLEŞTİRMEYE DOĞRU	20
1. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN DEVLET MÜLKİYETİNDE VE	
KONTROLÜNDE OLMASININ NEDENLERİ.....	20
1.1. Ölçek Ekonomileri ve Doğal Monopol Faktörü.....	21
1.2. Dışsal Ekonomiler Faktörü.....	23
1.3. Haberleşmenin Stratejik Önemi	24
1.4. Bölgelerarası Eşitlik Sağlanması	24
1.5. Evrensel Hizmet Faktörü	24
1.6. Çapraz Sübvansiyon Faktörü.....	24
1.7. Yatırım Duplikasyonu Faktörü.....	25
2. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN DEVLET TARAFINDAN	
SUNULMASININ ORTAYA ÇIKARDIĞI SORUNLAR	25
2.1. Organizasyon ve Yönetimle İlgili Sorunlar.....	26
2.2. Hizmetin Etkinliği Sorunu.....	27
2.3. İstihdam Politikaları İle İlgili Sorunlar	28
2.4. Mali Yapılarından Kaynaklanan Sorunlar	29
2.5. Organizasyon Yapısından Kaynaklanan Sorunlar	29
3. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNDE YASAL-KURUMSAL	
SERBESTLEŞME VE ÖZELLEŞTİRME	30
3.1. Maliyet Etkinliği (Efficiency).....	30
3.2. Hizmet Etkinliği (Effectiveness)	30
3.3. Çeşitlilik (Diversity).....	31
3.4. Yeni Teknolojik Buluşlar	31
3.5. Yeni İşalanlarının Açılması.....	31
3.6. Özelleştirme.....	31

III.BÖLÜM	33
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI	33
1. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE	34
1.1. ABD.....	34
1.2. İngiltere.....	37
1.3. Japonya	41
1.4. Almanya	43
1.5. Fransa	44
2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE	45
2.1. Arjantin.....	47
2.2. Endonezya	49
2.3. Özbekistan.....	53
IV.BÖLÜM	56
ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNDE İLK ADIM, TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN KURULMASI	56
1. PTT'NİN TARİHÇESİ	56
2. PTT'NİN BÖLÜNMESİ	59
3. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON AŞ.'NİN KURULMASI	61
4. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN TEŞKİLAT YAPISI	64
4.1. Merkez Teşkilatı	65
4.2. Müstakil Birimler	66
4.3. Taşra Teşkilatı.....	66
V.BÖLÜM	68
TÜRK TELEKOMÜNİKASYON AŞ.'NİN EKONOMİDEKİ YERİ	68
1. İŞLETME FAALİYETLERİ	68
1.1. Telefon Hizmetleri	68
1.2. Kiralık Devreler.....	70
1.3. Kablosuz Telefon Sistemi	70
1.4. Ankesörlü Telefonlar.....	70

1.5. Uzak Mesafe Transmisyonu	71
1.5.1. TÜRKSAT	71
1.6. Uluslararası Fiber Optik Kablo Projeleri	72
1.7. Özel Telekomünikasyon Hizmetleri	73
1.7.1. Mobil Araç Telefonu	73
1.7.2. GSM (Global System For Mobile Communications)	74
1.7.3. Çağrı Sistemi	74
1.8. TURPAK (Türkiye Paket Anahtarlamaalı Data Şebekesi)	74
1.9. TURNET	75
1.10. Kablo TV	75
1.11. Radyo ve Televizyon Faaliyetleri	75
2. PERSONEL YAPISI	76
3. FİNANSMAN YAPISI	78
4. YATIRIM HARCAMALARI	82
5. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN SORUNLARI	83
5.1 Yönetim ve Organizasyon Sorunları	83
5.2. İstihdam Sorunu	84
5.3. İşletme Sorunları	85
5.4. Şebeke Sorunları	85
5.5. Strateji ve Finansman Yatırım Sorunları	86
VI.BÖLÜM	88
TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ	88
1. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLME GEREKÇELERİ	88
2. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE YAŞANAN SÜREÇ	90
3. BİRİNCİ FAZ ÇALIŞMALARI, SEKTÖR REFORMU VE DEĞER TESPİTİ... 91	
3.1. 4000 Sayılı Kanun çerçevesinde Türk Telekom ve Posta İdaresinin Ayrılmasının İncelenmesi,	91
3.2. Sektör ve Şirket Analizi	92
3.3. Sektör Stratejisi ve Politikasının Belirlenmesi	92
3.4. Kanuni Altyapı ve Düzenleyici Kurumun Belirlenmesi	92

3.5. Değer Tespit ve Özelleştirme Stratejisi.....	92
3.6. Kanuni Altyapı Değişiklikleri ve Düzenleyici Kurum Konusunda Uygulamaya Geçilmesi..	93
4. GOLDMAN SACHS KONSORSİYUMUNUN ÖZET TAVSİYELERİ VE UYGULAMALAR	93
4.1. Türk Telekom A.Ş.de Yapılması Gerekenler	93
4.2. Devlet Kontrolü :	94
4.3. Sektör Politikası.....	94
4.4. Özelleştirme Süreci	94
5. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	95
5.1. Zamanlama Sorunu	95
5.2. Değer Tespit Sorunu.....	97
5.3. Personel Sorunu	98
5.4. Yönetim ve Regülasyon Sorunu	99
5.5. Diğer Sorunlar	100
SONUÇ.....	102
YARARLANILAN KAYNAKLAR	106

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATT	: American Telephone and Telegraph
BT	: British Telecom
DB	: Deutsch Bundespost
FCC	: Federal Communications Commission
FTG	: France Telecom Group
GSM	: Global System For Mobile Communication
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİ	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İMF	: Uluslararası Para Fonu
KDD	: Kokusai Denshin Denwa
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
K/P	: Kuranportör
MMC	: Monopolies and Merger Commission
NTT	: Office of Telecommunications
OFTEL	: Office of Telecommunications
P.İ	: Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü
PTT	: Posta Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü
R/L	: Radyo Link
SSY	: Sabit Sermaye Yatırımı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTAŞ	: Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
TURPAK	: Türkiye Paket Anahtarlama Data Şebekesi

GİRİŞ

Tarih içerisinde Batı ülkeleri dahi sermaye birikiminin yetersizliği, geleneksel olarak sermayenin daha çok tarım ve ticaret alanında kullanılması, ayrıca sanayi alanındaki girişimcilere finansal destek sağlayacak mali altyapı ve müesseselerin çoğunun daha kurulmamış ve yeteri kadar gelişmemiş olması nedeniyle sanayileşmenin hızlandırılmasında devlet kaynaklarını kullanmışlardır.

Bu doğrultuda kurulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1970'li yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde etkilerini hissettirmeye başlayan ekonomik ve sosyal sorunların sonucunda, politik ve akademik düzeyde ortaya çıkan çözüm arayışları, sorunların sorumlusu olarak gösterilen devletin ekonomi içindeki rolünün azaltılması şeklindeki liberal ekonomi politikalarının, 1980'li yıllardan itibaren güncellik ve önem kazanmasına yol açmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke tarafından uygulamaya konulan liberal ekonomi politikasının en önemli aracı ise özelleştirme dir.

Devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların alt yapı yatırımlarına kanalize edilmesini amaçlayan özelleştirme uygulamalarının en yaygın ve gözdelelerini telekomünikasyon alanındaki özelleştirmeler oluşturmaktadır.

Özelleştirmenin dünya çapında kabul görmesinde, özel bir yere sahip olan İngiltere, ilk telekomünikasyonda kendisini göstermiş ve İngiliz Telecom'u (BT) başarı ile özelleştirerek diğer ülkelere örnek olmuştur.

Çoğu Avrupa ülkeleri telekomünikasyon alanına büyük yatırımlar yapmaktansa, özelleştirmeyi tercih ederek telekomünikasyon şirketlerinin özelleştirilmesini tamamlamış, bu uygulamaya sadece Avrupa ülkelerinde değil, Güney Amerika'dan Afrika'ya, Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar değişik coğrafyalardaki gelişmekte olan ülkelerde bu akımın içerisine girmişlerdir.

Türkiye'de ise Telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi kararı, çok büyük tartışmalara neden olmuş, bunun getirdiği bir anayasa mahkemesi süreci yaşanmış, halen tam anlamıyla bir konsensüs sağlanamamıştır.

Oysa, Devletin rolünün yeniden tanımlanması ve demokrasinin oluşmasında en önemli araç olan özelleştirmenin, uygulanıp uygulanmaması yönündeki tartışmalardan ziyade ülkemizin yapısına uygun bir şekilde sosyal maliyetleri de iyi analiz edilerek, mutlak surette başarılı bir özelleştirme gerçekleştirilme yönünde bütün çabalar yoğunlaştırılmalıdır.

Bu bakış ışığında birinci bölümde genel anlamıyla özelleştirme tanıtılmak istenmiş, özelleştirmenin anlamı, özelleştirmeyle elde edilmek istenen amaçlar, özelleştirme uygulamasında kullanılan yöntemler ve özelleştirmede yaşanan süreç ele alınmıştır.

Bu genel tanıttan sonra ikinci bölümde, doğal tekel niteliğinde olan telekomünikasyon hizmetlerinin devlet mülkiyetinde olmasının nedenleri ve bunun sonucunda yaşanan sorunlar ile telekomünikasyon hizmetlerinin devlet mülkiyetinden çıkmasıyla ortaya çıkan sonuçlar izah edilmiştir.

Üçüncü bölümde, dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi uygulamaları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye'deki telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesinde ilk adım olarak PTT'nin posta hizmetleriyle telekomünikasyon hizmetlerinin ayrılması ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin kurulması ve Teşkilat Yapısı ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin ekonomideki yeri ortaya konulmaya çalışılmış, öncelikle faaliyetleri personel, finansman ve yatırım konuları incelenmiş ve şirket olarak hangi sorunlarının bulunduğu bakılmıştır.

Altıncı bölümde ise Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin özelleştirilme gerekçeleri, özelleştirilmesinde bugüne kadar yaşanan ve yaşanacak süreç ile bu süreçte karşılaşılan sorunlar incelenerek çözüm önerileri getirilmiştir.

Sonuç kısmında ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılarak bazı yapıcı önerilerde bulunulmuştur.

I.BÖLÜM

GENEL OLARAK ÖZELLEŞTİRME

1. ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI

İktisadi alanda özelleştirme olgusu A.Smith ile başlar. Smith'e göre devlet, savunma ve adalet gibi tam kamusal malları üretmelidir. Smith 1776'da kamu ekonomik girişimlerinden elde edilecek kârların bireylere doğrudan bir yarar sağlamayacağını, bu nedenle yöneticilerin müsrif ve ihmalkâr davranabileceklerini savunmuştur.¹

1929 ekonomik krizine kadar ekonomiyi yönlendiren kuramsal görüş; A.Smith, D.Ricardo ve J.Stuart Mill'in fikir babalığını yaptığı piyasanın "Görünmeyen el mekanizması" ile işleyeceği ve kendi dengesini bulabileceğidir. Burada hükümetlere düşen görev bu sisteme uymaktır. Ekonomik krizle birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntısından sonra bu kuramsal görüş geçerliliğini yitirmiş, Keynes'in "devletin yol göstericiliğinde kalkınma" modeli devreye girmiş ve 1980'lere kadar uygulanmıştır. Bu modelin temelini korumacılık, yardımlar, devlet giderleri ve "ithal ikameci" politikalar oluşturmuştur.

Özelleştirme terimini ilk kez A.Smith'in öğretilerini temel alan Peter F.Drucker ortaya atmıştır. Drucker devletin ekonomideki ağırlığının azalması gerektiğini şu gerekçelerle açıklamıştır; İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana devlet programı ve uygulamaları başarısız olmuştur. Vergilendirme yoluyla elde edilecek gelirlerin bir sınırı vardır. Ayrıca, devletin gelir yaratma yeteneğinin sonuna geldiği de bir gerçektir.²

Özelleştirme olgusu, 1970'li yıllarda yaşanan dünya ekonomik kriz içinde çıkış yolları arayan ekonomik politikalar sonucu ortaya çıkmış bir çözüm yöntemidir. 1930 krizinde "çözüm" olarak öngörülen KİT uygulaması, 1970 krizinde "neden" olarak görülmüştür.

¹. SUIÇMEZ, Halit-YILDIRIM, Şevket, *Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*, MAM Yayını (No:508), Ankara 1993, sy.15-16

². SUIÇMEZ-YILDIRIM a.g.e., sy.17

Yasal düzenlemelerde yürütmeye ve yönetime serbestlik tanımak için olsa gerek, özelleştirmenin tanımı yapılmamıştır. Öğretide bir tanım verilmeye çalışıldığı görülmektedir.³

Öğretiye göre özelleştirmenin biri dar, öbürü geniş iki tanımı vardır. Dar anlamda özelleştirmeyi, devletin sahip olduğu mal varlıklarının ya da para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının satış ya da benzeri yollarla yerli ya da yabancı gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişilerine devri olarak tanımlayanlar bulunduğu gibi,⁴ yalnızca kamu ekonomik girişimlerinin mülkiyetinin yine aynı yöntemle ve kişilere devri olarak görenlerde vardır. Daha kuramsal anlatımıyla özelleştirme, toplumda kimi üretim araçları üzerindeki kamu mülkiyetinin özel kesim yararına yeniden dağıtılmasıdır.⁵

Fakat sözcük, çoktan daha geniş bir anlam kazanmıştır; toplumun ihtiyaçlarına yeni bir bakışı ve bunların yerine getirilmesinde devletin rolünün yeniden düşünülmesini simgelemektedir. İnsan ihtiyaçlarının sağlanmasında toplumun özel kurumlarına daha çok, devlete daha az dayanma anlamına gelmektedir. Özelleştirme, faaliyet alanında veya mülkiyette devletin rolünün azaltılması veya özel sektörün rolünün artırılmasıdır.⁶

Geniş anlamda özelleştirme kısaca, KİT'lerin, kamu hizmeti veren kamu kuruluşlarının mülkiyet ve/veya yönetimlerinin özel sektöre devri, kamu kesiminin ulusal ekonomideki doğrudan payının en aza indirilmesi, giderek yok edilmesi biçiminde de tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkarak, KİT'lerin tasfiyesini ya da kapatılmasını özelleştirme kapsamında görenler vardır.⁷

³. SERİM, Bülent. Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özelleştirme, İzgi Yayınları. Ankara-1996, sy.26

⁴. Özelleştirme (Özel İhtisas Komisyonu Raporu) TOBB Yayını, Ankara 1993, sy.9-10

⁵. SERİM, Bülent, a.g.e., sy, 26

⁶. E.S.SAVAS (Çevr.Ergün YENER), Özelleştirme, Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı, MAM Yayınları: 517, Şubat 1994, Ankara. Sy.23

⁷. SERİM, Bülent, a.g.e., sy.27

Kısaca, geniş anlamda özelleştirme, milli ekonomide serbest piyasa ekonomisini güçlendirecek ve devletin iktisadi etkinliğini azaltacak uygulamaları kapsayan bir şemsiye kavram görünümündedir.⁸

2. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI

Özelleştirmenin bir taraftan kamu sektörünün verimsizliğini azaltmak, serbest piyasa ekonomisini geliştirmek ve sermaye piyasasını güçlendirmek gibi ekonomik amaçlarının yanısıra toplumsal ve siyasal amaçları da bulunmaktadır.⁹

2.1. İktisadi Amaçlar

2.1.1.Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

Kamuya ait işletmeler tekелci (tekел eğilimli) yapıları dolayısıyla piyasasının kontrolünü ellerinde tutmakta ve iflas tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Bu yüzden oluşacak zararları genel bütçeden karşılanmakta ve bu da onların tekелci güçlerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Genelde gerek fiyat ve gerekse kalite yönünden piyasa taleplerine karşı duyarsız olduklarından fiyatı ve maliyetleri düşürmek ya da kaliteyi iyileştirmek gibi önlemleri alma zorunluluğunu da duymazlar. Böyle olunca ekonomik tekelleşme ve kamuya ait işletmelerin verimsizlikleri daha da artmaktadır.

Sözgeçen işletmelerin sahip olduğu bu iki özelliği kaldırıp piyasa koşullarında faaliyet göstermeleri sağlanırsa piyasa ekonomisi güçlenecektir. Ancak, bunun için yapılması gereken, kamuya ait tekellerin özel tekeller haline gelmesine engel teşkil edecek yasal ve kavramsal serbestleştirme ile özelleştirme.¹⁰

⁸. AKTAN. Coşkun Can, Özelleştirme, Ankara 1994, sy.71

⁹. Türkiye'de ve Dünya'da Yaşanan Özelleştirme, Vakıfbank Araştırma Dizisi No:2, sy.4

¹⁰. Özelleştirme, TOBB, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, Ağustos 1993, sy.23

2.1.2.Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Gerçek ve tüzel kişiler aracı kurumlar vasıtasıyla sermaye piyasasından menkul kıymet olarak bir taraftan tasarruflarını değerlendirirken diğer taraftan yatırımlar için müteşebbislere fon sağlamış olurlar. Dolayısıyla, hem tasarrufçuların sağlam ve iyi gelir elde etmesi, hem de yatırımlara uzun ve orta vadeli kaynaklar bulunabilmesi açısından çok önemlidir.

Sermaye piyasasının gelişmediği, yeterli miktarda menkul kıymet arzı gerçekleştirilmediği ülkelerde, piyasaya yeni bazı menkul kıymetler arz edilerek tasarrufçuların ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Sermaye piyasasının gelişmesiyle tasarrufların olduğu anda yatırımlara aktarılması mümkün bulunduğu için ekonomide sermaye birikiminin artırılması ve iktisadi kalkınmaya, sağlıklı finansman kaynaklarıyla hız kazandırılması hedeflenmektedir.

Özelleştirmenin sermaye piyasasını geliştirmek amacı yanında sermaye piyasasının gelişmiş olması da özelleştirmenin başarısı için bir ön şarttır. Çünkü sermaye piyasasının gelişmediği, menkul kıymet arzı ve talebinin yeterli olmadığı, halkın tasarruflarını değerlendirirken daha önceki alışkanlıklarından (altın ve gayrimenkul alımı gibi) kolayca vazgeçmediği bir ülkede başlatılan özelleştirme programı bir çok engelle karşılaşacaktır. Bu nedenle, özelleştirmeyi kademeli olarak yürütmek ve sermaye piyasasının emebileceği oranlarda hisse senedini arz ederek, bu piyasayı zorlamadan özelleştirmeye birlikte gelişmesini sağlamak gerekecektir.¹¹

Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların hisse senetlerine yatırılması alışkanlığı yerleşmemiştir. Bunun nedeni olarak, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, piyasada güven ve istikrarın bulunmaması, hisse senedinin istendiği anda paraya çevrilememesi, devletin para politikası ile yüksek enflasyonu gösterebiliriz. Özelleştirme ile KİT'lerin hisse senetleri yerli ve yabancı tasarruf sahiplerine, yöneticilere, çalışanlara ve tasarrufçu kuruluşlara satılacaktır.

¹¹. ALTINTAŞ, M.Berra, "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri", Ankara. Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın No:8, 1988, sy.54

Bu şekilde geniş bir kitle yatırım bilinci ve alışkanlığına kavuşturulacak ve sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunulacaktır.¹²

2.1.3.Yabancı Sermayenin Ülkeye Girişini Sağlamak

Özelleştirme ile özel yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişini teşvik etmek imkanı vardır. Böylece döviz gelirlerinin artacak olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen ödemeler dengesi açığının kapatılması bakımından önem taşımaktadır. Yabancıların modern teknoloji getirmeleri beklentisi de vardır. Yabancı ülkelerde çalışanlara uygun ve cazip şartlarla hisse senedi satılması yoluyla da ülkeye döviz girişini sağlamak mümkündür.¹³

2.1.4.Gelir Dağılımını İyileştirmek

Gelir ve servet dağılımının düzeltilmesi ve servetin geniş kitlelere yayılmasında özelleştirme politikasından yararlanılmaktadır. Özelleştirme politikasının bu amaç yönünde başarılı olabilmesi için KİT hisse senetlerinin gelir ve serveti düşük olanlarca alınmasını özendirici bazı tedbirlerin alınması gereklidir. Servetin geniş kitlelere yayılması ancak sosyal bir özelleştirme ile mümkündür.

KİT hisse senetlerinin çalışanlara, yöneticilere ve tasarruf sahiplerine belli avantajlarla satılması bu kesimlere bir gelir transferi anlamına gelir. Böylece özelleştirmeye sosyal bir mahiyet yüklenilmesi ile, kısaca sosyal özelleştirme politikası ile bir taraftan KİT'lerde verimlilik oranı yükselirken, diğer taraftan verimlilik artışının düşük gelir gruplarına aktarılması sağlanır. Gerçekten de daha geniş bir kesimin (işçi, yönetici ve küçük tasarruf sahipleri vb.) Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin mülkiyetine ortak edilmesi, gelir dağılımı üzerinde olumlu etkide bulunurken, aynı zamanda mülkiyet ile emek faktörlerini birleştirerek iş anlaşmazlıklarını azaltır ve verimliliği yükseltir.¹⁴

¹². ESEN, İsmail, "Özelleştirme ve Borsaya Etkileri", Para ve Sermaye Piyasası, s.108, Şubat 1988, Sy.28

¹³. Vakıfbank Araştırma Dizisi, No:2 sy.4

¹⁴. AKTAN, C, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme, Takav Matbaası, Ankara 1993, sy.91

2.1.5. İşletmelerin ve Çalışanların Verimliliği Arttırmak

Bugün için kamuoyunca genelde benimsenen ve desteklenen bu görüşe göre, kamu sektöründe verimliliği arttıracak teknolojik gelişmenin yakından izlenememesi, işgücü maliyetlerini yükselten siyasi tercihi bir istihdam politikası uygulanması, ücretlerin düşüklüğü, rasyonel yatırım programlarının uygulanamaması vb. nedenlerden dolayı verimlilik, her zaman özel sektörünkünden düşük olmaktadır. İşte özelleştirme ile bu olumsuz etki giderilebilecek ve KİT'lerin özel kesime devri ile hazine üzerindeki yükü hafifletilecektir.

Kârlılık oranı yüksek kamu mülkiyetindeki işletmelerin hisse senetlerinin çalışanlara, yöneticilere ve küçük tasarruf sahiplerine belli avantajlarla satılması bu kesimlere bir gelir tasarrufu anlamına geldiğinden bu yöntemle verimlilik artarken, mülkiyet ve emek faktörlerinin bileşimi sonucu iş anlaşmazlıkları da azaltılabilir. Ancak, bu hedeflerin gerçekleşmesi çalışanlara ve az gelirli kesimlere belli finansal destekler ve teşvikler sağlanmasına bağlıdır.¹⁵

KİT'lerin özelleştirilmesiyle kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, verimliliğin artırılması ve ekonomide hüküm süren enflasyonist baskıların azaltılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, özelleştirmeyle devredilen işletmeler rekabet ortamı içerisinde daha verimli olarak çalışacaklarından, suni fiyat artışları da söz konusu olmayacaktır.¹⁶

2.1.6.KİT'lerin Hazine ve Merkez Bankası Üzerindeki Yükünü Hafifletmek

Kamu İktisadi Teşebbüsleri özellikle az gelişmiş ülkelerde enflasyonun doğmasında önemli etkileri olan kuruluşlardır. KİT'ler ekonomik yönden çoğunlukla kendi kendilerine yetmemekte, gelirleri giderleri karşılayamadığı ölçüde Hazineden ve genel bütçeden yardım almaktadırlar. KİT'lerin dış finansman ihtiyacının Hazineden emisyon vasıtasıyla sağlanması, ekonomide toplam para arzını, dolayısıyla enflasyonu hızlandırmaktadır. Öte yandan KİT'lerin ek finansman gereksinimleri bu kuruluşların mal ve hizmet fiyatlarını ortaya çıkarmaktadır. KİT zamları böylece enflasyona sebep

¹⁵. TOBB, Özel İhtisas Raporu, 1993, sy.25

¹⁶. Vakıfbank Araştırma Dizisi No:2, sy.5

olmaktadır. Özelleştirme, mal ve hizmetlerin gerçek ve doğru maliyetlerine ulaşmak bakımından önem taşımaktadır.¹⁷

2.1.7.KİT'lerdeki Gizli İşsizliği Ortadan Kaldırmak

İktidarlar, siyasal amaçlarla KİT'lere ihtiyaç fazlası işçi, geçici işçi, sözleşmeli personel olarak değişik statülerde personel alarak gizli işsizliğe sebebiyet vermektedirler.

Özelleştirme yoluyla devlet gereksiz personel istihdamına sebep olan uygulamalardan kurtulacaktır. Böylece kamu kesiminde ihtiyaca uygun ve gerçekçi istihdam sağlanabilecektir.

Özelleştirmeden sonra, işletmelerdeki işçilerin daha verimli çalışacakları ve rantabl olacakları kabul edilmektedir.

2.2. Mali Amaçlar

Özelleştirmeyele ekonomik amaçların gerçekleşmesi, mali sonuçları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle özelleştirilen kuruluşların finansmanı açısından, özelleştirme sonucu bütçe baskıları hafiflerken, kamu aktiflerinin devredilmesi sonucu önemli bir gelir kaynağı sağlanmaktadır. Bunun sonucu özelleştirme, hükümetlere kısaca tasarruf tedbirleri denilen, harcamaların azaltılması gibi siyasi ve ekonomik açıdan oldukça güç olan işlemlerden vazgeçme imkanını vermektedir. Meydana gelen ekonomik ve mali iyileşmelerin sonucu olarak da, aynı zamanda ileriki yıllarda vergilerde hafifletme ve kamu kesimi borçlarının azaltılmasında yeni kaynak yaratılmış olmaktadır.¹⁸

Özelleştirmede asıl amaç ekonomik olmakla birlikte, doğrudan doğruya mali sonuçlar elde edebilmek amacıyla da özelleştirme yoluna gidilebilir. Bu durumda ekonomik bir sonuç elde etmekten çok, bazı mali sonuçları elde edebilmek amacıyla KİT'lerin satılması söz konusudur. Ancak, mali amaçlarla özelleştirme, bu yolla devlete gelir sağlama açıkça ifade edilmeyen ve zımnen kabul edilen bir konu olmaktadır.

¹⁷. Vakıfbank Araştırma Dizisi No:2, sy.6

¹⁸. ATASOY, Veynel. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, Ankara, Ağustos-1973, sy.184

Mali amaçlarla özelleştirme yapılmasına, aldatıcı bir finansman kaynağı olması nedeniyle de itiraz edilmektedir.¹⁹

2.3. Sosyal Amaçlar

Ekonomik amaçları gerçekleştirilen önemli araçlardan biri olarak ortaya çıkan sermayenin tabana yayılması amacıyla yapılan hisse senedi sahipliğinin yaygınlaştırılması, serbest piyasa kurallarının daha geniş kitleler tarafından benimsenmesini sağlarken, başlı başına özelleştirmenin sosyal bir amacı olarak da ortaya çıkmaktadır. Burada güdülen sosyal amaç; geniş kitleleri sermayenin tabana yayılması amacıyla hisse senedi sahibi yaparak gelir düzeylerini artırmak, bu yolla refahı, biraz daha yaygınlaştırmaktır. Bu amaçla gerçekleştirilen özelleştirmeler, "sosyal özelleştirme" olarak nitelendirilmektedir.²⁰

Halkın hisse senedi sahibi yapılması, bu amaçla mevcut tasarrufların ekonomiye kaymasını sağlayacağı gibi, bu kitleleri hisse senedi sahibi olmak amacıyla ek tasarruf imkanı yaratmaya da zorlamaktadır. Böylece, salt bir sosyal amaçtan ekonomik sonuçlar elde edilmesi mümkün hale gelmektedir.

Özelleştirmede izlenen bir diğer sosyal amaç, işletmelerin sermayesine çalışanların katılmasını sağlamak, başta İngiltere olmak üzere bir çok ülkede özelleştirme politikasının önemli amaçları arasında yer almıştır. Uygulamada bir çok ülke, işletmelerde sosyal havayı iyileştirmek ve çalışanların firmalarının daha iyi çalışması konusunda ilgilerini artırmak için, hem kamu aktiflerini devrederken, hem şirketlerin özelleştirilmesinde, çalışanların pay almasını teşvik edici düzenlemeler getirmişlerdir.²¹

¹⁹. AKALIN, Güneri, "KİT"ler ve Özelleştirilmeleri", AÜSBF, Cilt: XLI, Sayı: 1-4, Ocak-Aralık 1986, AÜSBFBYYO Basımevi-Ankara, 1987, s.460

²⁰. DİLİK, Sait, "Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi", AÜSBF, Cilt: XXXVII, Sayı: 1-2, Ocak-Haziran 1987, Sy.131

²¹. ATASOY, Veysel, a.g.e. s.185.

2.4. Siyasal Amaçlar

Özelleştirme hangi amaçla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, bundan siyasal sonuçlar da elde etmek mümkündür. Nitekim, bu alanda sağlanan başarıların bir sonucu olarak İngiltere'de üst üste seçimleri kazanarak iktidarı muhafaza etmesi bunun en çarpıcı örneği olmaktadır. Siyasal sonuçlar elde edilebilen özelleştirme, siyasal amaçlarla da uygulanmaya konulabilmektedir. Özellikle siyasal partilerin görüşlerinin sosyalizme veya liberalizme yakın olması halinde, özelleştirme özellikle siyasal amaca yönelik olarak, yani liberalizme uygun ortam yaratmak amacıyla ortaya çıkabilmektedir. İngiltere'de İşçi Partisi'nin devletleştirmeden, Muhafazakar Parti'nin özelleştirmeden, aynı şekilde Fransa'da sosyalist ve komünist eğilimli partilerin millileştirmeden, sağ partilerin özelleştirmelerden yana tavır koymaları konunun siyasal ve ideolojik yanını açık biçimde ortaya koymaktadır. Ancak, son yıllarda ekonomik şartlarında zorlamasıyla, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere bir çok ülkede, özelleştirmeye karşı olan partilerin görüşlerinde bir yumuşama izlenmektedir.²²

3. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Özelleştirme yöntemleri, tanımında olduğu gibi dar ve geniş anlamda sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

3.1. Dar Anlamda Özelleştirme Yöntemi-Mülkiyet Devri

Özelleştirme denince ilk akla gelen kamu mülkiyetinin satışı olarak görülmektedir. Birincisi, kamu aktiflerinin tamamının veya bir kısmının blok satışlarıdır. İkincisi ise kamu kuruluşlarının öz kaynaklarının hisse senedi ihracı yolu ile özel kişi ve/veya kurumlara devridir. Birincisine "direkt satış yöntemi" diğerine "hisse senedi satış yöntemi" denilmektedir.²³

²² . ATASOY, Veysel, a.g.e., sy.185

²³ . AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.105

3.1.1. Direkt Satış Yöntemi

KİT aktiflerinin kısmen veya tamamen satışı sözkonusudur. Bu yöntemde KİT aktiflerinin özel kişi veya kurumlara devredilmesi halinde "bütün özelleştirme", aktiflerin bir kısmının devri halinde ise "kısmi özelleştirme" söz konusudur.

Direkt satış yönteminin uygulanabilmesi için işletmelerin mali performanslarının iyi olması, gerek sermaye, gerekse aktifler yönünden çok büyük olmaması gereklidir. Özellikle bütün özelleştirme halinde özel kesimin çok büyük sermayeye sahip KİT'leri satın alması oldukça zordur. Bu nedenle direkt satış yöntemi düşünülürken, özel kesimin satın alma imkanları da dikkate alınmalı, gerekirse birkaç firmaya veya konsorsiyuma satışı yapılmalıdır.

Bu yöntem daha çok kâr amaçlı nihai mal veya hizmet üreten KİT'lerin, bazı müesseselerinin veya bağlı ortaklıkların satışında uygulanabilir. Ayrıca bazı KİT'lerin ana faaliyet dalıyla yakın ilgisi bulunmayan tali işletmelerinin satışında da bu yöntem başvurulabilir.²⁴

3.1.2. Hisse Senedi Satış Yöntemi

Özelleştirmede genellikle hisse senedi satış yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemde, KİT'lerin öz kaynaklarının, tamamen veya kısmen özel kişi ya da kurumlara hisse senetleri vasıtasıyla devri sözkonusudur.

Hisse senedi satışı yoluyla özelleştirme ancak sermayesi paylara bölünmüş sermaye şirketlerinde sözkonusudur. Sermaye şirketleri ise anonim şirketler, limited şirketler ve hisseli komandit şirketlerden oluşmaktadır. Bunlar içinde özelleştirme için en uygun sermaye şirketi, anonim şirketlerdir. Çünkü anonim şirketlerde hisse devri (özellikle hamiline yazılı senetler), limited şirketler ve hisseli komandit şirketlere oranla daha kolaydır.

Bu yöntemin uygulamada başarılı olabilmesi için halkın hisse senetleri (kıymetli kağıtlar) konusunda bilinçlendirilmesine bağlıdır. Bu konuda hisse senedinin diğer

²⁴. TÜSİAD, Özelleştirme KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul 1986, sy.20

kıymetli kağıtlardan farkını ve özellikle avantajlarını eğitici programlar aracılığıyla halka tanıtmak gerekir.

Hisse senedi satış yönteminde, hisse senetleri yurt içinde ve yurt dışında satılabilir.

Özelleştirmede yaygın bir şekilde uygulanan hisse senedi satış yönteminde genellikle yurtiçi sermaye piyasası kanalıyla hisseler satışa arz edilmektedir. Sermaye piyasasında hisse senetleri doğrudan doğruya tasarruf sahiplerine satılabileceği gibi, menkul kıymet borsalarında veya aracı kurumlar vasıtasıyla satılabilir.

Birinci el piyasasında hisse senedi satışında birinci el piyasası, menkul kıymet ihraç eden kuruluşların menkul kıymetlerini doğrudan doğruya tasarruf sahiplerine arzetmelerine verilen isimdir. Ancak, bu usul, sermaye piyasasının gelişmesine engel olacağından uygulamada çok sık kullanılmamaktadır.

İkinci El Piyasasında Hisse Senedi Satışı uygulamasında ikinci el piyasası, daha önce halka arz edilmiş olan menkul kıymetlerin arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Bu piyasalar uygulamada "menkul kıymet borsaları" olarak bilinmektedir. Sermaye piyasasının oluşması ve gelişmesinde menkul kıymet borsaları önemli fonksiyonlara sahiptir. Özellikle de özelleştirmede hisse senetlerinin borsada satışı, bu piyasaya canlılık kazandıracaktır.

Hisse Senetlerinin Aracı Kurumlara veya Aracı Kurumlar Eliyle Satışı uygulamasında ise, şirketler usulüne uygun olarak izahname hazırlayıp sirküler ve ilanlar vasıtasıyla tasarruf sahiplerine duyurmak suretiyle hisse senetlerini halka arz etmektedirler. Bu durumda tanınmış ve mali yapısı iyi olan şirketin ihraç ettiği menkul kıymetler hiçbir yardımcı faaliyet gerekmeksizin tasarruf sahiplerince alınabilir. Ancak, sermaye piyasasında menkul kıymet arz eden bütün şirketlerin aynı imkanlara sahip olması söz konusu değildir. Örneğin; yeni kurulan bir şirketin hisse senetlerinin satılma şansı daha azdır. Çünkü tasarruf sahipleri bu yeni kurulan şirketin performansını bilmediklerinden tasarruflarını bu şirketin hisse senetlerine yöneltmekten kaçınırlar. İşte bu nedenle menkul kıymetlerin halka satılabilmeleri için sermaye piyasasında aracı kurumlara ihtiyaç vardır.²⁵

25 . AKTAN, Coşkun Can, a.g.e., sy.106

Aracı kurumlar faaliyetlerinde hisse senetlerini, başkası nam ve hesabına, başkası hesabına, kendi namına ve kendi nam ve hesabına işlem yapabilirler.

Yurt Dışı Sermaye Piyasası Kanalıyla da Hisse Senedi Satışları yapılabilir. Bunun nedeni, özelleştirmede hisse senetlerinin tamamının yurtiçi sermaye piyasasında satışının mümkün olmamasıdır. Özellikle sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olduğu ülkelerde mümkün miktarlarda hisse senedi satış yapılmayabilir. Ayrıca, ülkeye kaynak sağlamak amacıyla da yurt dışı sermaye piyasasına hisse senedi satışları yapılır.

3.2. Geniş Anlamda Özelleştirme Yöntemleri

3.2.1.Finansal Kiralama Yöntemi

Finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, üretici ve kiracı tarafından seçilip, kiralayan tarafından satın alınan malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımı ise kiracıda bırakan bir anlaşmadır. Kiralanan malın kullanımı belirli bir kira karşılığında, belirli bir süre için kiracıya bırakılmaktadır.²⁶

Ayrıca Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (TASC), finansal kiralamadan bahsedebilmek için aşağıdaki dört kriterden birinin mevcut olması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar;

- a) Kira anlaşmasında, kira süresi sonunda malın mülkiyetinin kiracıya devrinin öngörülmesi,
- b) Kira anlaşmasını kiracıya kira süresi sonunda malın o tarihteki beklenen piyasa fiyatının altında bir değerden satın alma hakkını vermesi,
- c) Kira süresinin, kiralanan malın ekonomik ömrünün en az % 75'ine eşit olması,
- d) Kira ödemeleri toplamının kira süresinin başlangıcındaki bugünkü değerinin en az % 90'ına eşit olması,

Kriterlerinden birisinin bulunması icabetmektedir.

²⁶. AKIN, M.Koray, Dar Anlamda Özelleştirme, Türkiye ve Dünyadaki Uygulamaları, Sorunları. Gazi

Ünv.Sos.Bil.Ens. Y.Lisans Tezi, Ankara 1989, sv.21

3.2.2. Yönetim Devri Yöntemi

Bu yöntemde finansal kiralamada olduğu gibi bir "mülkiyet devri"ni öngörmektedir. Yönetim devri, devlete ait bir işletmenin, yönetim hakkının ve denetiminin bir ücret karşılığında belirli bir süre için özel bir firmaya (genellikle çok uluslu uzman bir firmaya) devredilmesidir. Bu uygulamada, şirkete yabancı firmanın deneyimlerinden, teknolojik ve yönetsel birikiminden yararlanma imkanı vermektedir.

3.2.3. Ortak Girişim Yöntemi

Bir devlet şirketinin başka bir yerli ve yabancı şirketle önemli tutarda (genellikle % 50) öz kaynak ortaklığına girişmesidir. Ortak girişim yönteminin başarılı sonuçlar verebilmesi için devletin sözkonusu şirket üzerinde üretim, yatırım, finansman, fiyat vb. konularında fazla etkide bulunmaması, ayrıca girişimin idari ve mali yönden tam bir özerklik içerisinde bulunması gereklidir.

3.2.4. İhale Yöntemi

Bu yöntemde kamusal mal ve hizmetlerin arzı, yapılan bir ihale ile özel kesime devredilmektedir. Sözleşme yapılacak özel kişi ve kurumlar ihale ile belirlendiğinden, sözleşmeden sağlanacak tasarrufun en üst düzeye çıkması büyük bir olasılıktır. Bu yöntem, özellikle belediye hizmetlerinde yaygın olarak uygulanmaktadır.

3.2.5. İmtiyaz Yöntemi

Bu yöntem, özellikle doğal tekel sözkonusu olan (elektrik, demiryolu vb.) üretim faaliyetlerinde uygulanan bir yöntemdir. Doğal tekelin sözkonusu olduğu üretim alanları bir sözleşme ile özel kesime devredilmektedir. Diğer bir deyişle, mevcut doğal tekel, kamudan piyasa ekonomisine geçmektedir. Burada önemli nokta pazarlık sürecidir. Yapılacak pazarlık sonunda imtiyaz, sözleşmede nitelikleri belirlenen mal ve hizmeti en düşük bedelle piyasaya sunmayı kabul eden firmaya verilmelidir.

3.2.6. Yasal-Kurumsal Serbestleşme Yöntemi

Kamu ekonomisi sınırlarını daraltmaya yönelik bir iktisat politikası aracıdır. Devletin ekonomide bütün sektörler üzerinde hukuki düzenleme ve kısıtlamalarının

kaldırılmasını ifade etmektedir. Örneğin, fiyat ve ücret kontrollerine son verilmesi, kamu tekellerinin kaldırılması, kamu girişimlerine sağlanan avantajlara son verilmesi vb. gibi. Bu politikanın temel amacı sektörlerde rekabetin canlandırılmasıdır. Yasal-kurumsal serbestleşme politikası ile özel girişimlerin piyasada faaliyette bulunmaları teşvik edildiğinden bir özelleştirme yöntemi olarak kabul edilir.

3.2.7. Tüketiciye Yardım Yöntemi

Özelleştirmenin bir diğer yöntemi de tüketicilere mal ve hizmet satın alımı için yapılan parasal yardımlardır. Burada devlet kişilere kamu hizmetini bizzat sunmak yerine, sunulacak hizmetin bedelini ödeyerek, kişilerin tüketimlerini özel kesimden karşılayabilmelerine imkan vermektedir.

3.2.8. Kamu Girişimlerin Tasfiyesi Yöntemi

Geniş anlamda düşünüldüğünde kamu girişimlerinin tasfiyesini de bir özelleştirme yöntemi olarak almak gereklidir. Tasfiye, tüzel kişilerin fesih ve infisahının bir sonucudur. Bilindiği belli amaçlarının gerçekleşmesinin mümkün olmaması halinde fesih ve infisah, yoluna gidilir. İşte fesih ve infisah sonucu tüzel kişilerin memaleklerinin kesin olarak saptanması, alacakların tahsili ve borçların ödenmesi ile geri kalan ortaklara bölüştürülmesi işlemine tasfiye denilmektedir.²⁷

4. ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ

Günümüzde gerçekleştirilen özelleştirmeler, ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterse bile genel olarak 4 aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar, karar, hukuki ve teknik hazırlıklar, gerçekleştirme ve sonuçların izlenmesi aşamalarıdır.²⁸

²⁷ . AKTAN,C. Can, a.g.e., s.,129

²⁸ . DOĞAN, Y., Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Doğruluk Mat.San.Tic.Lt.Şt.İzmir 1993, sy.63

4.1. Özelleştirme İçin Hazırlık Döneminde Alınması Gereken Önemli Kararlar

Genel olarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesine karar verilen ülkelerde özelleştirme çalışmaları bir plana ve takvime bağlanmaktadır. Özelleştirme çalışmalarının hem kamuoyu tarafından, hem yatırımcılar tarafından benimsenebilmesi için, bu amaçla yapılacak hazırlıkların birkaç yıl önceden başlatılması gerekli olmaktadır.

Özelleştirme işleminin başlayabilmesi için gerekli olan şart, özelleştirilecek olan şirketin seçilmesidir. Özelleştirilecek şirketin veya şirketlerin belirlenmesinden sonra bu aşamada bazı önemli kararların da alınması gerekmektedir. Bunların başında bir Fizibilite Raporu'nun hazırlanması, satış şeklinin belirlenmesi, özelleştirme amacıyla danışman seçimi gibi kararlar gelmektedir.

Bu çalışmaların tamamlanmasından sonra, özelleştirilecek şirket veya şirketler hakkında, yetkili makam veya makamlar tarafından gerekli özelleştirme kararının alınması ile ilk aşama tamamlanmaktadır.

4.2. Hukuki ve Teknik Hazırlıkların Yapılması

İlk aşamada özelleştirilecek şirketin ve satış şeklinin kararlaştırılmasından sonra, ikinci aşamada satışla ilgili olarak bazı teknik ve hukuki çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Bu aşamada danışmanların hazırladıkları raporlar değerlendirilir, şirketin gerçek değeri tespit edilerek, satış şekline göre banka veya borsa ile ilgili işlemler tamamlanır. Şayet satış yabancılara da açık olacaksa bununla ilgili işlemlerde bu safhada tamamlanır. Aynı şekilde, hisse senetlerinden çalışanlara da pay ayrılması halinde bunun usul ve şartları da bu aşamada belirlenir.

Bu aşamada yapılacak işlerden belki de en önemlisi Tanıtım Çalışmaları'dır. Özelleştirmede tanıtım çok büyük önem taşımaktadır. Öncelikle, kamuoyunun özelleştirme çalışmalarını benimsemesi ve özelleştirmeye karşı tepki koyan çeşitli kişi ve kuruluşların tepkilerinin azaltılması veya etkisiz hale getirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber, özelleştirmede başarı sağlayabilmek için gerekli ortamın

hazırlanmasından sonra, yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisinin çekilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır.

Özelleştirmenin tanıtım amacıyla bu işle görevli bürokratik ve siyasi kadroların kitle haberleşme araçlarıyla sürekli olarak kamu oyunu aydınlatmaları gerekli olmaktadır. Sadece özelleştirmenin benimsetilmesi veya karşı tepkilerin kırılması yeterli değildir. Satışın başarılı olabilmesi, yatırımcıların ilgisinin çekilebilmesi amacıyla, özelleştirilecek şirketi veya şirketleri tanıtıcı ve itibarını artırıcı reklam kampanyalarının düzenlenmesi de gerekli olmaktadır.

4.3. Satışın Gerçekleştirilmesi

Satışın gerçekleştirilmesinde uygulanan kurallar satış şekliyle yakından ilgili bulunmaktadır. Şayet özelleştirilecek olan kuruluşun piyasa dışı satış yoluyla devri, başka bir deyişle karşılıklı istekle, ülkemizde yaygın olarak kullanılan blok olarak satış kararıyla ise ilgili olarak kurulan komisyonunun kararı üzerine ve doğrudan özelleştirmeye yetkili makamın kararı ile gerçekleştirilir.

Satışın halka arz yoluyla yapılması halinde sermaye piyasasının kurallarına uygun olarak, piyasaya çıkarılacak hisse senetlerinin halka aracı banka veya borsa aracılığıyla sunulmasıyla gerçekleşmektedir. Aynı şekilde, piyasa dışı bir satış metodunun diğer bir şekli olarak, çalışanlara hisse ayrılmışsa, bu hisselerin çalışanlara intibakıyla satış tamamlanmış olmaktadır.

4.4. Satış Sonrası İşlemler

Bir kuruluşun tamamının özelleştirilmesi halinde, satış işlemlerinin tamamlanmasından sonraki aşamada şirketin tamamen devri sözkonusudur. Böylece, bu şirketin kamunun elinde bulunan mülkiyeti, özel sektöre aktarılmış olmaktadır.

Şayet şirketin tamamının değil de bir kısmının satışının sözkonusu olması halinde, şirket satış sonrası ortaya çıkan duruma uygun bir biçimde faaliyetlerine devam eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durumda bir karma ekonomi şirketi haline gelen şirket; kamu hisselerinin çoğunlukta olması halinde bir kamu şirketi olarak, özel hisselerin çoğunlukta olması halinde bir iştirak olarak faaliyetlerine devam eder.

Hisselerin halka satılmak suretiyle şirketin tamamının özelleştirilmesinin kararlaştırılması halinde, hisseler bir defada satışa çıkarılmayabilir. Bu durumda şirketin takibi, satış konusunda mali avantajların kullanılması önemli olmaktadır. Bu gibi durumlarda tanıtım ve reklam kampanyalarının önemi de devam eder, aynı şekilde özelleştirme işleminin devam ettiği süre içinde kamuoyu ve yatırımcıların gelişmelerden sürekli olarak haberdar edilmeleri satışın başarısı açısından önem taşımaktadır.



II.BÖLÜM

TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNDE DEVLETLEŞTİRME DEN ÖZELLEŞTİRMEYE DOĞRU

1. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN DEVLET MÜLKİYETİNDE VE KONTROLÜNDE OLMASININ NEDENLERİ

Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan toplumlar için vazgeçilmez olan kamusal hizmetler, devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak ihtiyaçları karşılamak, kamu yararını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinlikler olarak tanımlanmaktadır.²⁹ Bu çerçevede, kamusal hizmetler; idari kamusal hizmetler (adalet, eğitim gibi), iktisadi kamusal hizmetler (telekomünikasyon, elektrik, su gibi), sosyal kamusal hizmetler (Tübitak, Devlet Opera ve Balesi gibi) şeklinde üç temel bölüme ayrılmaktadır.

Temel iktisadi kamusal hizmetler, tek başına kamu şirketlerinde sağlanabileceği gibi özel veya özel-kamu ortaklığı şeklindeki şirketlerce de sağlanabilir. Kamusal hizmetlerin sağlanmasında, hizmetin gördürülmesi ya da üretimin gerçekleştirilmesi yetkisinin tek başına bir şirkete verilmiş olması, bu tür hizmetlerin sağlanmasını diğerlerinden ayırmaktadır. Hizmetlerin kamu ya da özel şirketlerce sağlanması, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal konum ve tercihlere bağlı olmakla birlikte, bu tür hizmetlerin ya bağımsız bir regülasyon kurumuna ya da devlet denetimine tabi olarak sürdürüldüğü görülmektedir.

Kamusal hizmetlerin sunumunda 1980'li yıllara kadar daha çok sosyal politikalar gözönünde bulundurulurken, bu tarihten sonra hizmetlerin sağlanmasında iktisadi amaçlar çerçevesinde yoğun olarak ticari esas ve kaygıların ön plana çıktığı görülmektedir.

²⁹ . ONAR, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun, Umumi Esasları*, 3.Baskı, Cilt I, İstanbul 1966, sy.13

Telekomünikasyon hizmetleri uzun yıllar dünyanın pekçok ülkesinde bir "kamusal hizmet" olarak kabul edilmiş ve dolayısıyla kamu mülkiyeti ve kontrolü altında hizmet arz edilmiştir. 1980'li yılların başlarına değin telekomünikasyon hizmetlerinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen tamamında "devlet monopolü" sözkonusu olmuştur.

1980 sonrasında dünyadaki özelleştirme akımı ile birlikte ülkeler telekomünikasyon hizmetlerindeki devlet monopollerini kaldırmaya başlamışlardır.

Telekomünikasyon hizmetlerinin devlet mülkiyetinde ve kontrolünde olmasının nedenleri aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

1.1. Ölçek Ekonomileri ve Doğal Monopol Faktörü

Kamusal hizmetlerin çoğunluğu geleneksel olarak doğal tekel niteliğindeki hizmetlerdir. Bu tür hizmetler genellikle tek tip firma aracılığıyla kamu tarafından rekabetsiz bir ortamda sağlanmaktadır.

Telekomünikasyon hizmetlerinin de devlet mülkiyetinde ve kontrolünde olmasının en önemli nedenlerinden birisi olarak ölçek ekonomileri faktörü ileri sürülmektedir. Ölçek ekonomileri, üretim ölçeğinin büyümesine paralel olarak ortalama birim maliyetlerinin azalacağını ifade eden bir iktisadi kavramdır. Ölçek ekonomileri teorisine göre geniş çapta üretim yapılması halinde birim başına ortalama maliyetlerin azalması sonucu doğacağından "ölçeğe göre artan getiri" hali sözkonusu olacaktır. Yani, firma maliyet tasarrufu ile daha fazla kâr elde edebilecektir.

Geleneksel olarak iktisatçılar ölçek ekonomilerinin sözkonusu olduğu üretim alanlarına örnek olarak; özellikle haberleşme, ulaştırma, elektrik vb. hizmetleri gösterirler. Daha açık bir ifadeyle, şu örneği verebiliriz. Bir kasaba veya şehirde de haberleşme hizmetinin bağımsız bir firma tarafından sunulması mümkün olabilir. Ancak, her kasaba, ya da şehir telekomünikasyon hizmetini sunmak için ayrı bir firma oluşturmaya kalkarsa bu iktisadi anlamda etkin bir karar değildir. Zira, telekomünikasyon hizmeti özelliği gereği tek bir firma tarafından tüm ülkeye fayda sağlayacak şekilde sunulabilir. Bu ikinci karar iktisadi anlamda etkin bir karardır.

Çünkü, bu şekilde geniş ölçekte faaliyette bulunma dolayısıyla birim başına ortalama maliyetlerinin azalması, dolayısıyla "maliyet etkinliği" sağlanmış olacaktır.

Öte yandan ölçek ekonomilerinin sözkonusu olduğu üretim alanlarına devlet müdahalesi sözkonusu olmadığından sonuçta piyasada kendiliğinden bir "özel monopol" ortaya çıkacaktır. Buna iktisatçılar "doğal monopol" adını vermektedirler. Doğal monopol ile anlatılmak istenen şudur. Eğer devlet müdahalesi sözkonusu olmaz ise ölçek ekonomilerinin geçerli olduğu üretim alanlarında büyük ve dev özel firmalar faaliyette bulunacaklardır. Zira, belirtilen türde hizmetlerin geniş ölçekte sunulması için büyük sermaye gerekecektir. Bu durumda piyasada sınırlı sayıda büyük firmaların ya kıran kırana rekabeti sözkonusu olacak ve sonuçta bir monopol piyasası geçerli olacaktır veya özel firmalar kendi aralarında anlaşarak "mergel" şeklinde bir birleşme ile piyasada hakimiyetlerini sürdüreceklerdir.³⁰ Kartel veya tröst benzeri rekabeti engelleyen oluşumlar sözkonusu olabilecektir. Özetle devlet müdahalesi bulunmadığında sonuçta her halükarda kendiliğinden bir monopol oluşacaktır.

Bu durumda, monopol piyasasında, monopolcü piyasada tek satıcı olması dolayısıyla fiyatları istediği gibi belirleyecek ve kaliteli mal ve hizmet sunmaya yönelmeyecektir. Sonuçta tüketici çıkarları olumsuz yönde etkilenecektir.

İşte başlıca yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü ölçek ekonomisinin sözkonusu olduğu üretim alanlarında devlet monopolü savunulmaktadır.

Devlet monopolünün haksız fiyat uygulamayacağı ve tüketici çıkarlarını olumsuz yönde etkilemeyeceği belirtilmektedir.

Özetle, telekomünikasyon hizmetlerinin devlet mülkiyetinde ve kontrolünde olmasının birinci ve en önemli nedenlerinden birisi olarak ölçek ekonomileri ve doğal monopol argümanı ileri sürülmektedir.³¹

³⁰ . YİĞİTBAŞI, Şehabettin, Mikro İktisat, Afyon Kocatepe Üniv. Basımevi, Afyon 1996, sy.134

³¹ . AKTAN, C.Can. "Posta ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme. T.Haber-İs Send. Yayınları, No.7/193 sy.79

1.2. Dışsal Ekonomiler Faktörü.

Bir toplumda kamu kesiminin kullanımına tahsis edilecek kaynakların hacim ve birleşimi konusunda verilen kararlar, özünde toplumsal nitelikli bir tercihi yansıtmaktadır. Bu kararın kim ve kimler tarafından, nasıl ve kimler için alındığı şeklindeki sorular, toplumsal tercihlerin kapsamını belirler. Ekonomi biliminde bu soruları açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Neo-klasik yaklaşımda, özel kesim ve kamu kesimi arasındaki denge sorunu dışsal ekonomilerin varlığına dayanılarak analiz edilmiştir. Olumlu ve olumsuz dışsal ekonomilerin bulunması, devletin ekonomiye düzenleyici veya doğrudan üretici olarak müdahalesinin gerekçesidir.³²

Kamusal malların bir kısmı önemli ölçüde dışsallık yaratırlar. Dışsallık bir ekonomik birimin üretim ve tüketim faaliyeti sonucunda başka birimlerin fayda veya maliyet fonksiyonlarının olumlu veya olumsuz yönde etkilenmesidir. Dışsal ekonomilerin kamu ekonomisi yönünden taşıdığı önem, herhangi bir kamusal malın kamu kesimince mi yoksa özel kesimce mi sunulması gerektiğine imkan vermesidir. Gerçekten de pozitif dışsallığın sözkonusu olduğu kamusal mallarda özel kesim üretici birimlerinin genellikle üretimi üstlenmeleri, bu hizmetlerin kamu kesimince yerine getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan negatif dışsallığın sözkonusu olduğu mallarda özel kesim topluma, tanzim etmedikleri bir takım ek maliyetler yüklenmektedirler. Bu durumda da kamu ekonomisine ihtiyaç duyulmakta ve ek sosyal maliyetin ya düzenleyici vergilerle telafisi veyahutta sözkonusu üretimin kamu kesimince üstlenilmesi gerekmektedir.³³

Geleneksel olarak telekomünikasyon hizmetlerinde pozitif dışsal ekonomilerin (dışsal faydaların) yaygın olduğu kabul edilir. Özellikle telekomünikasyon hizmetlerinde teknolojik dışsal ekonomiler oldukça fazladır. Haberleşmede teknolojik buluşlar ve yenilikler diğer sektörlerin gelişmesine ve büyümesine fayda sağlar. Bu faydalara teknolojik dışsal ekonomiler adı verilmektedir.

³². ÇELEBLİ, Kemal, *Demokrasi ve Özelleştirme*, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1996 sy. 39

³³. ULUATAM, Özhan, *Kamu Maliyesi*, S.Yayınları. 18, sy.166

Dışsal faydanın yüksek olduğu telekomünikasyon hizmetlerinin devlet mülkiyetinde ve kontrolünde olmasının ekonomiye daha yararlı olacağı savunulmaktadır.³⁴

1.3. Haberleşmenin Stratejik Önemi

Telekomünikasyon hizmetlerinin ülkelerin milli güvenliği yönünden stratejik öneme haiz olduğundan devlet tarafından yürütülmesinin daha doğru olduğu, özel sektöre bırakılmaması gerektiği ileri sürülmektedir.

1.4. Bölgelerarası Eşitlik Sağlanması

Telekomünikasyon hizmetlerinin devlet monopolü olarak yürütülmesinin diğer bir nedeni de tamamen piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışan bir özel şirket, kârlılık oranının düşük olduğu, (sıfır veya negatif) kırsal yerlere hizmet götürmeyebilir. Bu bakımdan bölgelerarası hizmette eşitliğin ve adaletin sağlanması açısından devletin telekomünikasyon hizmetlerini sunmasının daha doğru olduğu savunulmaktadır.

1.5. Evrensel Hizmet Faktörü

Evrensel hizmet, ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet arzedeabilmek demektir. Özel sektörün, özellikle ekonomik kalkınmanın başlangıcında sermaye birikiminin yetersizliği dolayısıyla bunu yapabilmesi güç ve hatta imkansızdır. Bu bakımdan evrensel düzeyde hizmet arzedeabilmek için devletin telekomünikasyon hizmetlerini kendi mülkiyeti ve kontrolü altına alması savunulmaktadır.

1.6. Çapraz Sübvansiyon Faktörü

Önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz gibi haberleşme hizmetleri, esasen posta ve telekomünikasyon hizmetlerini kapsamaktadır. Bu iki hizmet özellik itibarıyla farklı olmasına karşın pek çok ülkede genellikle tek bir kurum tarafından sunulmaktadır. Posta hizmetlerinde düşük gelirli kimselerin korunması amacıyla devlet tarafından fiyat tarifeleri maliyetinin altında tutularak bir tür sübvansiyon uygulamaları yapılmaktadır.

³⁴. AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.10

Posta hizmetleri esasen emek-yoğun bir hizmettir ve yüksek maliyetlidir. Buna karşın telekomünikasyon sermaye-yoğun bir hizmettir. Posta hizmetlerinde devletin genellikle uğradığı zarar aynı kurum bünyesinde sürdürülen telekomünikasyon hizmetleri gelirleri ile karşılanmaktadır. Buna çapraz sübvansiyon (cross subsidation) adı verilir. Özetle posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin devlet tarafından sunulmasının bir diğer nedeni olarak birinin geliriyle diğerinin zararı karşılanarak ve genel bütçeye yük olmamak düşüncesi ileri sürülmektedir.

1.7. Yatırım Duplikasyonu Faktörü

Telekomünikasyon hizmetlerinin birden çok kurum tarafından sunulması halinde bunun yatırımlarda duplikasyona (tekrar eden, ikili yatırımlara) neden olacağı savunulmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kaynakları kıt olduğu için telekomünikasyon hizmetlerinin devlet tarafından sunulmasının ekonomiye daha faydalı olacağı iddiası sözkonusudur.³⁵

2. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN DEVLET TARAFINDAN SUNULMASININ ORTAYA ÇIKARDIĞI SORUNLAR

Özellikle 1980 yılından sonra ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasının yerine, ihracata dayalı bir sanayileşme ve kalkınma politikasının benimsenmesi sonucu, ekonomide geniş ölçüde dışa açılma başlamıştır. Bu amaçla, ithalat ve ihracat rejimlerine büyük serbestlik kazandırılmış, faizler serbest bırakılmış, serbest kur politikasına geçilmiş ve koruma politikaları önemli ölçüde terkedilmiştir. Ancak, kamu iktisadi teşebbüslerinin büyük bir bölümünün mali bünyeleri, istihdam yapıları, teknolojileri, üretim hacimleri, maliyetlerinin oluşumu ve teşkilatlanma biçimleri yeni ekonomik politikalara uyum sağlama imkanı vermediğinden, özellikle üretim ve pazarlama fonksiyonlarında önemli darboğazlar ortaya çıkmıştır.³⁶

1980'li yılların başlarına değin dünyanın hemen her ülkesinde posta ve telekomünikasyon hizmetlerinde devlet tekeli sözkonusuydu. Telekomünikasyon

³⁵. AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.10-11

³⁶. BYDK, 1990 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu, sy.333

hizmetlerinde devlet mülkiyetinin ve kontrolünün ortaya çıkardığı sorunlar, 1970'li yılların sonlarına doğru iyice belirginleşmiş ve yaşanan bu sorunlar alt başlıklar altında izah edilmiştir.

2.1. Organizasyon ve Yönetimle İlgili Sorunlar

Kamu iktisadi teşebbüsleri organizasyon yapıları açısından, her türlü politik ve bürokratik baskıya açık bir yapıdadır. Günümüzde kamu iktisadi teşebbüslerinin en önemli sorunu, hükümetlerden gelen, genellikle ekonomik politikanın uygulaması ile ilgili olmayan bu kuruluşların yönetim özerkliğini oldukça zedeleyen, kısa vadeli, dar görüşlü, politik amaçlı, baskılardır.³⁷

Organizasyon yapısının oldukça bürokratik nitelikte oluşu, yöneticilerin sık değişmesi, çok çeşitli vesayete ve denetime muhatap olmaları bu kuruluşlar üzerindeki bürokratik baskıyı arttırmaktadır.

Organizasyon ve yönetimle ilgili bir diğer sorunda bu kuruluşların teşkilatlandırılma biçimlerinden kaynaklanmaktadır. KİT'lerin teşkilatlanmasında modern teşkilatlandırma ilkelerinden yeterince yararlanılmamaktadır. Teşkilat şemalarının tespitinde, bilimsel araştırmalardan çok, üst yöneticinin kişisel düşünceleri, personel rejimiyle ilgili ve diğer genel düzenlemelerden kaynaklanan zorunluluklar etkin olmaktadır.³⁸

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde yaşanan organizasyon ve yönetimle ilgili sorunların dışında değildir.

Geçmiş dönemlerden ayrı olarak 24 Nisan 1998 tarihinden bu yana sadece Genel Müdür düzeyinde üç defa değişiklik olmuştur. Teşkilatlanmasında Genel Müdürlük içerisindeki organizasyonda halen değişiklikler yaşamakla beraber Taşra Teşkilatları arasında yeknesaklık bulunmamaktadır. Kısaca devletin genel organizasyon yapısına tabi olmaktan kaynaklanan yukarıda belirtilen problemleri yaşamaktadır.

³⁷. AKGÜÇ, Öztin, Ekonomide Gerçeği Arayış, Balam Yayınları, Bayrak Matbaası, İstanbul 1991, sy.392

³⁸. BYDK, a.g.e., 335

2.2. Hizmetin Etkinliği Sorunu

Özellikle gelişmekte olan ÷lkelerde telekomünikasyon hizmetlerine olan talep karşılanamamaktadır. Örneğin, bir telefon bağlantısı için, müracaat sonrasında 10-15 yıl ve hatta daha uzun süre beklenmesi gerekebilmektedir. ITU, Pyramin Research, Inc. (1990) kaynak kitabında 1988 yılında çeşitli gelişmekte olan ÷lkelerde telefon için bekleme süresi gösterilmiştir. Buna göre Arjantin, Mısır gibi ÷lkelerde 20 yıl bekleme, diğer gelişmekte olan ÷lkelerde ise 5-10 yıl telefon için müracaat ettikten sonra beklenmektedir.

OECD ÷lkelerinde yapılan araştırmaya göre ise 1988 yılında bu ÷lkelerin pek çoğunda telefon için bekleme süresi sözkonusu değildir. 1988 yılı içinde sadece Yunanistan'da telefon bağlanması için 84 hafta beklemek gerekmektedir. Türkiye'de ise bu 19 haftadır. 1990 yılında ise Yunanistan'da bekleme süresi 81 haftaya, Türkiye'de ise 17 haftaya inmiştir.

Ancak, 90'lı yıllarda sürekli olarak santral kapasitesinde artış olmuş, 1997 yılı sonu itibariyle % 81,64'ü sayısal olmak üzere otomatik santral kapasitesi 17.584.000 hatta ulaşmıştır. 1998 yılı sonunda % 82,86'sı sayısal olmak üzere otomatik santral kapasitesinin 18.834.265 hatta ulaşacağı tahmin edilmektedir.³⁹

Santral kapasitesine karşılık çalışan abone sayısı 1997 yılında 15.744.000 adete ulaşmıştır.

1997 yılı itibariyle 1.840.000 hat boş kapasite bulunmakta iken, buna karşılık 1997 yılı itibariyle otomatik telefon bekleyen kişi adeti 1992 yılında 1.203.000 iken 1997 yılında 452.700 adettir. Yani bir yandan bekleyen kişiler varken diğer yandan boş kapasitenin bulunması yatırımların etkin olarak yapılmamasının sonucudur.

Ayrıca hizmetin sunumunda bilgisayarlaşmaya henüz tamamen geçilmemiş olması da hizmetin etkinliğini olumsuz etkilemektedir.

³⁹ . TÜRK Telekom Faaliyet Raporu-1997-98 sy.8

2.3. İstihdam Politikaları ile İlgili Sorunlar

Devlet mülkiyeti ve kontrolünün olduğu tüm devlet kuruluşlarında aşırı istihdam bir diğer ifadeyle gizli işsizlik vardır.⁴⁰

Kamu iktisadi teşebbüslerinde uzun yıllar uygulanan istihdam politikasının sonucu, bu kuruluşlarda aşırı bir işgücü istihdamı ve işgücü dağılımında dengesizlik meydana gelmiştir. Zaman içinde politik tercihlerle KİT'lere çok sayıda eleman alınması, bu kuruluşların verimliliği ve işletme açıkları üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

Personel rejiminin modern yönetim ilkelerine uygun olarak düzenlenememesi, benzer görevlerde farklı, istihdam statülerine ve ücret rejimlerine imkan tanınması sorun yaratmaktadır.⁴¹

Türk Telekom'da çalışan toplam personel sayısı 1997 yılı sonunda 73177 olmuştur. Bu değer 944'ü kadrolu, 47273'ü sözleşmeli, 251'i mukaveli ve 24709 adeti işçidir.

Hizmet sınıflarına göre % 35,2 teknik, % 55,1 genel idari, % 10,7 ise sağlık, avukatlık ve yardımcı hizmetler sınıfında çalışan personel oluşturmaktadır.

1998 yılı sonunda personel sayısının geçen yıla göre artarak 77744 olacağı tahmin edilmektedir.⁴²

Personellerin öğrenim durumları ise 4431'i ilk, 35448'i orta, 9355'i ise yüksek tahsillidir.

İstatiksel olarak telekomünikasyon personeli başına düşen hat sayısına bakıldığında, bunun her sene arttığı, 1992 yılında 127,9 iken 1996 yılında 214 hatta ulaştığı görülmektedir.

Bu artan hizmetlere karşılık personelin aynı oranda artmadığını, aşırı istihdam söz konusu olmasa da yeterli personel bulunmakta ancak, devlet personel rejimi içerisinde istenilen kalitede personelin bulunamaması veya elden kaçırılması, bölgeler

⁴⁰. ATASOY Veysel, a.g.e., sy.116

⁴¹. ATASOY Veysel, a.g.e., sy.117

⁴². Türk Telekom Faaliyet Raporu. (1997-1998) sy.47

arasında dengesiz istihdamın olması, vasıfsız elemanın çokluğu ve bu konuda Şirketin herhangi bir insiyatifinin bulunmaması, istihdam yönünden sorunlara neden olmaktadır.

2.4. Mali Yapılarından Kaynaklanan Sorunlar

Kamu iktisadi teşebbüslerinin mali yapılarından kaynaklanan sorunlar, genel olarak gittikçe artan ve kronikleşen öz kaynak yetersizliği gelmektedir. Sermayenin yetersiz kalışı, son yıllarda enflasyonun yüksek seyretmesi, buna karşılık fiyat politikalarına yapılan müdahaleler sonucu gelir kaybına uğramalar, yatırım maliyetlerinin her geçen gün yükselmesi, bu kuruluşları büyük bir finansman ihtiyacı içerisine düşürmüştür.

Genelde yaşanan bu sorun Türk Telekom'da farklı olarak görülmektedir. Yatırımda kullanılan finansman kaynaklarının, (1997 yılı) % 92'si özkaynak, % 8'i Dış Proje Kredisidir. 1998 yılında yatırımın sadece öz kaynaklarıyla finanse edilmesi planlanmıştır.⁴³

Türk Telekom'un ücret tarifesini kendisinin belirleyememesi ve genel bütçeye tabi olması mali kararlarında problemlere sebep olmaktadır.

2.5. Organizasyon Yapısından Kaynaklanan Sorunlar

Kamu İktisadi Teşebbüsleri merkezi ve aynı zamanda yaygın bir teşkilatlanma yapısına sahip bulunmaktadır.

Organizasyon yapıları objektif çalışmalar sonucunda oluşturulmamış, özellikle siyasi müdahalelerle sürekli değişime uğradığından, olması gerekenden çok uzaklaşmıştır.

Ayrıca merkezi yapı, kararların uygulamasında değişikliklere, yetki kargaşalıklarına sebebiyet vermektedir. Bu duruma müdahale ise mümkün bulunmamakta, hizmetin daha sağlıklı ve istenilen düzeyde sunumu için mevcut hiyerarşik yapı değiştirilememektedir.

⁴³. T.T.Faaliyet Raporu, a.g.e, sy.48

3. TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNDE YASAL-KURUMSAL SERBESTLEŞME VE ÖZELLEŞTİRME

1980'li yılların başından itibaren posta ve telekomünikasyon hizmetlerinde reform ve yeniden yapılanma ihtiyacının bir sonucu olarak çeşitli ülkelerde yasal-kurumsal bazı düzenlemeler yapılarak "demonopolizasyon" yönünde bazı kararlar alınmış, bazı ülkelerde ise bunu takiben özelleştirme uygulamaları olmuştur.

Yasal-Kurumsal Sersbestleşme (de-regulation) :

Posta ve telekomünikasyon hizmetlerinde devlet monopolünün kaldırılması piyasaya giriş ve çıkışların serbestleştirilmesi ve devletin sektöre dolaylı ve dolaysız müdahalelerinin mümkün olduğu ölçüde azaltılmasını ifade etmektedir. Yasal-kurumsal serbestleşmenin temel amacı rekabetçi bir piyasa yaratmaktır. Yasal-kurumsal serbestleşme yönünde alınacak karar ve yapılacak uygulamalar ile rekabetçi bir posta ve telekomünikasyon piyasası oluşturmak mümkündür. Rekabet sonucunda ise aşağıdaki sonuçların elde edilmesi sözkonusu olabilecektir.

3.1. Maliyet Etkinliği (Effiency)

Yasal-kurumsal serbestleşme sonucunda daha az maliyetle üretimde bulunmak mümkün olur. Zira, rekabet baskısı altında firmalar en az maliyetle en çok üretimi elde etmeye çalışmak zorundadırlar. Buna Ekonomik Etkinlik adı verilir. Bunun dışında rekabet sonucu yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkan dahilinde olacağından Teknolojik Etkinlik de sözkonusu olacaktır. Teknolojik etkinlik bir birim başına daha fazla çıktı elde etmek demektir.

3.2. Hizmet Etkinliği (Effectiveness)

Hizmet etkinliği tüketicinin en fazla doyuma ulaşacağı, kaliteli mal ve hizmet sunmak demektir. Rekabet sonucunda en başta tüketicinin seçme özgürlüğü sözkonusu olacaktır. Tüketici kendisine en iyi hizmet sunan ve en çok fayda sağlayan mal ve hizmeti satın almaya yönelecektir.

3.3. Çeşitlilik (Diversity)

Yine rekabetçi bir piyasada üreticiler bir veya birkaç ürün piyasaya sunmak yerine çok sayıda ve türde mal arz edeceklerdir. Mal ve hizmetlerdeki çeşitlilik rekabetin bir sonucu olmaktadır.

3.4. Yeni Teknolojik Buluşlar

Rekabet sonucunda firmalar maliyet ve hizmet etkinliği için AR-GE harcamalarını artıracaklar ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine çaba sarfedeceklerdir.

3.5. Yeni İş alanlarının Açılması

Yasal-kurumsal serbestleşme politikası ile piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması sonucunda yeni iş alanlarının açılması sözkonusu olabilecektir. İş alanlarının genişlemesi, istihdan sorununa da katkıda bulunacaktır.

3.6. Özelleştirme

Buraya kadar yasal-kurumsal serbestleşmenin yararlarını kısaca özetlemeye çalıştık. Yasal-kurumsal serbestleşme sonrasında amaçlanan rekabetçi piyasadaki beklenen sonuçların elde edilmesi için özelleştirme büyük önem taşımaktadır. Özelleştirme en geniş anlamda devletin yaptığı hizmetlerin özel kesim tarafından sunulması demektir.

Posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesinde başlıca aşağıdaki yöntemler sözkonusu olabilir.

1. Devlet mülkiyetinde olan posta ve telekomünikasyon kuruluşunun özel söktöre satışı.

2. Posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin bir kısmı özel kesime ihale yoluyla (subcontracting) yaptırılabilir. Örneğin, devlet posta ve telekomünikasyon kuruluşu, telefon rehberlerinin düzenlenmesi ve basımı işi ihale yoluyla özel firmalara yaptırılabilir.

3. Posta ve telekomünikasyon hizmetlerinde kullanılan araç, gereç ve teçhizatın üretimi ve satışında özel firmalara izin verilebilir. Hemen belirtelim ki uzun yıllar dünyada telekomünikasyon kuruluşlarının ihtiyacı olan teçhizat ve donanım bizzat devlet tarafından üretilmiş ve bu alanda özel sektöre izin verilmemiştir.

4. Bir diğer özelleştirme yöntemi de özel telekomünikasyon şebekelerinin kurulmasına izin verilmesidir. Örneğin, mobil telefon ve çağrı cihazı hizmetleri pekala özel şebekeler aracılığıyla sunulabilir.

5. Devlet belirli bölgelerde posta ve telekomünikasyon hizmetlerini imtiyaz (franchising) yöntemi ile özel firmalara devredebilir veya kiralayabilir. Bu yöntemde devlet sadece imtiyaz sözleşmesinde yazılı şartlar dahilinde özel firmanın kontrol ve denetimini yapar.

6. Devlet yap-işlet devret yöntemi ile bazı posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin kurulup, belirli süre işletilmesini yerli ve yabancı firmalara verebilir.⁴⁴

⁴⁴. AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.20-21

III.BÖLÜM

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI

Devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanması olarak izah edilen ve iktisadi amaçlar yanında sosyal ve siyasal amaçları da bulunan bu nedenle dünyada çok değişik alanlarda uygulama bulan özelleştirmelerin başında telekomünikasyon alanındaki özelleştirmeler gelmektedir.

Kâr ve gelişme potansiyelinin yanı sıra yapıları büyüme tahminlerini tamamen altüst eden gerçekleştirmeler, ekonomide yüksek performansın ancak çok iyi bir telekomünikasyon alt yapısı ile sağlanabileceği gerçeğinin farkına varılması ve bunun içinde özelleştirmenin bir araç olarak görülmesi, hükümetlerin telekomünikasyon şebekelerinin geliştirilmesi, modernize edilmesi ve en iyi servis çeşitlerinin sunulması gibi konularda halkın yoğun baskısı altında olmaları ancak bütçeleri açısından yeni yatırımların üstesinden gelmelerinin çoğu zaman mümkün olmaması, hükümet kontrolünün minimuma indirilerek bir rekabet ortamı yaratılması ve kişilerin servis seçme olanaklarının artırılması, kârlılıkları ve diğer özelleştirme uygulamalarına örnek oluşturmaları gibi nedenlerle telekomünikasyon özelleştirmeleri hemen her ülkenin özelleştirme ajandasında ilk sıraları işgal etmektedir. Bunun sonucu olarakda önümüzdeki 5 yıllık süre içerisinde 45 milyar \$'ı aşkın özelleştirme yapılması planlanmaktadır.⁴⁵

Telekomünikasyon alanında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalar, örnek teşkil etmesi amacıyla aşağıda incelenmiştir.

⁴⁵ . KURAL, Murat, Bir Telekomünikasyon Özelleştirme Örneği, PT Telekomünikası Indonesia İşletme ve Finans Dergisi, Mayıs 1996, sy.54

1. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE

1.1. ABD

ABD'de, telekomünikasyon hizmetleri 1982 yılına kadar American Telephone and Telegraph (ATT) adında bir devlet kuruluşu tarafından sunulmuştur.

ATT telekomünikasyon sistemlerini kendisi geliştiren, üreten, servise veren ve işleten dev bir şirkettir. ATT yeniden yapılandırma öncesinde bölgesel hizmetleri yürüten 22 telefon şirketlerinden oluşmaktaydı. Bunlara Bell Operation Telephone Companies adı verilmekteydi. ATT'nin üretiminden sorumlu birimi Western Electric'di. Bell Labs ise ATT'nin bilimsel araştırma yapılan laboratuvarlarıydı. Hook mesafe hizmetleri ise ATT bünyesinde Long Lines Division adındaki bölüm tarafından sunulmaktadır.

ABD'nde telekomünikasyon sektöründe 1960'lı ve 1970'li yıllardaki gelişmeler ATT'nin yeniden yapılandırılması zorunluğunu gündeme getirdi. Bu gelişmeleri şu şekilde özetleyebiliriz.⁴⁶

-1960'lara gelindiğinde abone hattı ucuna bağlanabilecek çeşit çeşit terminaller (veya en azından değişik model telefonlar) piyasaya sürülmeye başlandı. Oysa, o zamanki kurala göre ATT'nin sağladığı cihazlar dışında abone hattına hiçbirşey bağlanamazdı. 1968'de ABD'deki iletişim konusunu devlet adına düzenleyen Federal Communications Commission FCC abone terminali cihazlarını yasaklayan kuralı kanun dışı buldu ve nihayet 1974'de bu cihazların bağlantısı Bell Laboratuvarlarının imal ettiği korumayı da kullanmak şartıyla serbest bırakıldı. 1977'de ise koruma devresi kaldırıldı ve cihazların sadece FCC'ye kayıt edilmesi zorunluluğu getirildi. Zaman içerisinde bu kurallarda esnedi ve olay Avrupa ülkelerinde başlayan "Terminal Cihazları Piyasasının Liberalleşmesi" yönünde adımlar atıldı.

Bu gelişmeler üzerine Federal Communications Commission (FCC) ATT'nin yeniden yapılandırılmasına karar verdi.

⁴⁶. EYYÜBOĞLU, Halil I., "Telekomünikasyonda Rekabet ve Tarifler ", PTT, AR-GE Dergisi, Haziran 1992, sy. 26-29

ATT yeniden yapılandırma sonrasında sadece uzak mesafe işletmeciliği görevini üstlendi. Western Electric ve Bell laboratuvarları da yine kendi bünyesinde kaldı. Yerel şebeke işletmeciliği ise birbirinden bağımsız 7 holdingi şirkete (Regional Bell Holding Companies) (RHCS) verildi.

Bu arada FCC, "Computer I, II, III" adı verilen üç karar alarak telekomünikasyon hizmetlerini önemli ölçüde serbestleştirdi. Computer III kararı ile Bell şirketlerinin temel ve katma değer hizmetleri sunmasına izin verildi.

ATT'nin yeniden yapılandırılmasının ardından yerel telefon şirketleri tümüyle özelleştirildi. ABD'nde halen bölgesel şebeke işletmecileri özel şirketlerdir ve eyaletlerin çoğunda rekabet sözkonusudur. Bu açıklamalardan sonra ATT'nin yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesinin sonuçlarını ortaya koymaya çalışalım.

ABD'nde ATT'nin yeniden yapılandırılmasından sonraki yıllarda başlıca şu gelişmeler oldu.⁴⁷

-Haberleşme maliyetleri azaldı.

-ATT, şehirlerarası ve milletlerarası telefon konuşma tarifelerini 1984 yılında yüzde 6 azalttı. Takibeden 1985 yılında yüzde 5,7 indirim daha yapıldı.

-ATT, MCI, ITT, Sprint, Ailnet gibi firmaların baskısı altında daha kaliteli ve ucuz hizmet sunmak zorunda kaldı.

-ATT'nin monopolünün kaldırılmasından sonra telekomünikasyon sektörüne yeni firmalar girdi. Bunun dışında ATT'ye bağlı Western Electric dışında diğer firmalarında ekipman, araç ve gereç üretimine izin verilmesi sonucunda yeni iş alanları açıldı, dolayısıyla istihdam alanı genişledi.

ABD'nde Bruce D.Philips tarafından yapılan bir çalışmada bu ülkede yasal kurumsal serbestleşme (Deregulation) sonrasında;

-Telekom şebekesinin bütünlüğünü tehdit eden diğer bir olay ise özel şebekelerin PSTN ile bağlantısı idi. 1960'lı yıllarda kurallar o derece ilginçti ki, Teksas'ta bir mobil telefon işleticisinin gelen/giden çağrıları ATT'nin şebekesine aktarabilmek için akustik

⁴⁷ . AKTAN, C.Can, "Yasal Kurumsal Serbestleşme ve Verimlilik", Verimlilik Dergisi, 1990/2, sy.57-66

bağlantı yapmaktan başka çaresi yoktu. Yine aynı dönemde bir firma Chicago ile St.Louis arasındaki iş abonesi trafiği potansiyelini değerlendirmek için ayrı bir R/L hattı kurdu. Daha sonra MCI'ya dönüşecek olan bu firma, çağrıları ATT şebekesinden kendine doğru yönlendirebilmek için 1969'lara kadar mücadele etti. Neticede şebekenin sadece uzak mesafe veya diğer bir bölümünü sunan işleticilere "Özel Taşıyıcılar" adı verilir. Ama bu arada başından beri şüphe duyulan bir konu açıklığa kavuştu. MCI'nın uzak mesafe taşıyıcılığını ATT'den daha ucuza sağlanmasının ana nedeni lokal şebeke işletmemesiydi. Dolayısıyla ATT, lokal şebekede düşük tuttuğu tarifeyi uzak mesafe taşıyıcılığında aldığı yüksek ücret ile kapatmakta idi.

-ATT'nin yeniden yapılandırılmasının gerisinde yatan en önemli etkenlerden bir tanesi de ATT'nin organizasyon yapısıydı. ATT başından beri yerel şebeke birimlerini uzak mesafe birimlerinden ayrı tutmuştur. Dolayısıyla ATT bu bölünebilirliği zaten kendi içerisinde barındırmıştır. Zamanı geldiğinde uçtan uca bölünmez bir bütün olan taşıyıcılık ancak böylesi bir kaba ayırımla parçalanabilirdi. Ayrıca IN ve VAN gibi öğelerin çıkmasıyla, artık bazı çağrılar şebeke düğüm noktalarında sonlandığından dolayı, uçtan uca taşıyıcılık kavramında eski anlamını kaybetmiştir.

ABD'nde 1959-1969 yılları arasında çeşitli özel firmalar ATT'den piyasaya giriş için izin istediler. Özel firmalar başvurularının sonuçsuz kalması üzerine pek çok kez mahkemeye başvurdular. Bunun sonucunda Microwave Communications Inc. adlı bir özel telekomünikasyon şirketi kuruldu. 1974 yılında ise ATT'ye karşı Adalet Bakanlığı nezdinde rekabeti engelliyor gerekçesiyle bir dava açıldı ve mahkeme ATT'nin monopol statüsünün kaldırılması ve parçalanmasına 1980-1982 yılları arasında toplam 724.000 kişiye iş imkanı sağlandığı tahmin edildi. Yapılan çalışmaya göre 1 ile 20 işçi çalıştıran küçük işletmelerde iş potansiyelinin genişlemesi ile birlikte istihdamda yüzde 68,4 artış oldu. 20 ile 100 arasında işçi çalıştıran işletmelerde istihdam artış oranı yüzde 14,2 oldu. 100 ile 500 arasında işçi çalıştıran işletmelerde istihdam artış oranı yüzde 7,2, 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde ise yüzde 10,2 oldu.

Haberleşme sektöründe yasal-kurumsal serbestleşme sonrasındaki gelişmelerde "Communicatin Utilities" olarak adlandırılan ve haberleşme teçhizatı üreten işletmelerde işçi istihdamı artmıştır. Ancak, 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde işçi çıkarmaları

söz konusu olurken, yeni kurulan küçük işletmelerde işçi istihdamı genişlemiştir. 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde 91.930 kişi, 100 ile 500 arasında işçi çalıştıran işletmelerde ise 21.638 kişi işini kaybetmiştir. 20'den az işçi çalıştıran işletmelerde ise toplam 145.791 kişiye yeni iş imkanı yaratılmıştır.⁴⁸

1.2. İngiltere

Özelleştirmenin dünya çapında kabul görmesinde, İngiltere'nin özel bir yeri var. İngiliz özelleştirmesi, teorinin pratiğe döküldüğü ilk örneklerden olmasının yanısıra uygulamada büyük ölçüde başarı elde edilmiş olmasıyla da diğer uluslara örnek oldu. Mayıs 1979'da iktidara geçen Margaret Thatcher'in 1980'lerin başında uygulamaya koyduğu geniş çaplı özelleştirme programı pek çok ülkeyi cesaretlendirdi ve peşinden sürükledi.

Dünyayı saran özelleştirme modası, ilk telekomünikasyonda kendisini gösterdi ve yine İngiltere, İngiliz Telecom'u (BT) başarı ile özelleştirerek diğer uluslara örnek oldu.⁴⁹

İngilterede 1981 yılına kadar posta ve telekomünikasyon hizmetleri General Post Office adındaki devlet kuruluşu tarafından sunulmuştur.

1981 yılında yürürlüğe giren bir kanunla (British Telecom-Munications Act.) posta ve telekomünikasyon hizmetleri birbirinden ayrılmış ve telekomünikasyon hizmetleri British Telecom adındaki kuruluşa bırakılmıştır.⁵⁰

Böylece, o zamana kadar tekel durumunda bulunan bu sektör rekabete açılmıştır. Bu amaçla, bir taraftan kurumun yapısı tamamen değiştirilirken, diğer taraftan yönetim kurullarında da radikal değişiklikler yapılmış ve hizmetin kalitesini arttırmak amacıyla büyük çabalar gösterilmiştir.⁵¹

⁴⁸. AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.30-32

⁴⁹. "İngiltere'nin Telekom Başarısı" 21.1.1994 Milliyet Gazetesi

⁵⁰. ALTAN C.Can, a.g.e, sy.33

⁵¹. ATASOY, Veysel, a.g.e., sy.198

İngiltere'de 1981 yılında yürürlüğe konulan Telekomünikasyon Kanunu ile British Telecom'un (BT) kurulmasından sonra 1984 yılında ikinci bir Telekomünikasyon Kanunu yürürlüğe konuldu. Bu kanunla başlıca aşağıdaki düzenlemeler yapıldı.

-BT'nin monopol statüsü kaldırıldı.

-Telekomünikasyon hizmetleri için piyasaya giriş izni verilmesi karar altına alındı.

-Piyasaya giriş şartlarını tesbit etmek ve lisans belgesi verilmesi amacıyla Telekomünikasyon Genel Müdürü (Director General of Telecommunications: DGT) ve ona bağlı olan bir Office of Telecommunications (OFTEL) adında bir kuruluş oluşturuldu. DGT, telekomünikasyon sektöründe rekabeti engelleyen kuruluşları ve haksız rekabet uygulamalarını rekabeti koruma amacıyla kurulmuş olan Monopolies and Merger Commission (MMC)'e şikayet etme hakkına sahip kalındı.

OFTEL başlıca aşağıdaki hizmetleri yürütmekle görevlendirildi.

-Ticaret ve Sanayi İşlerinden sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren firmalara verilen lisans belgelerinin ve firmaların faaliyetlerinin denetimini ve gözetimini yürütmek,

-Lisans belgelerindeki şartların değiştirilmesi yönünde karar vermek,

-Monopolies and Merger Commission'un (MMC) yapacağı öneri doğrultusunda lisans belgelerinde yeralan şartlarda değişiklik yapmak,

-Rekabetle ilgili olarak kanun hükümlerine (1974 tarihli Dürüst Ticaret Kanunu) uyulmasını sağlamak,

-Telekomünikasyon ile ilgili tüketici şikayetlerini değerlendirmek ve tüketicinin korunmasını sağlamak,

İngiltere'de bu yasal düzenlemelerden sonra 1984 yılı Nisan ayında British Telecom Sermayesi paylara bölünmüş şirket haline dönüştürüldü. Rekabeti teşvik amacıyla da yine 1984 yılında Mercury adlı başka bir telekomünikasyon kuruluşuna lisans belgesi verildi. Öte yandan BT'nin dışında da diğer özel şirketlerinde de telekomünikasyon araç, gereç ve teçhizatı satmalarına izin verildi.

Bu gelişmelerden sonra 1984 yılı Kasım ayında BT'nin % 50,2 hissesi satışa sunuldu ve devlet satıştan yaklaşık 4 milyar sterlin gelir elde etti. BT'nin özelleştirilmesinde toplam 3.102.000.000 hisse senedi satışı yapıldı. Hisse senetlerinin satış dağılımı ise şu şekilde gerçekleşti.

-1.428.350.000 Özel sektör firmalarına satıldı.

- 415.000.000-Uluslararası sermaye piyasalarında (Newyork, Tokyo, Toronto) satıldı.

- 310.200.000 BT çalışanlarına satıldı.

-1.000.000.000 Halka arz edildi.

BT'nin özelleştirilmesinde toplam hisse senetlerinin % 10'u çalışanlara ayrıldı. %50,2 hissenin özelleştirilmesinden sonra BT'nin elinde toplam 2.908.000.000 hisse senedinden oluşan % 49,8 hisse kaldı. Kasım 1991'de BT'nin % 25,6 hissesi de satıldı ve BT'nin payı % 21,8'e indi.

İngiltere'de özelleştirme sonrasında, BT'nin kârlılık yapısı, iş hacmi ve verimliliklerinin analizi de önem taşımaktadır. İki İngiliz İktisatçı Mattheu Bishop ve John Kay'in yaptığı araştırma sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz.

1. British Telecom'un özelleştirme öncesinde 1979 yılında toplam net iş hacmi (reel fiyatlarla) 6.024 milyar sterlin iken bu oran 1988 yılında 9.880 milyon sterline kadar yükselmiştir. Özelleştirme uygulanması dışında kalan KİT'lerde ise iş hacmi neredeyse yarı yarıya azalmıştır.

2. British Telecom'un 1979 yılında toplam kârı 624 Milyon Sterlin (reel fiyatlarla) iken bu rakam özelleştirme sonrasında 2.531 milyon sterline çıkmıştır. Diğer özelleştirilen kuruluşlarda da (Assoc British Post hariç) kârlılık artmıştır. Doğru değerlendirme için sermaye kârlılığı ve satış kârlılığı oranlarına bakmak gerekir.

3. BT'nin 1979 yılı sermaye kârlılığı % 4,8 iken, bu oran 1988 yılında % 22,1'e yükselmiştir. Satış kârlılığında da yükselme olmuştur. BT'nin 1979 yılı satış kârlılığı %10,4'dür. Bu oran 1988 yılında % 25,6'ya yükselmiştir. Özelleştirilen diğer kuruluşlarda da benzer gelişmeler söz konusu olmuştur. Henüz özelleştirilmeyen diğer

KİT'lerde ise genel olarak sermaye kârlılığı ve satış kârlılığı oranlarında azalmalar olmuştur.

4. Son olarak toplam faktör verimliliğini inceleyelim. British Telecom'un 1979-1983 yılları arasındaki (özelleştirmeden önceki son üç yıl) toplam faktör verimliliği % 1,9'dur. Bu oran 1983-1988 yılları arasında % 2,3'e yükselmiştir. Bishop ve Kay'ın yaptığı bu çalışmaya göre British Telecom özelleştirilmiş olmasına rağmen verimlilik oranı özelleştirilmeyen kurumlara göre en düşük durumdadır.

5. BT'nin özelleştirme öncesi ve sonrasında istihdam düzeyine bakıldığında, 1979 yılında 233.447 iken, özelleştirme esnasında 238.384 kişi, özelleştirme sonrası 1988 yılında ise 235.633 kişiye düşmüştür.

British Telecom'un özelleştirme sonrasında iktisadi ve mali yönlerden performansının iyileştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, BT'nin hizmet kalitesinin özelleştirmeyi takip eden yıllarda önemli ölçüde iyileşmiştir. Örneğin, 6 işgününde firmalara telefon bağlama yüzdesi 1987 yılında % 28,4 iken bu oran 1991 yılında % 81,4'e çıkmıştır. Konutların telefon bağlanması talepleri ise yine aynı şekilde büyük bir süratle yapılmaya ve gerçekleştirmeye başlanmıştır. 1987 yılında % 18 olan oran 1991 yılında % 83'e yükselmiştir. Telefon arızalarına ilişkin başvurular 1987 yılında % 97,1'e yükselmiştir.

Daha önce BT fiyat tarifesini istediği gibi belirleyememekte, ülkedeki enflasyon oranı dikkate alınarak fiyat tarifesi OFTEL tarafından onaylanmaktadır. 1990 yılında tüketici fiyat endeksi % 9,8 artış göstermiş, Telefon Tarifelerine izin verilen artış % 5,5 iken, gerçek artış oranı % 5,3 olarak gerçekleşmiştir.⁵²

10 yıllık bir süreç sonunda bugün BT'nin konumu ise şöyle özetlenebilir;

Yıllık 13 milyar sterlin (yaklaşık 19 milyon dolar) geliri ile dünyanın en büyük telekomünikasyon şirketlerinden biri. Vergi öncesi kârı yılda 2 milyar sterlin (yaklaşık 3 milyar dolar). Çalışan işçi sayısı 165 bin kişi. Bugün İngiltere'de 26 milyon santral operasyonu yapılmakta ve BT kısa bir süre önce 4,3 milyar dolara ABD'deki ikinci

⁵². AKTAN, C.Can, a.g.e, sy.45

büyük uzak mesafe telekomünikasyon şirketi MCI'nın yüzde 20'sini satın aldı. Başta İngiltere olmak üzere Şili, Meksika, Arjantin gibi başarılı özelleştirme uygulamaları hep bir istikrar programının parçası olarak yürütüldü.⁵³

1.3. Japonya

Japonya özelleştirme programı, Nakasine Hükümeti tarafından benimsenen ekonomik liberalizm ilkeleri doğrultusunda, devletin ekonomik yükümlülüklerden kurtarılması ve serbest piyasa kurallarının tam olarak işletilmesi amaçlarına dayanmaktadır.

Uygulanan bu politikanın ilkeleri, kamu sektörünün büyümesinin, özel sektörün canlılığını önlediği temel fikrinden hareket eden, Japon Ekonomik Kuruluşlar Federasyonu (Keidonren)'nun onur başkanı DOKO'nun başkanlık ettiği komisyonunun raporundan esinlenmiştir. Bu komisyon idari reformlarla ilgili olarak 1983 tarihli raporunda; bütçe harcamalarının azaltılmasını, sosyal amaçlı programların küçültülmesini ve başlıca kamu şirketlerinin tedricen özelleştirilmesini öngörmektedir. Buna paralel olarak ABD'de özellikle taşımacılık alanında başlatılan yeniden düzenleme ve özelleştirmeler, Japonya'da da telekomünikasyon ve taşımacılık sektörlerinde yeniden düzenlemeleri ve özelleştirmeyi hızlandırmıştır.

Japonya'nın büyük çaptaki özelleştirmelerden başarıyla çıkabilmesinde önemli bir faktörde Tokyo Borsası'dır. Tokyo Borsası, 817 milyar dolarlık hacmiyle dünyanın üçüncü borsasıdır. Bu nedenle özelleştirmeler nedeniyle piyasaya çıkarılacak çok büyük değerdeki hisse senetlerini kolaylıkla kaldıracak yapıdadır.⁵⁴

Japonya'da 1985 yılına kadar telekomünikasyon hizmetlerini sunan başlıca iki devlet kuruluşu bulunmaktaydı. Bunlar Nippon Telegraph and Telephone Public Corporation (NTT) ve Kikusai Denshin Denwa (KDD) adlı kuruluşlardı. NTT

⁵³ . Milliyet, a.g.m, 21.1.1994

⁵⁴ . ATASOY, Veysel, a.g.e, sy.218

yurtiçinde telekomünikasyon hizmetleri için 1952 yılında kurulmuştu. KDD ise 1953 yılında uluslararası telekomünikasyon hizmetlerini yürütmek üzere kurulmuştu.⁵⁵

NTT'nin özelleştirilmesi, oldukça önemli bir özelleştirme uygulamasıdır. NTT'nin özelleştirilmesi, 1934 yılında Yawota Steel şirketinin özelleştirilerek Nippon Steel adını almasından sonra Japonya'da gerçekleştirilen en geniş özelleştirmedir. Yapılan yeni düzenlemeler sonucu NTT şirketi, Japonya'da 780 milyar yen sermayesi, 309.000 çalışanı ve 44,3 milyon abonesi olan bir şirket haline gelmiştir.

1 Nisan 1985'de haberleşme tekelinin kaldırılmasıyla başlayan NTT'nin özelleştirilmesi sadece dünyada meydana gelen telekomünikasyon alanındaki değişikliklere ayak uydurma amacı taşımaktadır. Özelleştirmede gözönünde tutulan amaçlardan biri de şirketin mevcut borçlarından bir bölümünü ödemektir. Özelleştirmeden 1 yıl sonra bu şirket 316 milyar yen kâra geçmiştir. Dikkati çeken bir diğer noktada bu özelleştirmede Japonlar, İngilizlerin BT'un özelleştirmede takip ettikleri yolu izlememişlerdir. Özellikle yabancılara hisse senedi satmaktan kaçınmışlar, çalışanlara hisse ayırmamışlardır.⁵⁶

Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı piyasaya giriş için başlıca 6 telekomünikasyon şirketine izin vermiş, bu şirketler sadece yurtiçinde telekomünikasyon hizmeti sunmak için lisans belgesi aldılar. Bu firmalar dışında ayrıca iki ayrı şirkete uluslararası telekomünikasyon hizmeti için lisans belgesi verildi. Bunlar International Telecom Japon Inc. ve International Dijital Communications şirketi idi. Halen Kukusai Densheim Denwa (KDD) şirketi bu iki uluslararası şirket ile rekabet halindedir. Japonya'da şebeke hizmetleri dışında katma değer hizmetleri de önemli ölçüde serbestleştirilmiştir.⁵⁷

Gerçekleştirilen özelleştirmelerde Japonya'da kamu sektörünün ağırlığı azalmaktadır. Ancak, Japonya'ya özgü sebepler dolayısıyla, devlet, özelleştirilen

⁵⁵ . AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.45

⁵⁶ . ATASOY, Veynel, a.g.e., sy.219

⁵⁷ . AKTAN, C.Can, a.g.e. sy.45

şirketlerden tamamen çekilmemektedir. Özelleştirme, daha çok kamu kurumlarının anonim şirketler haline getirilmesi şeklinde, hukuki alanda gerçekleşmektedir.⁵⁸

1.4. Almanya

Almanya'da posta ve telekomünikasyon hizmetlerini 1989 yılına kadar Deutsch Bundespost (DB) adlı kuruluş yürütmekteydi. Bu kuruluş 1 Temmuz 1989'da yürürlüğe giren yeni posta ve telekomünikasyon hizmetlerinden kanunıyla kaldırıldı ve fonksiyonları üç ayrı kuruluşa dağıtıldı. Bunlar posta hizmetlerinden sorumlu olan GD Postdienst, telekomünikasyon hizmetlerinden sorumlu olan GD Telekom ve bankacılık hizmetlerinden sorumlu olan GD Postbank'tır. 1989 yılında yapılan reformla DB'nin parçalanması gerçekleştirilmesine rağmen şirketleştirilmesi mümkün olmadı. Bunun nedeni de DB'nin Anayasa'nın 87.maddesine göre Kamu Kurumu olmasından kaynaklanıyordu. Almanya'da rekabetin düzenlenmesi, ve korunması halen Monopolkommission adı verilen kuruluşun yetkisindedir. Halen DBT diğer telekomünikasyon şirketiyle rekabet içinde telekomünikasyon hizmetini sağlamak zorundadır. Bununla birlikte DBT radyo kuruluşlarını kurmak ve işletmek, birleşik şebeke terminallerini kapsayan transmisyon hatlarını kurmak ve işletmek gibi özel haklara hala sahiptir. Bununla beraber Posta ve Telekomünikasyon Federal Bakanlığı, belli güzergah ve bölgeler için işletme kurma yetkisini özel telekomünikasyon işletmelerine verebilmektedir. Fakat telefon servisi rekabet dışında tutulmuştur.

Yeni DBT Kurumu, personel, müşteri ve hissedarlardan oluşan bir Yönetim Kurulu'na sahiptir. Bu kurul'a bağlı 10 adet birim vardır.

- Merkezi Görevleri, Araştırma, Uluslararası faaliyetler,
- Şebekeler, Uydular, Denizaltı Kabloları
- Telefon Servisleri, Anahtarlama Sistemleri
- Genişband Dağıtım Sistemleri, Yayın, Kamu Mobil Haberleşmesi,
- Ses Unsuru Olmayan Hizmetler,

⁵⁸. ATASOY, Veysel, a.g.e. sy.220

- Pazarlama, Satış, Telekom Servisleri, Genel İş Koşulları,
- Organizasyon, Bilgi Teknolojisi,
- Personel, Hukuk,
- Finans, Malzeme, Menkuller, İnşaat, İş Yönetimi
- Berlin Personeli.

1990'da iki Almanya'nın yeniden birleşmesi sonucunda, DBT'ye Doğu Almanya İşletmesi'nden 40 bin personel dahil olmuştur. 50 milyar mark tutarında yatırımları kapsayan bir modernizasyon programı Doğu Almanya için geliştirilmiştir. Yarı bağımsız bir birim, bu görevi yürütmek için Berlin'de kurulmuştur. DBT'nin bu yeniden yapılanmadaki amacı, daha dinamik ve esnek bir organizasyonu oluşturmaktadır.⁵⁹

Alman telekom devinin 1997 yılının ilk çeyreğinde 9.65 milyar dolar gelir üzerinden vergi öncesi 1,3 milyar dolar net kâr elde etmeyi hedefliyor. Özelleşmeye açılan kuruluşun gelirinin 1996 yılına göre yüzde 6 oranında arttığı belirtiliyor. Telefon gelirleri 1997 yılı için 26.33 milyar dolar olarak gerçekleşen Deutsche Telekom, 1996 yılı telefon hat sayısını 44.1 milyona yükselterek bağlantı sayısında yüzde 5,1 oranında büyüme sağladı. Alman menkul kıymetler piyasasında işlem görmeye başlayan kurumun ISDN, internet servis sağlayıcılığı, kablo televizyon, T-Online ve T-Mobil iş alanlarında büyümesini sürdürmektedir. ISDN abone sayısının 1996'da hemen hemen ikiye katlanarak 5,2 milyona ulaşmış, kablo televizyonda ise 1 milyon yeni abone kazanılmıştır.⁶⁰

1.5. Fransa

Fransa'da Telekomünikasyon hizmetleri France Telecom Group (FTG) adlı devlet kuruluşu tarafından sunulmaktadır. Posta, Telekomünikasyon ve Uzay Bakanlığının kontrolü altında faaliyetini yürüten bu kuruluş, 1991 yılında şirket statüsüne dönüştürülmüştür. Yine 1991 yılının Ocak ayında alınan kararlar doğrultusunda FT'nin

⁵⁹ . AKTAN, C.Can a.g.e. sy.47

⁶⁰ . Türk Telekom Dergisi, Mayıs 1997- sy.40

yönetim kurulu şu şekilde oluşturulmuştur. 7 devlet temsilcisi, 7 bağımsız uzman ve FT'de çalışanları temsil eden 7 kişi.

Fransa'da yürürlüğe konulan Telekomünikasyon Kanunu bazı önemli kararları içermektedir.

1. F.T temel kamu şebekesi ile telefon ve teleks servislerindeki monopol durumunu muhafaza etmiştir.

2. Mevcut düzenlemede, kavram karışıklığını önlemek için kurulan servislerin ve şebekelerin bir tanımı yapılmıştır.

3. Şebeke destek servisleri geçiş döneminde kısıtlı rekabet içine sokulmuştur. Bu servisi sağlayanların özel bakanlık izni olması gerekecektir.

4. Radyo ve kablolu TV hizmeti sağlayanlar bakanlıktan özel izin alacaktır.

5. Katma değer servis pazarı rekabete açılmıştır. Yeni kanuna göre, Bakanlığın katma değer servislerinin içeriğini gözden geçirmesi gerekmektedir.

6. Düzenleyici kurulan (DRG) onayından sonra, terminal teçhizatları herkes tarafından sağlanabilecektir. Orta vadede, onay prosedürü sadece şebekeye bağlantı yapacak, şekilde dizayn edilmiş teçhizata uygulanacaktır.⁶¹

Fransa'da, devletin denetimi altında bulunan Telekom Şirketinin % 20'sinin özelleştirilmesi, hisse senedi satışı yoluyla Paris ve New York borsalarında 1997 yılında başlanmıştır. Telekom'un kısmen özelleştirilmesinden yaklaşık 49 milyar frank (8.2 milyar dolar) gelir elde edilmesinin beklenildiği Maliye Bakanı Strauss-Kohn tarafından belirtilmiş, ayrıca Telecom'un yeni yapısıyla uluslararası alanda daha iyi rekabet eder hale geleceği amacı güdülmüştür.⁶²

2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE

Güney Amerika'dan Afrika'ya, Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar değişik coğrafyalardaki gelişmekte olan ülkeler, telekomünikasyon endüstrisi için engin bir

⁶¹. AKTAN, C.Can, a.g.e., sy.48

⁶². Türk Telekom Dergisi- 8.9.1998, sy.57

çalışma sahası yaratmışlardır. Ancak, bu yolda ilerleme çoğu zaman kolay ve sorunsuz olmamaktadır.

Değişik politik rejimler, ekonomik krizler, yaygın yolsuzluk, sendika muhalefeti ve yükselen milliyetçilik dalgaları, gelişmekte olan ülkelerde iş yapmak isteyen batılı şirketlerin karşılaşılabileceği sorunların başında gelmekte, Telekomünikasyon şirketleri de döşedikleri kabloları söküp gidemeyeceklerine göre, geriye sabırlı bir bekleyiş kalmaktadır.

Ancak, uzun vadede elde edilebilecek muazzam kârlar gözönüne alındığında, kısa vadede yaşanacak sorunlar tüm önemini yitirmiştir. Zira gelişmekte olan ülkeler yaptıkları planlara göre önümüzdeki 5 yıl içinde telefon networklerine tam 200 milyar dolar harcayacakları düşünülmektedir.

Bugün dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturan endüstrileşmiş ülke, tüm dünyadaki mevcut telefon hatlarının yüzde 71'ini elinde tutmakta, bunun yanında dünyada yaşayan insanların yüzde 60 kadarı hayatlarında hiç telefon kullanmamışlardır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler dünya telekomünikasyon devlerinin iştahlarını kabartan potansiyel ve son derece kârlı pazarlar oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler yüksek teknolojiye dayalı bir telefon networküne sahip olmadıkları takdirde dünya pazarlarında asla rekabet edemeyeceklerinin farkındadırlar. Bunu anlamak için bir ülkenin GSYİH'sı ile telefon hat sayısını karşılaştırmak yeterli. Telefon hat sayısı yüksek olan ülkelerin GSYİH'larının da yüksek olduğu hemen göze çarpmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler bünyesinde, önümüzdeki 3 yıl içinde özelleştirilmesi planlanan tam 26 adet telefon şirketi bulunmaktadır. Avrupa ve Amerika pazarlarına oranla çok daha bakir olan gelişmekte olan bölgeler, batılı yatırımcılar için haklı olarak daha cazip geliyor.

Ancak, yerel hükümetler tam anlamıyla güven telkin etmedikçe sermaye akışı sağlıklı bir biçimde gerçekleşmeyecektir. Örneğin, dünyanın telekomünikasyon devleri, Hindistan tarafından açılan cep telefonu şebeke ihalesine katılıp katılmama konusunda kararsızlar. Zira bu ülke, Amerikan Enran Corp ile imzaladığı ve inşa çalışmalarına

başlanan 2,8 milyar dolarlık santral projesini doğru dürüst herhangi bir neden göstermeden iptal etmişti.

Yabancı telekomünikasyon şirketleri için sorun oluşturabilecek bir diğer konu da milliyetçiliktir.

Yabancı telefon şirketleri çoğu kez, gelişmekte olan ülkelerin muhtelif telefon hizmetlerini benimsemedeki hızları karşısında şaşırıp kalmaktadır. Ülke ne kadar yoksul olursa olsun, bir defa sağlıklı ve erişebilir telefon hizmetlerine kavuştu mu kullanıcı sayısı hemen artıyor. AT-T'nin Latin Amerika ve Karayipler operasyonundan sorumlu Roger P.Daif, bu durumun tüm dünya için geçerli bir kural olduğunu belirtiyor.

Her zaman için göz önünde tutulması gereken kriterlerin başında, yerel hükümetin özelleştirmeye gitme nedeni ve pazarın potansiyel değeri geliyor. Örneğin satılığa çıkardığı telefon hatları için 8 milyar dolar değer biçen Pakistan, yabancı yatırımcılara hiç de cazip gelmiyor. Zayıf altyapı, politik kargaşa ve yoksulluk Pakistan'ı çekici olmaktan uzak kılan faktörlerin başında geliyor.

İkinci bir problemde finansman olarak görülüyor. Özellikle eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki durum telekomünikasyon hizmetlerinin finanse edilmesi açısından son derece olumsuz görülüyor.

Telefon hizmetlerinde özelleştirme akımına gelişmekte olan ülkelerden 1993 yılında Letonya, G.Kore, Singapur, 1994 yılında, Macaristan, Pakistan, Peru, Rusya, 1995 yılında Bolivya, Fildişi Kıyısı, Çek.Cum, Hindistan, Endonezya, Sri Lanka, Tayland, Uganda, 1996 yılında Arnavutluk Ghana, Moldova, Yeni Gine, Nikaragua, Panama, Paraguay, Tayvan, Zambiya, 1997 yılında El Salvador, Honduras, Polonya katılmışlardır.⁶³

2.1. Arjantin

Arjantin'de özelleştirme stratejisi ise hızlı uygulamanın getirdiği tüm olumlu ve olumsuz yönleri içeren mükemmel bir şok programdır. Arjantin'deki programın çıkış noktası Carlos Menem'in başkan seçilmesiyle ortaya çıkan fırsattan yararlanarak, büyük

⁶³. "Dünya Telekomünikasyon Devleri Para Basacak T'ler Peşinde" İntermedya Ekonomi, 1.10.1995, sy.44-45

işletmelerin, muhalefetin örgütlenmesine olanak vermeden en kısa sürede özelleştirilmesi gerekiyordu.

1976-1983 yılları arasındaki askeri yönetim döneminde özelleştirmeye yönelik beyhude bir kaç denemeden sonra, ilk ciddi özelleştirme çalışmalarının 1983 Aralık ayında Alfonsin iktidara geldiğinde yapıldığı Arjantin'de devletin sahibi olduğu ya da çoğunluk hissesini elinde tuttuğu 305 KİT'in GSMH'nın % 15,5'ine varan bütçe açıklarına katkısı %6 civarındaydı. Aynı dönemde Arjantin'in USD+6 milyar dış borcu, negatif büyüme hızı ve % 400 oranında enflasyonu vardı. Bir dizi zayıf ve çelişki dolu tedbirden ve enflasyonun % 11,23'ü bulmasından sonra Alfonsin 1985 Haziran'ında Austral planını devreye soktu. Austral Planı klasik IMF önerilerine uygun olarak hazırlanmıştı. Yani para birimi Pustral ücret ve fiyatlar dondurularak dolara endeksleniyor, kamu kesimi açığında ciddi bir düşüş bekleniyor ve bütçe açığının para basarak değil, gerçek kaynaklara dayandırılarak finanse edilmesi için taahhütte bulunuluyordu. Halk yeni tedbirleri destekliyordu ve başlangıçta program oldukça başarılıydı. Ancak fiyatların dondurulması, plan uygulamaya konulduğunda zaten varlığı hissedilen ekonomik yavaşlamayı derinleştirdi. Ekonomiyi canlandırması için güçlü bir siyasi baskı hisseden hükümet 1986 Nisan'ında "yönlendirilmiş fiyatlar" sistemine geçti ve ekonomi, sermaye akışıyla beslenen bir büyüme sürecine girince enflasyonist baskılar yeniden hissedilmeye başlandı.

Alfonsin'in başkanlık döneminin sonuna gelindiğinde Arjantin'in toplam dış borcu USD 59 milyardı ve USD 49,5 milyara yakın olan uzun vadeli dış borcun hemen tümü de kamu sektörüne aitti.

Carlos Menem hükümeti ise iktidarı 1989 Temmuz ayında devraldı. Başkan olur olmaz Menem, acil bir istikrar programını başlattı. Hükümet ekonomik liberalizasyon ve deregulasyon tamamlayacak bir özelleştirme programını acilen gerekli yeniden yapılanma programının ayrılmaz bir parçası olarak görülüyordu.

Özelleştirme tedbirlerinin dışında, yeni yönetim kamu açıklarını azaltacak ve ekonomiyi dışa açacak reformları da devreye soktu.⁶⁴

⁶⁴ . Meksika ve Arjantin'de Özelleştirme Uygulamaları. Görüş Dergisi, Eylül 1993, sy.38

Arjantin'de KİT'lerin özelleştirilmesinde amaç, satıştan gelecek para ile devletin açığını kapatmak değil, Hazine'den bunlara akan paranın musluğunu kapatmak, ekonomiye yük olan KİT'leri üretgen hale getirmek, bürokratların mesailerinin üçte ikisinin KİT'ler için harcanmasını önlemektir.

Arjantin'de telefon "Entel" isimli KİT'in tekelinde idi. 1990 yılı sonunda bu KİT'in tamamı özel sektöre satıldı. Fakat satılırken "tekel"i önlemek için KİT ikiye bölündü. Buenos Aires şehrinin yarısı ile Kuzey Arjantin'in telefonu Telecom Şirketine, şehrin diğer yarısı ile Güney Arjantin'in telefonu Telefonica şirketine verildi. İki şirket ayrı ayrı satıldı.

1990 yılından itibaren bu iki şirkete 7 yıl için imtiyaz hakkı tanındı. Açık anlatımıyla şirketlere tahsis edilen bölgelerde ancak 7 yıl sonra başka özel firmalar bu şirketlerle rekabete girebilecek, Telefon dışında, dış haberleşme, telex, mobil telefon ve rehber basım işleri de iki şirket arasında paylaştırıldı.

Telecom hisselerinin yüzde 10'u çalışanlara verildi. Yüzde 30'u halka satıldı. Kalan yüzde 60 pay ise "Nortel" isimli bir konsorsiyum tarafından blok olarak satın alındı. Nortel konsorsiyumunda, İtalya'nın STET firmasının yüzde 32,5, Fransız Telecom'un yüzde 32,5 aracı JP Morgan kuruluşunun yüzde 10, Arjantinli Perez Companie'nin yüzde 25 payı var.

Telecom 1991 yılı başında 1,6 milyon aboneye hizmet veriyordu. 1993 yılında prodüktivite yüzde 19 oranında arttı. Telecom ve Telefonica, birbiriyle hem hizmetin kalitesi hem de fiyat konusunda büyük rekabet içinde, teknolojiyi geliştirip, kullanıcıları memnun etme yarışına girmiş durumdadırlar.⁶⁵

2.2. Endonezya

Kasım 1995'de gerçekleştirilen P.T.Telekomünikasi Indonesia (PT Telkom) özelleştirmesi telekomünikasyon özelleştirmesine hazırlanan ülkelerin alması gereken çok ilginç derslerle doludur.

⁶⁵. KARDÜZ, Ali Rıza, "Arjantin PTT'nin "T"sini nasıl sattı?", Sabah Gazetesi, 28.8.1993

14 Kasım 1995 tarihinde PT Telekom'un % 19 oranındaki hissesi uluslararası arz yoluyla özelleştirilerek 1.7 milyar \$'lık özelleştirme geliri elde edildi. Gerçekleştirilen özelleştirme 1995 yılında Asya ülkeleri tarafından gerçekleştirilen en büyük özelleştirme olmasına rağmen aynı zamanda hedeflenen amaçlara ulaşma açısından büyük bir hayal kırıklığıydı.

Endonezya hükümeti 100 milyar doları aşan dış borç sorununa çözüm bulabilmek amacıyla geniş kapsamlı bir özelleştirme programını uygulamaya sokarak 200 kamu kuruluşu arasından 50'den fazlasını özelleştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu amaçla uygulamaya konulan özelleştirme programına göre yurtiçi telefon hizmetlerini yürütmekle görevli olan PT Telkom'un % 27,5'inin özelleştirilmesi hedeflemekle beraber, gelecek talepler doğrultusunda bu oranın % 35'lere ulaşabileceği düşünülüyordu. Özelleştirmeden beklenen gelir ise 2,5-3 milyar doların üzerinde olacaktı. Bunun için harekete geçen hükümet 2 danışman firma seçti. Lazord Freres et Cie hükümetin danışmanı, Morgan Stanley Co. ise PT Telkom'un danışmanı olarak görev aldılar. Sözkonusu hisselerin SEC kaydına alınarak tam yüklenim yoluyla özelleştirilmesi düşünüldüğünden 8 tane global koordinatör seçildi. Bunlardan 4'ü yabancı tanınmış yatırım bankaları olan Merrill Lynch, Goldman Sachs, Letman Brothers, SBC Warburg, diğer 4'ü ise Endonezya bankalarıydı.

Ekim 1994 tarihinde uluslararası telefon şirketi P.T Indosat'ın % 35 oranındaki hissesinin satışından elde edilen 1,2 milyar dolar tutarındaki gelir PT Telkom'un özelleştirilmesi için iyi bir örnek oluşturuyordu.

Endonezyalılara satın aldıkları her 10 adet hisse senedi için 1 adet hisse senedinin bedava olarak verilmesi sağlanarak yurtiçi talebin artırılması hedeflenmiştir.

Bir taraftan televizyonlarda Endonezya halkına nasıl hisse senedi alacaklarını da bildiren bir seri reklam yayınlanırken diğer taraftan da PT Telkom 43.000 personelinin verimliliğini artırmaya ve aynı zamanda da erken emeklilik yoluyla personel sayısını azaltmaya çalışıyordu. 1995 yılında bu uygulama için 134 milyon dolar ayrılmıştı ve yapılan hesaplamalar 4000 personelin emekli olacağı yolundaydı. Bu çalışmaların sonucunda 1995 yılında personel başına düşen hat sayısı 64 iken 2001 yılında 225 hatta bir personel düşmesi hedefleniyordu.

2,8 milyon adetlik telefon hattı sayısı 190 milyon nüfuslu bir ülke için 100 kişiye 1,4 telefon hattı demekti ve bu oranlarda dünya ortalamaların çok altındaydı. (Türkiye'de 100 kişiye 22 telefon, gelişmiş ülkelerde 100 kişiye 50 telefon) Ancak, bu da diğer yandan çok büyük bir gelişme potansiyeli olduğunun göstergesiydi.

Yukarıda bahis konusu olan olumlu gelişmelere ek olarak şirketin kârlılığı da süratle artmaya devam ediyordu. (1994-335 milyon dolar, 1995-515 milyon dolar, 1996-711 milyon dolar, 1997-895 milyon dolar)

Arzdan elde edilecek gelirin dağılımı bile en ince ayrıntısına kadar düşünülmüştü. Buna göre elde edilecek gelirin;

% 39,2'sinin ilave kapasitenin finansmanı,

% 39,5'inin kalite yükseltme finansmanı,

% 21,3'ünün yeni teknoloji ve ürünlerin geliştirilmesinin finansmanı için kullanılması kararlaştırılmıştı.

Ulaşılması amaçlanan hedefler sadece PT Telkom'a yönelik değildi. Aynı zamanda Jakarta borsasının Güneydoğu Asya'nın en büyük borsası olması amaçlanıyordu. PT Telkom hisselerinin satışı bu amaca ulaşmada önemli bir mihenk taşı oluşturmaktaydı.

PT Telkom hisselerinin tamamı devlete aitti ve 1 ADR 20 PT telkom hissesine eşitlenerek 70 milyon ADS satışı amaçlanmıştır. Fiyat tahmin aralığı ise 19,5 dolar ile 24,5 dolar arasındaydı. Hisseler SEC'e kaydedilmişti. Arz yapılacak yerler Londra, New York, Jakarta ve Surahaya olarak belirlenmişti.

Arz sonucunda gerçekleşme tahminlerin çok gerisindeydi.

Satış Miktarı	Tahmin	Gerçekleşme
(ADS)	70 milyon	30 milyon
Fiyat (ADR/\$)	19,5-24	18
Arz Miktarı (Milyar \$)	3	1,7
Yabancılar Satış (Milyon \$)	1.700	600

Aslında daha da kötüsü gerçekleşebilir, hükümetin bütün satışı iptal etme durumu ile de karşı karşıya kalınabilirdi. Yanlışlık neredeydi?

Konu bütün yönleriyle irdelendiğinde sadece bir değil birçok yanlışın üstüste geldiği görülüyordu.

Amerikan kurumsal yatırımcıları yavaş yavaş gelişmekte olan pazarlardan uzaklaşmaktaydılar. Bu çerçevede Amerikalı yatırımcıların ilgisi son anda azalmıştı. Olumsuz pazar koşulları belki de başarısızlığın en önemli etkenlerindendi.

8 yatırım bankasının global koordinatör olarak belirlenmiş olması büyük bir hataydı. Herkes başarılı bir arzdan pay kapmak isterken hiç kimse arzın başarısı için sorumluluk altına girmemişti ve arz sırasında herkes birbiriyle birçok konuda çekişiyordu. Halbuki Nisan ayında global koordinatörler belirlenirken herkes sayı ne kadar fazla olursa satışında o kadar fazla olacağını zannediyordu.

1995 yılında birçok telekomünikasyon şirket hissesi uluslararası pazarlara sürülmüştü. Piyasa bir bakıma telekomünikasyon şirket hisselerine doymuştu.

Yerel pazar bir ay önce arz edilen Tambang Timah şirketi dolayısıyla tatsız durumdaydı. Sözkonusu şirket Ekim ortalarında özelleştirilmiş ve arzdan sonraki 5 gün içinde % 17 oranında değer kaybetmişti.

Çok sayıda hisse senedinin çok yüksek fiyattan arz edilmeye çalışıldığı, yüklenimciler arasındaki rekabetin hükümetin ümitlerini gerçekçi olmayan biçimde yüksek tutmuş olduğu yolunda da yoğun eleştiriler vardı.

Diğer yandan PT Telkom'un gelecekteki gelirlerinin önemli bölümü ülkenin çeşitli yerlerinde şebeke bölümleri inşa etmek ve işletmek için çalışan konsorsiyumlarla yapılan 5 gelir ortaklığı anlaşmasına dayanmaktaydı. Endonezya hükümeti PT Telkom hisselerini 1995 yılında mutlaka uluslararası arz yoluyla özelleştirmek istiyor. 1996'da Deutsche Telekom özelleştirilmesinin gündem de olacağını bildiği için kesinlikle 1996 yılına kalmak istemiyordu. Ancak daha özel sektör firmalarıyla sözkonusu ortaklığın anlaşmaları yapılmadan arz gündeme gelmişti. 15 yıllık anlaşmalar 1.1.1996'dan itibaren geçerli olmaya başlayacaklardı, fakat kimse sistemin iyi işleyip işlemeyeceğini bilmiyordu. Sonuçta kontratlar uluslararası arz için road showlar başlamadan bir gün

önce imzalandı. Söz konusu anlaşmalara göre gelecek 15 yıl boyunca PT Telkom'un gelir garantisi vardı ve anlaşmalara göre PT Telkom 1996 yılında minimum 1,4 milyar dolarlık geliri garantileyecekti. Fakat anlaşmaların uygulanmasına ilişkin belirsizlik özellikle ABD'de tereddütlerin oluşmasına yolaçmıştı.

Sonuç olarak;

PT Telkom özelleştirmesi Endonezya'nın özelleştirme programını büyük oranda etkilemiştir. Söz konusu arz aynı zamanda sermaye piyasalarını devamlı para basan makinalar gibi gören hükümetler için bir uyarı niteliğindedir. Hükümetlerin uluslararası arzlar söz konusu olduğu zaman duygusallıktan uzak bir gerçekçilikle durumu değerlendirmelerinin önemi bir kez daha kanıtlanmıştır.

Bunun yanısıra;

- Uluslararası arz için bir lider belirlenmesi,
- Şirketteki yeniden yapılanmanın arz öncesi bitirilmiş olması,
- Şirket ve endüstrinin iyi durumu ve gelecekte de iyi olacağı ihtimalinin hisselerle otomatik olarak talep yaratacağının beklenmemesi,
- Özellikle telekomünikasyon sektöründe uluslararası yatırımcıların birçok alternatifinin olduğu ve fiyat çekici olmadıkça arz yapılmasının çok güç gözüktüğünün unutulmaması ve bu çerçevede gerçekçi olunması gerektiği,

Sonuçları ortaya çıkmaktadır.⁶⁶

2.3. Özbekistan

Özbekistan PTT'sinin özelleştirilmesi amacıyla Ulaştırma Bakanlığı lağvedildi. Lağvedilen Özbekistan Ulaştırma Bakanlığının yerine, "Özbekistan Posta ve Telekomünikasyon Ajansı" kuruldu.

Posta ulaşımı ile haberleşme sistemleri ve telekomünikasyon yönetimi "daha mükemmelleştirme, pazar ilişkilerini geliştirme ve özelleştirme alanını genişletme ve bu

⁶⁶. KURAL, Murat, a.g.m. sy.55-59

alana yabancı sermayeyi çekme" amacıyla lağvedilen bakanlığın yerine kurulan "Özbekistan Posta ve Telekomünikasyon Ajansı"na, yeni düzenlemeyle yüklenen görevler ise şöyle; "Şehir içi, şehirlerarası ve uluslararası telefon-telgraf ve posta ulaşımı ile telsiz, radyo ve televizyon hizmet birimlerini oluşturarak, onların faaliyet ve servis hizmetleri konusundaki politikaları üretmek ve uygulamak,

Posta ulaşımı ve telekomünikasyon alanındaki faaliyetleri yönlendirmek ve yönetimini mükemmelleştirmek, pazar araştırmaları ile bu alanda rekabet ortamını oluşturmak,

Telekomünikasyonda standardizasyona gitme ve bu konudaki devlet kontrolünü oluşturmak,

Tüketicilerin haklarını koruyucu tedbirleri alarak, haberleşme güvenliğini temin etmek.

Yeni düzenlemeye göre, önümüzdeki günlerde, Özbekistan Devlet Mülk Komitesi'ne bağlı olarak, "Yerel Telekom", Uluslararası Telekom" ve "Özbekistan Posta ve Telekomünikasyon Ajansı"nın yürütüleceği posta ve telekomünikasyon idarelerinin geliştirilmesi gerekli uzman yetiştirilmesi ve sosyal açıdan önemli projeler ile bilimsel araştırmaları ve mali yönden desteklenmesi amacıyla, genel bütçe dışında bir "fon" oluşturulacak.

Kararla, özelleştirme kapsamına alınan işletmelerin özelleştirilmesinden elde edilecek gelirin yüzde 40'ı "Özbekistan Posta ve Telekomünikasyon Ajansı" bünyesindeki kurulacak hisse senetli şirketler ile kurulacak ortak şirketlerdeki devlete ait hisse paylarından elde edilecek faizlerin yüzde 25'i, sözkonusu "fon"da toplanacak.

Öte yandan kararda, "Özbekistan Posta ve Telekomünikasyon Ajansı" tarafından, yürürlükteki kanunlar çerçevesinde çıkarılacak yönetmeliklere, telekomünikasyon ve posta ulaşımı servisi yapan ve bu alandaki projesi ve inşaat yapımıyla uğraşan tüm özel ve tüzel kişilere uyma zorunluluğu getiriliyor.

Kararla, "Özbekistan Postası", Devlet şirketi bünyesinde yer alacak devlet işletmeleri ile diğer şirketler, 1 Ocak 1998 tarihinden itibaren 2 yıl süreyle gelir vergisinden muaf tutuluyor.⁶⁷

Özbekistan telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi girişleri bu alandaki yaygın uygulamanın bir uç örneği şeklinde görüldüğünden kısaca değinilmiştir.



⁶⁷. Türk Telekom Dergisi, Sayı-1997-7, Sy.36

IV.BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNDE İLK ADIM, TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.NİN KURULMASI

1. PTT'İN TARİHÇESİ

Kuruluş ilk defa 1840 yılında Osmanlı Devleti zamanında Posta Nezareti ile başlamıştır. O yıllarda yalnız yazılı haberleşme, yani posta haberleşmesi vardı. Daha sonraki yıllarda özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında telefonun icadıyla bu haberleşme hizmetleri giderek daha geniş kapsamlı hale geldi. İşte 1856'da ilk Osmanlı Devleti içinde uzak hatlarla telgraf muhaberesi yapıldı. 1870'li yıllarda telefon icad edilince 1909'da ilk santraller kurulmaya başlanmıştır. 1914'te İstanbul'da kurulan Posta Nezareti daha sonra PTT Umum Müdürlüğü haline gelmiştir. Telgraf ve telefonun işletmeye girmesiyle de Posta Telgraf Telefon Umum Müdürlüğü adını almıştır.⁶⁸

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1933 yılında Posta Telefon ve Telgraf (PTT) İşletmesi Genel Müdürlüğü adı ile katma bütçeli idare haline dönüştürülmüştür. Ulaştırma Bakanlığına bağlı Umum Müdürlük olarak 1943 yılından 1953 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. 1953 yılında İktisadi Devlet Teşekkülü olarak yeniden düzenlenmiştir. 233 sayılı KHK ile de Kamu İktisadi Kuruluşu olarak faaliyetini sürdürmüştür.⁶⁹

1926 yılında ilk otomatik telefon santrali kurulmuş, 1929'da ilk şehirlerarası, 1931'de milletlerarası görüşmeler yapılmış, 1950'lerde Türkiye'de telekomünikasyon sanayinin kurulması gündeme gelmiştir. Ama bu ancak 1960'lı yıllarda gerçekleştirilebilmiş, 27 Mayıs 1967'de ilk telekomünikasyon anlaşması yapılarak Netaş doğmuştur.

⁶⁸. PTT Dergisi, Nisan-Mayıs 1995, sy.2

⁶⁹. AKTAN, C.Can, "Haberleşme Sektöründe Özelleştirme Sorunu" Haber-İş Send.Yayınları No:9/1994

Bu tarihe kadar hep dışardan karşılanan ihtiyaçlar Türkiye'den karşılanmaya başlanmış, özel sektör kablo imalatına geçmiştir. Mudanya'daki Siemens kablo ilk halkayı teşkil etmiştir.

1973 yılında ilk kez otomatik teleks santrali kurulmuştur. 6 Nisan 1976 yılında 480 kanallı Antalya Cotaıra denizaltı kooksiyel kablosu hizmete verilerek, kısmen NATO, kısmen de sivil haberleşmede kullanılmaya başlamıştır.

Yine PTT içinde transmisyון teçhizatının araştırılması ve imalatının yapılması maksadıyla ARLA adında bir çekirdek araştırma grubu kuruldu. O yıllarda ARLA 2 ve 4 kanallı K/P sistemleri yapmaya başladı. ARLA'nın büyümesiyle ve yeni kablo firmalarının devreye girmesiyle ve Netaş'ın da yıllık 400 bin hattan 200 bin hatlara çıkmasıyla 70'li yıllar başarılı bir şekilde geçirilmiştir.

23 Nisan 1979'da Türkiyenin ilk uydu haberleşme istasyonu açılmış, bu istasyondan İntelsal üzerinden Atlantik bölgesi uyduları ile başta ABD olmak üzere Kanada, Almanya, S.Arabistan ve Cezayir dahil 13 ülkeyle haberleşme sağlanmıştır.

80'li yıllarda haberleşmede devrim niteliğinde olan sayısal sistemler sahaya sürülerek 1984'te Netaş sayısal sistem üretmeye karar vermiş, ilk olarak DMS 10 dediğimiz santrali Kanada'ya sipariş vermiştir. Yine aynı yıl ARLA, İTT ile sözleşme yaparak ve Teletaş adını almıştır. Bu anlaşma ile Teletaş 300 kanallı radyolink sistemleri yapmaya başlamış, hemen sonra 1986'da Netaş'ın ilk imalatı olan santraller kurulmaya başlanmış, 1985 yılında AT-T'de ithal edilen sayısal kuranportör sistemleri şehirlerarası irtibatlarda işletmeye verilmiştir. 1987 başlarında Teletaş sayısal santral üretimine karar vererek, 1987-88 yıllarında Siemens üçüncü kaynak olarak santral imalatında devreye girmiştir. Sonra bu firmalar sadece santral değil transmisyון teçhizatı üretimine de başlamışlardır. Bunların özellikle sayısal teknolojide kullanılmaya başlanmasıyla Türkiye'de artık çok uzun yıllar telefon bekleme de sona ermiş, hem kaynak artırılmış hem de sayısal santrallerin kapladığı yer açısından büyük bir avantaj sağlanmıştır.

1983 yılında 1 milyon 900 bin olan hat sayısı 1991 yılında 9 milyona çıkmış, keza kişi başına düşen telefon yoğunluğu da süratle yükselmiştir. 1983 yılı yüzde 4,5 olan telefon yoğunluğu 1991'de 14'e çıkmış, bu ivmeli şekilde yükselmiştir.

1982'nin Mart ayı sonlarında, Türkiye'de şehirler ve milletler arası görüşmelere açık ankesörler kurulmaya başlanmış, ilk kez Ankara'da kurulan 4 adet ankesörlü telefon, daha sonra Ege ve Akdeniz'deki turistik yörelerde 3 ay içinde hızla yayılmıştır.

29 Ekim 1986'da her türlü nakil aracına konulabilen, gerektiğinde evde, elde ve büroda kullanılabilen, ayrıca hareket halinde de şehir içi ve milletlerarası telefon haberleşmesini sağlayan mobil telefon Ankara ve İstanbul şehirlerinde, yerinde bulunamayan kişilere çağrı yapılması ve mesaj iletilmesini sağlayan çağrı cihazları Ankara-İstanbul ve İzmir'de hizmete verilmiştir.

4.4.1987'de Avrupa uydu sistemi üzerinden video konferans, Avrupa'da ilk olarak ülkemizde PTT tarafından gerçekleştirilmiş, bu sistemle Amerika Houston'da bulunan dönemin başbakanı Turgut Özal, Bakanlar Kuruluna sanki Ankara'da imiş gibi başkanlık yapmıştır.

Telefonsuz köy bırakmayacağız parolasıyla 1988 yılında, bugüne kadar yapılan köy haberleşmesi yatırımlarının çok üstünde bir yatırım gerçekleştirilmiş, 13.500 köye telefon götürülerek, köylerin % 99'u telefona kavuşturulmuştur. 1988 yılında Kablo TV ve Tele bilgi hizmeti uygulanmaya koyulmuştur.

21 Ocak 1989'da daha önce TRT'ye ait olan radyo televizyon verici istasyonlarının ve program linklerinin planlaması, projelendirilmesi, kurulması, yenilenmesi ve işletilmesi görevleri 3517 sayılı kanunla PTT'ye devredilmiş, böylece TRT program üretip PTT'de yayını radyo ve televizyon alıcılara ulaştırmaya başlamıştır.

1991'den sonraki yıllarda yılda 1,5 milyonun da üzerinde 2 milyona varan ilaveler gerçekleştirilmiş ve 1993 yılında 2 milyon 180 bin hatla Amerika ve Çin'den sonra dünyada telekomünikasyon şebekesini en fazla büyüten ülke olarak Türkiye ön plana çıktı. 1995'e geldiğimizde 14 milyon hat kapasiteli telekomünikasyon şebekesiyle Türkiye dünyada ilk 10 sırada yer almıştır. Böylece 100 kişiye düşen telefon sayısı bakımından yüzde 23'lerin üstüne çıkmış, haberleşme şebekemizin büyümesi Türkiye'nin sanayileşmesinde çok büyük katkılar sağlayarak; bu sektörde, şebekede, transmisyonda, imalatta, montajda, çalışan aşağı yukarı 100 binin üstünde insan istihdam

edilmiştir. PTT, istihdam yaratma ve sanayi geliştirme dışında Türkiye'ye büyük bir döviz tasarrufu da sağlamıştır.⁷⁰

Ayrıca, ilk Türk uydusu TÜRKSAT 1B 1994 yılında uzaya fırlatılmış ve 3 ay içinde tüm kanallar dolmuştur.

24.2.1994 yılında PTT TÜRKCELL GSM cep telefonu şebekesinin resmi açılışı yapılmış ortakları Telekom Finland, Ericsson, Çukurova Holding, Kavaia Yatırım ve MV Telekom A.Ş.'nden oluşan Türkcell Konsorsiyumu, Türk PTT'sinden aldığı görevi başarı ile yerine getirip şebekesini ticari kullanıma taahhüt edilen tarihte açmıştır.

PTT, Dünya'da telekomünikasyon alanındaki teknolojik gelişmeleri çok yakından takip etmiş ve zaman geçirmeden ülkemizde uygulamaya koymuştur.

Türkiye telekomünikasyon teknolojisi gerek Avrupa'daki yeri, gerek dünyadaki yeri olarak, dünyada büyüme, gelişme hızı bakımından ilk on telekom idaresi arasına girmekte, Avrupa'da digitalleşme (sayısallaşma) oranı yönünden ise ikinci sıradadır.⁷¹

2. PTT'İN BÖLÜNMESİ

PTT, 4.2.1924 tarih ve 406 sayılı kanununun 1.maddesi; "Karasuları ile beraber bütün Türkiye Cumhuriyeti Havzai Hükümetindeki memalik dahilinde Telgraf ve Telefon Tesis ve İşletmesi Hükümetin Tahtı inhisarında olup gerek mevcut, gerek atıyen vücuda getirilecek bilimüm telgraf ve telefon muhaberesi tarz ve usulü için kullanılacak vesait ve şeklin mahiyeti ne olursa olsun inhisara dahil ve işbu inhisarın tatbikatı ve istimali suretlerini kovardini idare izafeten Posta ve Telgraf ve Telefon İdaresi mevdudur." Hükümlerince yasal tekel konumunda hizmetlerini sunmakta idi.

155 yıllık bir tarihe sahip, 125 bin çalışanı ve 41 bin işyeri ile dev bir kuruluş haline gelen PTT'de hizmetlerin tek elden yürütülmesinin zorluğu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin ayrılmasının gereğini ortaya çıkarmıştır.

⁷⁰. PTT Dergisi, Nisan-Mayıs 1995, sy.3-

⁷¹. a.g.d., sy.4

Ancak, PTT'nin posta ve telekomünikasyon işlerini ayrılmasındaki asıl amaç, Türkiye'nin gündemini uzun süre meşgul eden "T" 'nin özelleştirilmesinin birinci safhasını oluşturmasıdır.

Bunun için uzun süren Meclis ve Anayasa Mahkemesi maratonundan sonra, 10 Haziran 1995 tarih ve 4000 sayılı kanunun birinci maddesi ile 406 sayılı kanunun birinci maddesi değiştirilerek "Posta ve telgraf tesis ve işletmesine ilişkin hizmetler T.C Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne (P.İ.), telekomünikasyon hizmetleri ise Türk Telekomünikasyon (şirket) tarafından yürütülür" hükümlerince PTT'nin hizmetlerinin bölünmesi ve Türk Telekom AŞ.'nin kurulması yasallaşmıştır.

Yine 10.6.1994 gün ve 4000 sayılı kanunun 3.maddesince, Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğünün telekomünikasyonla ilgili hizmetleri yürüten personeli ile taşınır ve taşınmaz malları, her türlü araç, gereç ve cihazları, hak ve alacakları ile borçları Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketine devredilmiştir. Bununla ilgili devir işlemi protokolle sağlanır, denilmektedir. Bu kanun maddesi hükmüne istinaden yapılan protokollerle sahip olunan gayrimenkuller ve personeller paylaşılmıştır.

Taşra Teşkilatında, İstanbul Yakası ve Anadolu Yakası Telefon Başmüdürlüğü hariç tüm başmüdürlükler ikiye bölünürken bu illerdeki posta ile ilgili işyerleri Posta İşletmesi'ne, telefon işletmelerine ait işyerleri de Türk Telekom'a bırakılmıştır.

Türk Telekom'da kalan İMODSAN, PTT İstanbul Fabrika Müdürlüğü, Uydu Haberleşme Merkezi, EBİM, AR-GE, Bölge Vericiler Müdürlükleri ile İstanbul Ana Depo Müdürlüğü ve İstanbul Yakası personeli tümüyle şirkete intikal ettirildi. Başmüdürlükler ve ihtisas servisindeki telekomünikasyon hizmetleri ile ilgili birimlerdeki personel, Türk Telekom'a aktarılırken, ihtisas servisi dışındaki başmüdürlük makamında bulunan müdür ünvanlı personel ile müdür kadroları Posta İşletmesine kalmıştır.

Ancak, müşterek hizmetleri yürüten birimlerdeki personelden yeteri kadarı Türk Telekom'a aktarılmıştır.

Posta Telgraf Müdürlükleri ile PTT merkez müdürlükleri ve şubeleri, Posta İşletmesi Başmüdürlüklerine bağlanırken, Telefon Müdürlükleri tüm personeli ile Türk Telekom'a geçmiştir.⁷²

Böylece, PTT'nin bölünmesiyle Türk Telekom AŞ'nin kurulması birlikte gerçekleşmiştir.

3. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON AŞ.NİN KURULMASI

24 Nisan 1995'te kurulan Türk Telekom uzun süren Meclis ve Anayasa Mahkemesi sürecinden sonra 24 Mayıs'ta yeni kadrosu ile göreve başlamıştır.

10.6.1994 tarih ve 4000 sayılı "Telgraf ve Telefon Kanununun bir maddesinin değiştirilmesi" ve bu kanuna Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun" hükümleri gereğince Türk Telekom AŞ.yasallaşmış, şirketin amaçları ve özelleştirme sürecinde hisselerinin devri ve özelleştirmeden elde edilecek gelirin kullanım alanlarında belirlenmiştir.

Ayrıca, 10.6.1994 tarih ve 4000 sayılı Kanununun 1 nci maddesinde yer alan "Şirket, ana sözleşmesi Ulaştırma Bakanı tarafından onaylandıktan sonra faaliyete geçer" hükmü uyarınca şirket ana sözleşmesi 28 Haziran 1994 tarihinde Ulaştırma Bakanınca imzalanarak uygulamaya girmiştir.

10.6.1994 tarih ve 4000 sayılı "Telgraf ve Telefon Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun" hükümleri uyarınca yasallaşan Türk Telekom'un görevleri; ulusal ekonomisinin hedeflerine uygun olarak kârlılık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda telekomünikasyon alanında çalışmak, sermaye birikimine yardım etmek, daha fazla yatırım kaynağı yaratmak, telekomünikasyon sektöründe yatırım tesis ve işletmeciliği yapmak, mal ve hizmet pazarlaması, ithalat ve ihracatını yürütmek, olarak belirtilmiştir.

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketinin faaliyet konuları içerisinde ise şunlar girmektedir.

⁷². PTT Dergisi. 1996-4, sy.16

Telekomünikasyon tesislerini kurmak ve işletmek, bu alana giren hizmetleri yurt içinde ve yurt dışında kuracağı veya mevcut anonim şirketler suretiyle yürütmek, radyo ve televizyon yayınlarını iletecek vericileri kurmak ve işletmek, yayımları Kablo TV dağıtım şebekesi üzerinden aboneler ulaştırmak, telekomünikasyon hizmetlerini modern bir düzeye çıkarmak için tedbirler almak, bu alanda kullanılan her türlü malzemeyi üretecek sanayi kurmak veya bu konuda kurulmuş şirketlere iştirak etmek, yukarıdaki işlerle ilgili her türlü sipariş almak, ihalelere girmek, gerektirdiği hallerde yurtiçi ve yurtdışına sipariş vermek veya almak, bu işleri yapmak için lüzumlu araziyi, teçhizatı, inşaat ve imalat malzemesini devir ve satın almak, mobil telefon, uydu sistemleri, rehber basımı ve benzeri katma değerli hizmetlerin lisans ve ruhsat karşılığı sermaye şirketlerine verilebilmesi konusunda Ulaştırma Bakanlığı'na önerilerde bulunmak, proje ve tesis hizmetleri yapmak, kuruluş amacıyla ilgili işlemleri yürütebilmek üzere patent, ihtira beratı, know-how, lisans, imtiyaz ve alameti farikayı tescil ettirmek, kiralayabilmek veya intifa ve irtifak hakkını alabilmek, sigorta acenteliği yapmak, bu şirketlere ortak olmak ve soru olarak da amaç ve faaliyet konularının tahakkuku için gereken her türlü ticari muamelelerde bulunmak, ithalat ve ihracat yapmak.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Yüzde 51'i Devletin

Yasaya göre telekomünikasyon hizmetlerini yürütecek olan Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi hisselerinin en çok yüzde 49'u özel sektöre devredilebilecektir. Bu hisselerden yüzde % 10'u T.C.Posta İşletmesi Genel Müdürlüğün bedelsiz olarak verilecek. Hisse satışında, T.C.Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ile Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi çalışanları ve küçük tasarruf sahiplerine yüzde 5, gerçek ve tüzel kişilere yüzde 34 pay ayrılacaktır.

Özelleştirmeden Elde Edilecek Gelir

Türk Telekom'un hisselerinin satışından elde edilen gelirin yüzde 20 kadarı posta hizmetlerinde, yüzde 20 kadarı telekomünikasyon hizmetlerinin geliştirilmesinde kullanılacaktır. Bu miktarlar ve kullanım alanları, Ulaştırma Bakanlığı'nın önerisi ile Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenecek, kalan kısım, öncelikle borç ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine'ye devredilecektir.

Tesis ve İşletme İzni En Çok 49 Yıl Olacak.

Yasaya göre, tesis ve işletme izni, sadece işletme lisans ve ruhsatına ilişkin hizmet vermek üzere kurulmuş sermaye şirketlerine, hizmetin tanımı ve yeri belirlenmek suretiyle en çok 49 yıl süreyle verilecek. Verilen izinler, süre sonunda uzatılması talep edilmediği takdirde, sürenin bitimi ile kendiliğinden sona erecek. Sürenin sona ermesiyle birlikte verilen servis ile ilgili tüm tesisler ile taşınmazlar, her türlü borç ve taahhütlerden arındırılmış şekilde devlete bedelsiz olarak geçecektir.

Haberleşmenin Gizliliği ve Milli Güvenlik

Sermaye şirketleri, haberleşmenin gizliliğine, milli güvenlik ve kamu düzenine aykırı davranışta bulunamayacak. Ulaştırma Bakanlığı sermaye şirketlerinin görev alanlarıyla ilgili faaliyetlerini bütün aşamalarında denetleyebilecek ve denetletebilecektir.

İşletme lisans ve ruhsatına ilişkin değer tespit ve ihale işlemleri, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca yürütülecek ve sonuçlandırılacak maddesinin iptali ile ilgili Anayasa Mahkemesi kararı, dikkate alınarak hazırlanan yeni yasa tasarısında özelleştirme işlemlerinde her işlemde nihai kararı Bakanlar Kurulu'nun vermesini sağlayacak şekilde düzenleme getirilmiştir.

Yeni yasa tasarısında Türk Telekom'un % 49 hisselerinin devir ve satış esasları ile bunlara ilişkin usulü belirleme ve nihai devir işlemlerini onaylamaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Yasaya göre, lisans ve ruhsat alan sermaye şirketlerinin yapacağı telekomünikasyon tesislerinin onaylanmış tatbikat projelerine göre, kamulaştırma ihtiyacı ortaya çıktığında, bedeli sermaye şirketi tarafından ödenmek kaydı ile genel hükümlere göre kamulaştırma yapılacaktır. Yasada ayrıca, geçiş döneminde hizmetin aksamasını önlemek amacıyla, T.C.Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ile Türk Telekomünikasyon personelinin, aralarında yapacakları protokol uyarınca birbirlerini hizmetlerinde görevlendirilmesi de hükme bağlanmıştır.

4. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN TEŞKİLAT YAPISI

Şirketin merkezi Ankara'dadır. Şirket faaliyetlerinin gerektirdiği hallerde ve yönetim kurulu kararı ile ilgili mevzuat hükümlerine göre yurt içinde veya yurtdışında, acentalık ve temsilcilikler açabilmektedir. Şirketin teşkilat yapısı, Yönetim Kurulunca belirlenmektedir.

Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu yedi üyeden oluşmaktadır. Yönetim kurulunun yedi üyesinden dört üyesinin A grubunca gösterilecek adaylardan, iki üyesinin B grubunca gösterilecek adaylardan ve bir üyesinin de C grubu hissedarlarının kendi aralarında yaptıkları seçimde en çok oy alan adaydan seçilmesi zorunludur. Kamuya ait payların yönetim grubu adaylarını Ulaştırma Bakanı belirlemekte, yönetim kurulu, kendi üyeleri arasından bir başkan seçilmektedir. Yönetim Kurulu üyelerinin görev süresi 3 yıldır. Yönetim Kurulu en az ayda bir defa toplanır.

Genel Müdür ve Yardımcıları

Genel Müdür ve Yardımcıları, yönetim kurulu kararı ile atanmaktadırlar ve şirket, yönetim kurulu kararları doğrultusunda genel müdür tarafından yönetilmektedir. 4 genel müdür yardımcısı bulunmaktadır.

Denetim Kurulu

Denetim kurulu üç üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerden iki adeti A grubu hissedarları, bir adedi B grubu hissedarları arasından genel kurulca seçilir. Kamu payını temsil eden denetim kurulu üye adaylarını Ulaştırma Bakanı belirlemektedir. Denetim Kurulu kendi üyeleri arasında bir başkan seçmekte, görev süreleri ise 2 yıldır.

Genel Kurul

Şirket genel kurulu olağan ve olağanüstü olmak üzere iki türlü toplanabiliyor. Olağan genel kurul toplantıları yılda en az bir defa. olağanüstü toplantılar ise gerektiğinde her zaman yapılabilir.

Türk Telekom A.Ş.'nin birimlerini Merkez (Genel Müdürlük) ve Taşra birimleri olarak ikiye ayırabiliriz.

4.1. Merkez Teşkilatı

1.1. Doğrudan Genel Müdüre Bağlı Birimler

1. Teftiş Kurulu Başkanlığı
2. Savunma Sekreterliği
3. Hukuk Müşavirliği

1.2. Genel Müdüre Yardımcıları Aracılığıyla Bağlı Birimler

1. Pazarlama Dairesi Başkanlığı
2. Uydu Haberleşme Dairesi Başkanlığı
3. Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
4. Etüd Proje ve Yatırım Dairesi Başkanlığı
5. Enformatik Sistemler Dairesi Başkanlığı
6. Muhasebe ve Finansman Dairesi Başkanlığı
7. Personel Dairesi Başkanlığı
8. Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
9. Malzeme Dairesi Başkanlığı
10. Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı
11. Teknik İşletme ve Bakım Dairesi Başkanlığı
12. Eğitim Sağlık ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
13. Araştırma, Planlama Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
14. Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı
15. Nato ve Tafiya Dairesi Başkanlığı
16. Radyo ve Televizyon Dairesi Başkanlığı

4.2. Müstakil Birimler

1. Uydu Müdürlüğü
2. ARGE Müdürlüğü
3. EBİM Müdürlüğü
4. Ankara Depo Müdürlüğü
5. İstanbul Ana Depo Müdürlüğü
6. Telekart Müdürlüğü
7. İstanbul Fabrika Müdürlüğü
8. İMODSAN
9. İstanbul Konukevi Müdürlüğü
10. Meslek Geliştirme Başmüdürlüğü
11. Bölge Vericiler Müdürlüğü

4.3. Taşra Teşkilatı

1. Türk Telekom A.Ş. Başmüdürlükleri

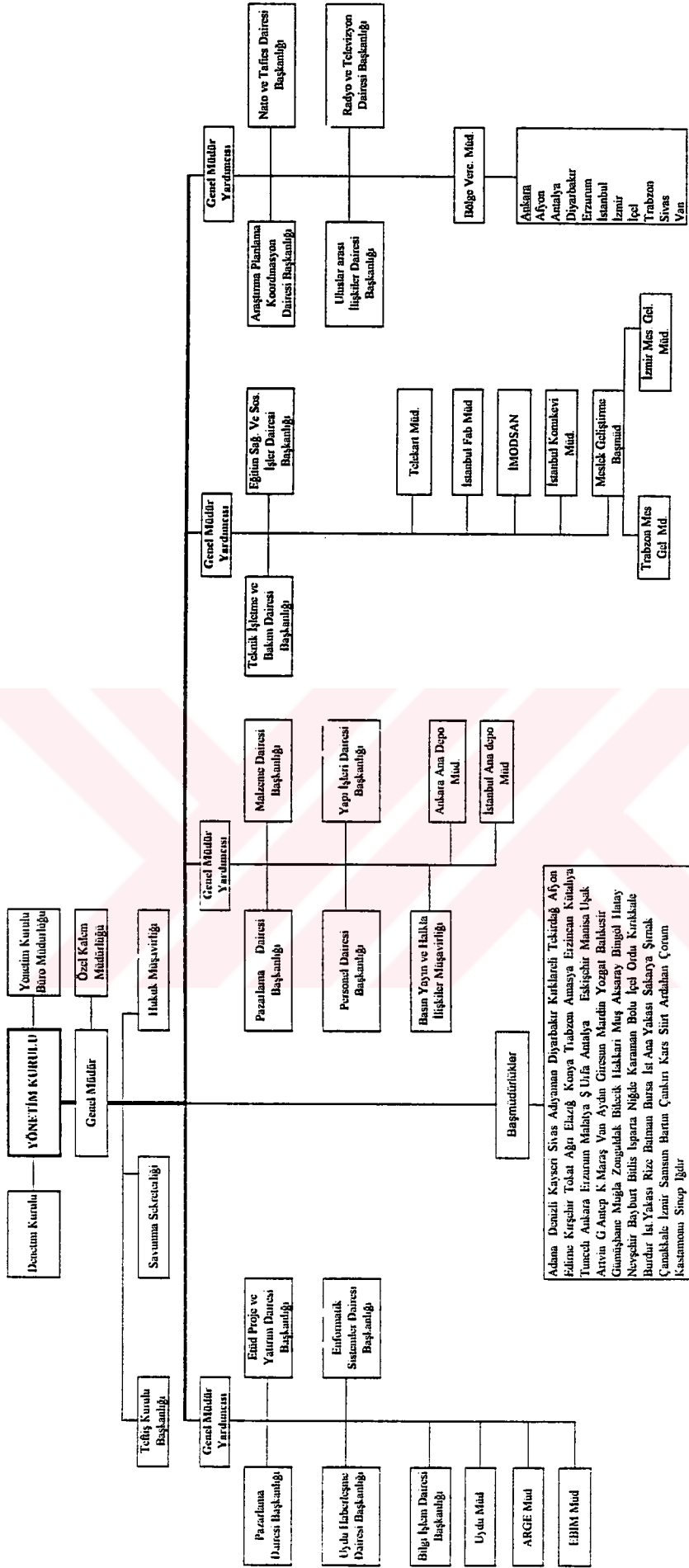
İstanbul'da (Anadolu-İstanbul Yakası) iki olmak üzere toplam 76 adet ilde Başmüdürlük teşkilatı vardır.

Başmüdürlük bünyesinde, idari ve teknik hizmetleri gören Müdürlük ve Başmühendislik şeklinde kurulmuş ihtisas birimleri bulunmaktadır. Başmüdürlükler arasında bu konuda yeknesaklık bulunmamaktadır. Teşkilatlanmaları farklılık arz etmektedir.

2. Telekom Müdürlükleri

Bunlar hizmetin sunulduğu işletmelerdir. Santral kapasitesi 100 binin üzerindeki yerlere I.sınıf Telekom Müdürlükleri, 40 binin üzerinde santral kapasitesine sahip yerlere de ise II.sınıf Telekom Müdürlükleri kurulmuştur.

İlçelerde hizmetler imzalanan protokoller çerçevesinde P.İ. Merkez Müdürlüklerince yürütülmekte ise de buralarda Telekom Amirlikleri ve Şeflikleri açılmaktadır. Şirketin Teşkilat Yapısı şematik olarak gösterilmiştir.



V.BÖLÜM

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON AŞ'İN EKONOMİDEKİ YERİ

1. İŞLETME FAALİYETLERİ

Türk Telekom, Telekomünikasyon alanında çok hızlı yaşanan teknolojik gelişmeye ayak uydurabilmiş, çok sayıda bu alandaki hizmeti ülkemize getirmiştir. Ülkemizde Türk Telekomun sunduğu hizmetleri alt başlıklar halinde inceleyelim.

1.1. Telefon Hizmetleri

Türk Telekom'un hizmetlerinin en önemli kısmını telefon hizmetleri oluşturmaktadır. Haberleşme yatırımlarının en büyük kısmı yine telefon hizmetleri yatırımlarıdır. Telefonun önemli bir ihtiyaç şeklinde değerlendirilmesi ve artan nüfusa paralel olarak talepte her geçen gün artmaktadır. Aynı zamanda talep analogdan sayısala doğru değişmektedir. Bu nedenle,1997 yılı içinde 151.242 hatlık analog telefon santralı sökülüş, 1,772,127 hatlık sayısal otomatik telefon santralı hizmete verilmiştir. Geniş anlamda bir özelleştirme olarak da değerlendirilebileceği gibi bu santralların 576.583 hattı gelir paylaşımli olarak firmalarla anlaşmak suretiyle kurulmuştur.

Böylece,1997 yılı sonunda %81.64'ü sayısal olmak üzere otomatik santral kapasitesi %11.2 artarak 17.584.265 hatta ulaşmıştır.1998 yılı içinde 750.000 hatlık otomatik telefon santral ilavesinin yanısıra gelir paylaşımli olarak 500.000 hatlık santral ilavesi planlanmaktadır.

Yıllar itibarıyla santral kapasitesindeki artış aşağıda gösterilmiştir.

Santral Hat Kapasiteleri (bin)

YILLAR	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	1997	<u>1998(prog)</u>
Sayısal Santral Kap.	10476	11133	12425	14356	15606
Toplam Santral Kap.	13864	14550	15812	17584	18834

1998 yılı sonunda % 82,86'sı sayısal olmak üzere otomatik santral kapasitesinin 18.834.265 hatta, telefon abone sayısının ise 17.244.020'ye, telefon abone yoğunluğunun ise % 27'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir.

1998 yılı sonunda otomatik santrallı kırsal alan yerleşim yeri sayısının 8599'a, çevrede bulunan kırsal yerleşim yerlerini kablo ile bağlanması suretiyle evlere kadar otomatik telefon hizmeti verilen yerleşim yeri sayısının ise 37.764 adete ulaşacağı beklenmektedir.

Otomatik Telefon Abone Sayısı (bin)

YILLAR	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998 (Prog)</u>
Abone Sayısı	12195	13216	14286	15744	17244

Şehir içi telefon dağıtım şebekesinin geliştirme çalışmalarına 1997 yılında da devam edilmiş ve 1.912.190 hat hizmete verilerek % 8.1 artışla prensibal şebeke kapasitesi 25.761.890 hatta, 2.813.050 hat hizmete verilerek % 8.45 artışla lokal şebeke 36.020.930 hatta ulaşmıştır.

Telefon santralları ve yerleşim yerleri arasında tesis edilen fiber optik kablo uzunluğu 1997 yılı sonu itibariyle % 18 artışla 36573 km.ye ulaşmış olup 1998 yılında 10.000 km fiber optik kablo tesisi planlanmıştır.

100 kişiye düşen Telefon Abone ve Hat sayısı.

YILLAR	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998 (Prog)</u>
Abone	20.31	21.62	22.79	25.14	27.0
Hat	23.12	23.08	25.22	28.08	29.49

Uluslararası Telefon Trafik giren/çıkan olarak hızla artmaktadır. 1996 yılında 757 milyon dakika olan giren telefon trafiğimiz 1997 yılında % 11 artarak 840 milyon dakika

olmuştur. Çıkan otomatik trafiğimiz ise 1996 yılında 473 milyon dakika iken % 18 artarak 1997 yılında 557 milyon dakikaya ulaşmıştır.

121 arıza kayıt, izleme ve onarım servisinin bilgisayarlaşma çalışmaları artmakta, Türkiye genelinde 121 servisinin günlük arıza ihbar binesisi 1996 yılında ‰ 2,27'ye düşmüştür.⁷³

Ancak bu serviste bilgisayarlaşmanın tamamen sağlanamamış olması nedeniyle bu oranın daha fazla olduğu düşünülmektedir.

1.2. Kiralık Devreler

Gelişmişlik düzeyine paralel olarak şirketler, üniversiteler ve özellikle bankacılık sektöründe bilgisayarlar arasında yüksek hızda telefon ve data iletimi kiralık devreler aracılığıyla sağlanmaktadır. Kiralık devreler, 1997 yılı sonu itibariyle yurtiçi şehirlerarası 6498 adet data ve 972 adet telefon, uluslararası 140 adet data ve 22 adet telefon devresi bulunmakta ve hergeçengün bu hizmetlere olan talep artmaktadır.⁷⁴

1.3. Kablosuz Telefon Sistemi

Özellikle Doğu ve G.Doğu Anadolu Bölgelerimiz için büyük önem taşıyan, arazi yapısı itibariyle kablolu şebekenin yapılmasının uzun zaman alacağı veya yüksek maliyet tutacağı, şebeke alt yapısının olmadığı yerleşim yerlerinde biran evvel sunulabilmesi için dünyadaki uygulamalara paralel olarak kablosuz telefon hizmetinin verilmesi planlanmış, 1997 yılında ihale edilmiş, 1998 yılında ise bu hizmet kurulmaya başlanmış, bu yıl sonunda 50000 hatta ulaşması düşünülmektedir.

1.4. Ankesörlü Telefonlar

Halkımızın çoğunluğunun faydalandığı bir hizmettir. 1997 yılında manyetik kartlı ve kartlı-jetonlu 7311 adet ankesörlü telefon hizmete verilmiş ve ülkemiz genelinde ankesörlü telefon sayısı %11.54'lük artışla 70698 adete, 1000 kişiye düşen ankesörlü

⁷³ . Türk Telekom Faaliyet Raporu. 1997-1998. sy-8-10

⁷⁴ . A.g.e., sy.14

telefon sayısı 1'e ulaşmıştır. 1998 yılı programına göre bunlara ilave 15000 adeti gelir paylaşımı toplam 17500 adet cihp kartlı ankesörlü telefon hizmete verilecektir.⁷⁵

1.5. Uzak Mesafe Transmisyonu

Uzak mesafe transmisyonu sistemleri gerek telefon gerekse diğer telekomünikasyon hizmetlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bugün ülkemizde transmisyon ortamında yaygın olarak sayısal radyolink sistemleri, fiber optik kablo ve uydu sistemleri kullanılmaktadır.

Türkiye radyolink şebekesi günümüze kadar %46.67 oranında sayısallaştırılmıştır. Yapılan yatırımlarla bu oran daha da artmaktadır. 1997 yılı sonunda 6720 adet olan radyolink alıcı-verici sayısı 1998 yılı içinde 504 adet ilave ile 7224'e çıkması planlanmıştır. 1993 yılı başından itibaren yerli üretimi yapılan 30 ve 120 kanal kapasiteli, daha çok kırsal alan santrallerinin transmisyonunu sağlamak amacıyla kurulan 2/8 Mbps sayısal mini radyolink sistemleri ve 34 Mbps sayısal radyolink alıcı vericilerinin şebekeye dahil edilmesiyle radyolink sistemine bağlı merkez sayısı 688 adetten 732 adete yükselmiştir.

Türkiye transmisyon şebekesi alt yapısının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla alımı yapılan yüksek hızlı SDH (Synchronous Digital Hierarchy) sistemlerinin tesisine 1998 yılı içerisinde devam edilecektir. Sistemler gerek şehirlerarası gerekse de büyük metropoliten sahalardaki kapasitelerin artırılarak internet, data, GSM ve santral şebekelerinin iletişim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır.⁷⁶

1.5.1. TÜRK SAT

Türk Telekom'un uydu alanındaki başarısı ülkemizin övünç kaynağıdır.

Türksat 1B uydusu, 42 derece doğu pozisyonuna 11.8.1994 tarihinde başarıyla yerleştirilmiş, yörünge testlerinin ardından 10.10.1994 tarihinde servise girmiştir.

⁷⁵. A.g.e., sy.16-18

⁷⁶. A.g.e., sy.17-18

Türksat 1C uydusu ise, Türkiye ve Avrupa ile Türkiye ve Orta Asya'ya aynı anda servis vermek ve Avrupa ile Orta Asya arasında doğrudan bağlantı kurabilmek amacıyla, batı spotunda Türkiye ve Avrupa, doğu spotunda ise Türkiye ve Orta Asya'yı kapsamak üzere tasarlanarak, 10.9.1996 tarihinde başarıyla fırlatılmıştır.

Çok sayıda televizyon, radyo ve telefon haberleşmesine hizmet veren Türksat uydularının gözlemlenmesi ve yörünge manevraları Gölbaşı'nda (ana) ve ODTÜ'de (yedek) bulunan uydu kontrol istasyonlarında ve Türk Mühendislerince yapılmaktadır.

Ülkemiz için hayati öneme sahip olan Türksat Projesinin geleceğinin garanti edilmesi ve pazarlamasının günün koşullarına ve uluslararası piyasa şartlarına uygun olarak yapılması ve bu proje kapsamında yeni nesil uydularının imal ettirilerek fırlatılması ve gerekli finansmanın Türk Telekom'a külfet getirmeden sağlanması amacıyla yurtdışında Fransız Aerospatiale firması ile Türk Telekom arasında sermayesinin % 51'i Türk Telekom'a, % 49'u ise Fransız Şirketine ait olan Eurosiasat adında 1996 yılında bir şirket kurulmuştur. Söz konusu şirketçe Aeraspatinle firmasına imal ettirilecek olan yeni nesil Türksat uydusu Türksat 2A'nın, 1999 yılı sonu 2000 yılı başında servise verilmesi planlanmaktadır.⁷⁷

1.6. Uluslararası Fiber Optik Kablo Projeleri

KAFOS (Karadeniz Fiber Optik Kablo Sistemi); Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın terminal ve yatırımcı ülke olarak iştirak ettiği, ileri teknolojiyle kurulmuş bir denizaltı fiber optik kablo sistemidir. 10 milyar dolarlık ülkemiz yatırımıyla 1997 yılında servise verilmiş, Doğu ve Orta Doğu ile Akdeniz ülkelerinin Avrupa ülkelerine İstanbul üzerinden irtibatını sağlayarak, bölgede küresel telekomünikasyon trafiği açısından ortam yaratmaktadır.

ITUR (İtalya, Ukrayna, Rusya Denizaltı Fiber Optik Kablo Sistemi); Bu ülkelerin yatırımcı olarak iştirak ettiği ve doğrudan fiber optik bağlantı sağlayan sistem 1996 yılında hizmete verilmiştir. Bu ülkelerin yanı sıra, kapasite satın alan 34 ülkenin de haberleşme olanaklarını arttırmaktadır.

⁷⁷ . A.g.e., sy.23

TBL (Trans Balkan Link); Balkan ülkeleri arasındaki haberleşme imkanının artırılması ve sayısal transmision yaratılması amacıyla 1997 yılında servise verilmiştir.

TEA (Trans Asya-Avrupa Fiber Optik Kablo Sistemi); Orta Asya Cumhuriyetleri, Çin ve Avrupa ülkeleri arasında artan telekomünikasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla 21 ülke arasında imzalanan anlaşmayla tamamlandığında 27000 km'ye ulaşacak bir fiber optik kablo projesi olup, 1998 yılında servise verilecektir.

SEA-ME-WE3 (South East Asia-Middle East-West Europe 3 Fiber Optik Kablo Projesi); Almanya'dan başlayıp Belçika ve İngiltere'de terminal noktası olan, B.Avrupa, Akdeniz, O.Doğu ve Hint Okyanusu ülkeleri üzerinden Güney Doğu Asya ve Japonya'ya kadar Uzak Doğu ülkelerine ve Avustralya'ya uzanan ve güzergah üzerindeki 34 ülkede termine olması planlanan projeye Türkiye 28,5 milyon dolarlık yatırım bedeliyle katılmış olup, 1996 yılında ihale edilen projenin 1998 yılında servise verilmesi planlanmıştır.⁷⁸

1.7. Özel Telekomünikasyon Hizmetleri

Telekomünikasyon alanında gelişmiş ülkelerin bazılarında kullanılmakta olan yeni telekomünikasyon hizmetlerinin ülkemizde de halkımızın istifadesine sunulması için Türk Telekom yoğun bir çalışma içerisinde.

1.7.1. Mobil Araç Telefonu

Yeri sabit olmayan veya hareket halindeki abonelerin telefon görüşmelerine imkan sağlayan araç telefonu hizmetinden, santral kapasitesi 1997 yılı sonu itibariyle 150.000 hattır. Bu sistem 80 il ve çeşitli ilçe merkezleri ile bu yerlerin birbirlerine bağlayan ana karayolları ve sahillerimizde 126659 aboneye hizmet vermektedir. 1998 yılında Mobil Araç Telefonu sisteminin kapasitesinin gelir paylaşımli olarak 48000 hat artırılması programlanmıştır.

⁷⁸ . A.g.e., sy.26-30

1.7.2. GSM (Global System For Mobile Communications)

GSM, sayısal teknolojiye dayalı hücreli bir mobil telefon sistemidir. GSM sistemi gelir paylaşımı esasına göre Türk Telekom Türkcell ve Türk Telekom Telsim olmak üzere iki ayrı şebeke olarak kurulmuş ve dört yıl gibi kısa bir süre içerisinde hizmet verilen il sayısı 79'a, abone sayısı ise 1997 yılı içinde 79037 ilave ile 1997 yılı sonunda 1.483.149'a ulaşmıştır. Böylece 100 kişiye düşen abone sayısı 2,4 olmuştur. GSM sistemi 1998 yılı ilk yarısında lisans verilmek suretiyle Türkcell ve Telsim firmalarına devir edilmiştir.

1.7.3. Çağrı Sistemi

Dünyadaki teknolojik gelişmelere paralel olarak ülkemiz haberleşme trafiğinde önemli bir yer almış çağrı hizmetinde bol işlevli bir döneme girilmiştir. 1996 yılı sonunda 133.297 adet olan çağrı sistemi abone sayısı 1997 yılında 130.499 olmuştur. Çağrı sistemi 43 il, 75 ilçemizde hizmete verilmiş olup, 1998 yılında abone sayısının 151.000'e ulaşması beklenmektedir.⁷⁹

1.8. TURPAK (Türkiye Paket Anahtarlama Data Şebekesi)

Birbirlerinden hız, kullandıkları haberleşme protokolleri açısından farklı marka ve tipteki her türlü bilgi işlem birimlerinin birbirleriyle uyumlu iletişimine imkan sağlayan Turpak, Türkiye'deki veri haberleşmesi için temel alt yapıyı oluşturmaktadır.

Turpak, kullanıcıya gerek telefon şebekesi üzerinden, gerekse abone ucuna kadar uzatılan direkt hatlarla yaygın erişim olanağı sağlayarak yurt çapında kullanıma açıktır. 1989 yılının son çeyreğinden itibaren aşamalar halinde servise verilmiş bulunan Turpak, Bartın, Ardahan, Iğdır ve yeni iller hariç diğer il merkezlerinde kurulu bulunan 122 erişim ve 4 anahtarlama modülü ile bugün için 14.584 port kapasitesine ulaşmıştır. 2000 yılı sonunda 30.000 port kapasitesine ulaşması planlanmaktadır.⁸⁰

⁷⁹ . A.g.e., sy.31-34

⁸⁰ .A.g .e.,sy.35-35

1.9. TURNET

İnternet tüm dünyaya yayılmış bilgisayarların birbirleri ile haberleşmelerine imkan sağlayan bir elektronik iletişim ağıdır. Daha çok bilimsel amaçlı kurulan internet, bu gün ticaretten gazeteciliğe, hatta işletmelerin pazarlama politikalarına kadar her alanda kullanılmaktadır. Ülkemizde ise internet servisini sunabilmek ve bilgi çağını yakalayabilmek için ilk adım olarak Ulusal İnternet Alt Yapı Ağı olan Turnet şebekesi kurulmuştur. Turnet abonesi, kiralık devre üzerinden 95, Turpak olarak 5, Dial-up erişimle 803 olmak üzere 1997 yılı sonunda 903 sayısına ulaşmıştır.1998'de bu rakamın 1250'ye ulaştırılması programlanmıştır.

1.10. Kablo TV

Özellikle son yıllarda ülkemizde özel TV ve radyo sayısının da artması daha fazla sayıda TV ve radyo iletimine imkan sağlayan Kablo TV hizmeti gündeme gelmiştir.

Halen 9 ilimizde uygulamada olan Kablo TV hizmetinin yaygınlaştırılması için, gelir paylaşımı esasına bağlı olarak diğer illerde verilmesi için ihale çalışmaları 1998 yılı içerisinde neticelendirilecektir. 1997 yılı içerisinde de, 11 yeni il ve ilçelerde uygulamaya geçilmiştir.

1997 yılı sonu itibariyle yaklaşık 1.610.000 aboneye Kablo TV hizmeti verilebilir bir alt yapı hazırlanmış olup, ulaşılan abone sayısı 511.705'dir. 1998 yılı sonunda abone sayısının 1.100.000'e ulaşacağı beklenilmektedir.

1.11. Radyo ve Televizyon Faaliyetleri

Günümüz teknolojisinin imkan verdiği en mükemmel yayın kalitesi ile yurdumuzun her tarafında, yaygın bir şekilde dinlenip izlenebilmesinin sağlanabilmesi, aynı zamanda Türkiye'nin sesini dünyanın çeşitli yerlerine radyo ve televizyon yayınlarıyla ulaştırılması şirketin temel amaçlarından biri olarak kabul edilmiştir.

1997 yılı değerleri itibariyle Radyo 1 108 adet, Radyo 2 111 adet, Radyo 3 107 adet verici istasyonu aracılığıyla verilmektedir.

Televizyon yayınlarının, yurdun her yerinde kaliteli şekilde izlenebilmesi için (TV-1, TV-2, TV-3, TV-4, TV-INT) her dört kanalda yayın yapan ana verici istasyon sayısı

49'a çıkarılmış,1997 yılı sonu itibariyle 5019 adet olan TV verici ve aktarıcı sayısının 1998 yılı sonunda 5425 adete ulaşması planlanmıştır.⁸¹

2. PERSONEL YAPISI

Türk Telekomünikasyon A.Ş değişik hukuki statüye sahip personel istihdam etmektedir.

1997 yılı sonunda toplam personel sayısı 73177 olmuştur. Bu değer dağılımı ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre (özellikle üst düzey yöneticiler) 944'ü kadrolu,233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre 47273'ü sözleşmeli statüde, 251'i mukaveleli ve 24709 adeti işçi statüsünde çalışmaktadır.

Yıllar itibariyle bakıldığında, açıktan personel ataması yapılmadığından, personel sayısında artış görülmemekte, emeklilik nedeniyle % 3 oranda düşüş görülmektedir.

Personel sayısı				
YILLAR	1994	1995	1996	1997
Kadrolu	3189	1002	907	944
İşçi	31851	28535	26969	24709
Sözleşmeli	87498	45450	46057	47524
Toplam	122538	74987	73933	73117

Hizmet sınıflarına göre personelin yapısı incelendiğinde toplam personel sayısının % 35,2'si teknik, % 55'i genel idari, % 10,7 sağlık, avukatlık ve yardımcı hizmetler sınıfında çalışan personel oluşturmaktadır.⁸²

⁸¹ .A.g. e. Sy. 40-44

⁸² .A.g.e.sy.47.

Hizmet Sınıflarına Göre Personel Sayısı

Yıllar	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Genel idare	62248	25548	26859	26935
Teknik	16748	15612	17034	16988
Yard. Hizmet	11691	5292	5934	4545
Daimi İşçi	474	453	428	407
Geçici İşçi	31377	28082	26541	24302

Tahsil durumuna göre personelin yapısına bakıldığında işçiler dışında,1997 yılı personel sayısının toplamının yüzde 8,9'ü ilk, yüzde 71'i orta, yüzde 19'u ise yüksek tahsillidir.

Türk Telekomünikasyon A.Ş'nin her geçen gün artan ve daha üst düzey teknoloji kullanarak yapılan hizmetlerdeki çeşitlilik karşısında personelin durağan yapısının görülmesi için aşağıdaki istatistiki değerlere bakmak gerekmektedir.

Telekomünikasyon Personeli Başına Düşen Hat Sayısı

Yıllar	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Hat say.	139	160	157	214

Bin Aboneye Düşen Telekomünikasyon Personel Sayısı ⁸³

Yıllar	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
	11	10	5.66	5.2

⁸³.Türk Telekom, Telekomünikasyon Hizmetleri (1926-1997) sy. 102-103

Hizmetlerdeki artışa karşılık personel sayısındaki artış paralel seyretmemektedir. Başlangıçta gizli işsizliğin varlığı düşünülse ve işlem kapasitesindeki artış, personel artmadığından olması gereken noktaya ulaşıldığı varsayılsa bile, hizmetlerdeki teknolojinin her geçen gün daha yüksek seviyeye çıkmasına karşılık hizmetler aynı personelle yürütülmektedir.

3. FİNANSMAN YAPISI

Türk Telekom'un 1997 yılında hizmetler itibariyle telefon gelirleri 475 trilyon 956 milyar 91 milyon TL, teleks gelirleri 326 milyar 581 milyon TL ve radyo ve TV vericileri de 2 trilyon 691 milyar 572 milyon TL. olmak üzere gelirler toplamı 478 trilyon 974 milyar 244 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde telefon giderleri 252 trilyon 249 milyar 291 milyon TL, teleks giderleri 1 trilyon 647 milyar 730 milyon TL, radyo ve televizyon giderleri de 7 trilyon 998 milyar 833 milyon TL olmak üzere giderler toplamı 261 trilyon 895 milyar 854 TL olarak gerçekleşmiştir.

FİNANSMAN DURUMU (Milyon TL)

İHTİYAÇ	1994	1995	1996	1997
Yatırım Ödemeleri	19.054.237	15.112.714	35.293.310	82.920.692
Borç Ödemeleri	20.589.954	4.255.902	63.013.032	39.835.025
Kanuni Ödemeler	273.548	1.450.728	418.990	18.580.591
Diğer Ödemeler	62.229.658	108.914.785	225.059.447	633.486.162
Kaynak Fazlası	-	-	-	0
İHTİYAÇLAR TOP.	102.1447.397-	129.734.129	323.764.779	774.822.470

KAYNAKLAR	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
İşletmeden	95.577.864	127.134.598	320.657.364	768.154.744
Net Kâr (Zarar)	2.616.321	2.219.331	22.829.016	122.358.591
Amortisman	15.831.968	23.593.577	33.145.563	53.386.823
Diğer Kaynaklar	77.129.575	101.321.690	264.682.785	592.409.330
İşletme Dışından	6.569.533	2.599.531	3.107.415	6.667.726
Dış Proje Kredisi	6.569.533	2.599.531	3.107.415	6.667.726
KAYNAKLAR TOP.	102.147.397-	129.734.129-	323.764.779-	774.822.470

Gelir ve gider hesapları sonucunda Türk Telekom'un 1997 yılı sonunda brüt kârı 217 trilyon 78 milyar 390 milyon TL, net kârı ise (yedekler dahil) 122 trilyon 358 milyar 591 milyon TL'dir.

Şirket ayrıca, 1997 yılında 141,2 milyon dolar karşılığı dövizinde ülkemize girmesine aracılık etmiştir.

1997 yılı yatırımlarının gerçekleştirilmesini teminen Türk Telekoma 45 trilyon 825 milyar TL ödenek tahsis edilmiş olup, bu ödenek daha sonra 94 trilyon 186 milyar TL'ye revize edilmiştir.

1997 yılı içinde gerçekleştirilen yatırımlar için ise toplam 82 trilyon 920 milyar 692 milyon TL harcama yapılmıştır.

1997 yılında gerçekleştirilen 82 trilyon 920 milyar 692 milyon TL'lik yatırımın 76 trilyon 252 milyar 966 milyon TL'si öz kaynaklardan, geri kalan 6 trilyon 667 milyar 726 milyon TL'si de dış proje kredilerinden sağlanmıştır.

1998 yılında yapılacak yatırımların gerçekleştirilmesi için de Türk Telekoma 98 trilyon 850 milyar TL'lik yatırım yetkisi verilmiş olup bu değerlerin revizesi için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Yatırımda Kullanılan Finansman Kaynakları (gerçekleşme %)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998 prog</u>
Öz kaynaklar	6.5.5	87.2	91.2	92	100
Dış proje kredisi	34.5	12.8	8.8	8	0

Hizmetler İtibariyle Gelir-Gider (Milyon TL)

		<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Teleks	Gelir	450.735	229.533	321.410	326.581
	Gider	1.471.805	433.138	771.898	1.647.730
Telefon	Gelir	65.245.076	76.496.973	206.178.025	475.956.091
	Gider	57.521.920	71.750.066	151.593.083	252.249.291
Radyo TV	Gelir	13.771	-	1.265.745	2.691.572
	Gider	2.253.795	2.323.971	5.446.442	7.998.833
Toplam	Gelir	69.412.379	76.726.506	207.765.180	478.974.244
	Gider	66.769.058	74.507.175	157.757.423	261.895.854

Diğer taraftan bilanço yapısına bakıldığında:

Öz kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payı 1997 yılı sonunda %66,7 olarak gerçekleşmiştir.

1997 yılı sonunda maddi duran varlıkların, varlıklar toplamına oranı %42,1, dönem varlıkların, varlıklar içerisindeki payının ise %52,1 olduğu ve buna bağlı olarak duran varlıkların toplam varlıklar içerisindeki payının da %47,9 olduğu tesbit edilmiştir.

1997 yılı sonunda maddi duran varlıkların kısa süreli borçlara oranı ise %1:70 olarak gerçekleşmiştir.

1997 yılında dönem net kârının (yedek akçe dahil) ödenmiş sermayeye oranı %1.53 iken, dönem net kârının öz kaynaklardaki payının ise %43,9 olduğu görülmüştür.

Sarf Yerleri İtibariyle Giderler (gerçekleşme %)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Personel	28.6	27.	31.6	42.8
Ulaştırma	0.7	1.5	4.1	5.5
Bakım Onarım	12.8	13.7	10.2	11.6
Amortisman	12.6	31.7	21.0	20.2
Finansman	10.7	2.4	5.1	0.06
Diğer	34.6	23.7	28.0	19.84
	100	100	100	100

Projeler İtibariyle Yatırım Harcamaları (milyon TL) (cari fiyatlar)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Telf.Sant.Şeb.	9.362.906	13.367.615	24.275.696	68.040.073
U.M.Telf.Sist.	1.637.504	1.943.505	3.676.443	7.032.883
Diğerleri	7.247.041	4.363.292	5.658.060	4.454.130
Bürolar	278.459	370.410	1.182.684	2.177.535
Rad. TV Yat.	507.078	374.252m	480.427	1.216.071
TOPLAM	19.054.237	20.419.07	35.273.310	82.920.692

Türk Telekom A.Ş'nin kar durumu yıllar itibariyle artan bir seyir takip etmektedir.³⁴

³⁴.Türk Telekom Faliyet Raporu:1997-98-sy.48.50

Kar Durumu (Milyar TL)

<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998(prog)</u>
2616.3	2219.3	50007.7	122358	194604

4. YATIRIM HARCAMALARI

Türk Telekom A.Ş'nin yatırım harcamalarının, Gayri Safi Milli Hasıla ve Sabit Sermaye Yatırımları durumunun yıllar itibariyle seyrine bakıldığında;

Yatırım Harcamalarının Ekonomideki Durumu (Milyar TL)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998(prog)</u>
Gayri Safi Milli Hasıla (GS MH)	3.887.903	7.854.887	14.777.000	29.694.889	49.078.785
Sabit Sermaye Yatırımı (SSY)	946.186	1.839.774	3.543.800	7.602.056	12.544.305
Yatırımlarımız	19.054	20.419	35.273	8.921	98.850

Türk Telekom A.Ş'nin yatırım harcamalarının, GSMH ve SSY büyüklükleriyle birlikte yıllar itibariyle değerlerinin yanısıra GSMH ve SSY içindeki payları aşağıda verilmiştir.

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998(prog)</u>
Telekom yatırımlarının GSMH'den aldığı pay (‰)	4.9	2.6	2.4	2.8	2.0
Telekom Yatırımlarının SSY'den aldığı pay (‰)	20.1	11.1	10.0	10.9	7.9

Türk Telekom A.Ş'nin gelişen teknolojiye göre yatırım harcamaları yıllar itibariyle cari fiyatlarla artmakla birlikte sabit sermaye yatırımları içinde aldığı pay gittikçe azalmaktadır.

5. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN SORUNLARI

5.1 Yönetim ve Organizasyon Sorunları

Türk Telekom A.Ş. merkeziyetçi bir organizasyon yapısına sahiptir. Merkez Genel Müdürlük teşkilatı Ankara'dadır. İllerde Genel Müdürlüğe bağlı Başmüdürlükler ve onların alt birimi Telekom Müdürlükleri şeklinde teşkilatlanmıştır. İlçelerde ise Telekom işyerleri bulunmamakta, Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüyle yapılan protokol çerçevesinde ilçe Posta İşletmesi Müdürlükleri tarafından abonman işlemleri ücretten pay alınması suretiyle yapılmaktadır.

Ancak 1997 yılında ilçelerde santral kapasitesi baz alınmak suretiyle Telekom Amir ve Şeflikleri kurulmasına karar verilmiş, fakat sınırlı sayıda ilçede bu uygulamaya geçilebilmiştir.

Mevcut Başmüdürlükler ve Telekom Müdürlükleri teşkilatlanmalarında da yeknesaklık bulunmamaktadır.

Çok yaygın ve geniş bir yapıya sahip olan PTT.'nin ayrılmasından sonra, Türk Telekom'un teşkilatlanma yapısında karışıklık yaşanmıştır. Hızlı bir reorganizasyon ve rehabilitasyon çalışması hukuki yapısı nedeniyle yapılamamıştır.

Merkeziyetçi bu hiyerarşik yapı, bütün kararların üst birimde verilmesi uygulayıcı konumdaki birimlerin yeterli yetkilerle donatılmamış olmaları sebebiyle süratla karar alınmasını ve bunların uygulanmasını yoğun bir bürokrasi oluşturarak engellemektedir.

Oysa Türk Telekom çok hızlı gelişen bir teknolojiyi takip etme durumunda bulunduğundan, karar mekanizmasının hızlı ve çözümler üretici konumda bulunması gerekmektedir.

Merkeziyetçi yapının siyasi müdahalelere açık olması, yöneticilerin siyasi kararlarla atanması ve çok sık değiştirilmesi istikrarlı ve yetenekli kadroların kurulmasını engellemekte, bu durum yatırım, finansman, işletme gibi çoğu alanlardaki sorunları beraberinden getirmektedir.

Ayrıca, yaşanan problemlerin çözümünü de engellemektedir.

5.2. İstihdam Sorunu

Türk Telekom önceki bölümlerde de izah edildiği şekilde değişik statüde 73177 personeli istihdam etmekte, personel gideri toplam giderler içerisinde yüzde 42,8 oranında bulunmaktadır.

Türk Telekom A.Ş.'nin kurulmasından sonra hukuki zorunluluklar dışında personel alımı yapılmamış, teknolojideki gelişmeye paralel olarak yeni hizmetler uygulamaya aynı personelle konulmuştur.

Gerçek anlamda bilimsel verilerle personel sayısının tesbiti yönünde bir çalışma yapılmamış olmakla birlikte diğer ülkelerle karşılaştırıldığında toplam sayı olarak çok fazla olmamakla birlikte özellikle toplam giderler içerisindeki personel giderinin oranının çok yüksek olduğu görülmektedir.

İstihdam sorunu; personelin toplam sayısının yeterli olduğu görülse dahi giderin bu kadar yüksekliğine karşılık personelin etkin olarak kullanılıp kullanılmadığında bulunmaktadır.

İşletme kapasitesinin, yüksek olduğu birimlerde işe karşılık personelin paralel olarak fazla olması gerektiği halde tersi durumlar bulunmakta, birimler arasında dengesizlikler yaşanmaktadır.

Bir örnek verecek olursak, 1996 yılında Elazığ ilinde toplam santral kapasitesi 90.155 iken Elazığ Başmüdürlüğü personel sayısı 578'dir. Buna karşılık Malatya'nın toplam santral kapasitesi 124,554 hat, buna karşılık Malatya Başmüdürlüğü'nün personel sayısı 430'dur.

Yaşanan bu dengesizliğin giderilmesi yönünde personelin rotasyonu işlemi uygulanamamaktadır.

İstihdamın, siyasi kararlara açık olması, ünvanlı personel enflasyonuna ve kalite düşümüne sebebiyet vermiştir.

Personelin öğrenim yapısına bakıldığında, yüksek öğrenim görmüş personelin oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Mevcut hukuki yapı içerisinde istenilen personelin istihdamı mümkün olmadığı gibi, mevcut kaliteli personelin de özel kesime gidişi engellenememektedir.

Bu durum, çok hızlı gelişen teknolojiyi kullanarak yaygın ve çok çeşitli hizmet sunmaya çalışan Türk Telekom'un önemli sorunudur.

5.3. İşletme Sorunları

Merkeziyetçi organizasyon yapısının getirdiği problemler ve bu yapıya yapılan siyasi müdahaleler, personelin genel mevzuat çerçevesinde istenilen kalitede ve yerde çalıştırılmaması, hizmetin arzu edilen ölçü ve kalitede çağdaş işletmecilik ölçüsünde sunulmasını engellemektedir.

Türk Telekom A.Ş. abonelerine hertürlü data hizmetinden yararlanmalarını sağlamakla birlikte kendi işletmelerinde otomasyona tam anlamıyla henüz geçmemiş, 1998 yılını otomasyon yılı ilan ederek tüm abonman işlemlerinin bilgisayarlar aracılığıyla yapılması hususunda çalışmalara başlamıştır. Bu çok geç alınmış bir karardır.

Faturalama işlem ve sistemi ile genel bilgi işlem sisteminden kaynaklanan problemler yanısıra işletme sorunlarının bir diğeri ücret tarifesinde karşılaşılan problemlerdir.

1991-1996 döneminde reel fiyatlar bazında tarifede ciddi bir düşüş olmuştur. Bu durum işletmenin değerini ve yatırım kaynaklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarifelerdeki temel sorun mahalli fiyatın maliyetin oldukça altında düşük belirlenmesi, buna karşılık şehirlerarası fiyatın pahalı olmasıdır. Türk Telekom'un gelirlerinin yüzde 35'i şehirlerarası görüşmelerden kaynaklanmaktadır. Tarifeler arası dengeyi sağlayabilmesi, enflasyonun etkisini dikkate alarak makul düzeyde kâr sağlayabilmesi tarifesini bağımsız olarak belirleyebilmesiyle mümkündür.

Ayrıca, mevzuatı oldukça eski olup, günün işletmecilik anlayışının gerisinde hükümler ihtiva etmekte, değiştirilmesi bu yapı içerisinde oldukça zor ve zaman almaktadır. İlaveten, kanunlarla tanınmış imtiyazlar bulunmakta ve düzeltilmeleri için kanunların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

5.4. Şebeke Sorunları

Özellikle otomatik santraller gelir paylaşımli olarak son yıllarda daha hızlı bir şekilde faaliyete geçirilmekle birlikte bunların çalıştırılmasında gerekli şebeke

yatırımlarında geri kalınmaktadır. Bu durum mevcut numaraların aboneliğe dönüştürülememesine ve gelir kayıplarına sebebiyet vermektedir.

Ayrıca, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de hat başına düşen arıza oranı oldukça yüksektir. Bu durum şebekenin iyileştirilmesi gerektiğini ve hizmetin verilişindeki problemleri göstermektedir.

İlaveten, iletim şebekesinin digital sistemde faydalarının maksimize edilememesi, bakım ve yenileme dengesinin kurulamamasının da bir göstergesidir.

5.5. Strateji ve Finansman Yatırım Sorunları.

Bu sorunlar, S.S. Strateji ve Finansman, Yatırım Sorunları, Yatırım programlarının istikrarsızlığı, yerli/yabancı mali işlevlerin yapılmayışı, hükümet müdahaleleri ve uzun dönemli stratejik planların yapılmayışı⁸⁵ şeklinde özetlenebilir.

Telekomünikasyon artı dışsallıklarının bulunması, çok sektörün gelişmesinde temel olması ve kendini kısa sürede amorti edebilen yatırımlar olması sebebiyle yatırım harcamaları içerisinde önemli yer tutması ve istikrarlı olarak uygulanması gerektiği halde, genel bütçeye tabi olması nedeniyle kendi finansman kaynaklarını yatırımlarında şirket yönetiminin kararıyla kullanamamaktadır.

Her yıl yatırıma siyasi aktivitelere uygun görülen ölçüde kaynak ayrılmakta, daha sonra bu durum revize edilse de zaman ve gelir kayıplarına neden olmaktadır.

Yatırım kararları, ekonomik değerlendirilmesi yapılmadan siyasi olarak alınmakta, bu durum maliyetleri artırdığı gibi sosyal olumsuzluklara da sebebiyet vermektedir.

Türkiye geneli, 1997 yılı toplam santral kapasitesi 17.584 bir iken çalışan abone sayısı 17.244 bindir. Aradaki 350 bin dolayındaki fark santrallardaki boş kapasiteyi göstermektedir.

Buna karşılık 1997 yılı telefon bekleyen kişi 452.7 bin'dir. Bir yandan atıl bekleyen kapasite diğer yandan bekleyen talepli sayısının bulunması yatırım kararlarının istikrarsız ve politik amaçlı olarak alındığının göstergesidir.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin ekonomik durumunun dünya ülkeleriyle karşılaştırılması amacıyla veriler grafiksel olarak ilişikte sunulmuştur.

⁸⁵. Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesi, Yatırım, Finansman, Dış Ticaret Dergisi, Temmuz 1997, sy.18

VI.BÖLÜM

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

1. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ GEREKÇELERİ

Dünyadaki Özelleştirme Akımı ve özellikle telekomünikasyon alanında yaşanan yoğun özelleştirme uygulamalarına paralel olarak Türkiye'de siyasi iktidarlar, PTT'nin T'sinin özelleştirilmesi kararını vermiş, yoğun bir tartışma ve hukuki maratondan sonra özelleştirme süresi başlamıştır.

Önceki bölümde izah edildiği şekilde öncelikle PTT'nin posta ve telekomünikasyon hizmetleri ayrılarak Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin kurulması sağlanmış ve özelleştirmenin nasıl yapılacağı şeklinde yasal alt yapı hazırlamaya çalışılmıştır.

Telekomünikasyon hizmetleri özelleştirilsin mi özelleştirilmesin mi tartışmaları ve bunun getirdiği Anayasa Mahkemesi iptallariyle ağır bir süreç yaşansa da değişen siyasi iktidarlar, şirketin özelleştirilmesi yönündeki hedeften vazgeçmemişlerdir.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin özelleştirilmesinin bu kadar yoğun tartışmalara sebebiyet vermesinin nedeni;

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin 1990-95 döneminde gerek hat sayısı, gerekse ilave hat sayısındaki büyüme bakımından son derece başarılı olması, Telekomünikasyon alanında yaşanan çok hızlı teknolojik gelişmeye paralel olarak en son teknolojiyi kullanması ve kâr eden bir kuruluş olmasıdır.

Bu kadar olumlu performans gösteren bir kuruluşun öncelikle özelleştirilmesi, zarar eden ve eski teknoloji kullanan KİT'lerin özelleştirilmesiyle Hazine üzerindeki yükünü hafifletmek olan özelleşmenin amacına ters düştüğü savunulmaktadır.

Bu görüşlere rağmen Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesinin bir takım gerekçeleri vardır ve bunlar aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de liberal ekonomik politikayı benimseyen sağ partilerin iktidarda bulunması, genel siyasi tercihin özelleştirmeden yana olmasını sağlamıştır. Ayrıca, telekomünikasyon alanında sadece gelişmiş değil, artık azgelişmiş ülkelerde de özelleştirmeye gidilmesi ve bu konuda başarılı örneklerin bulunması, siyasi iktidarların bu akımın dışında kalmasını engellemiştir. Ayrıca, uluslararası ekonomik örgütlerin yaşanan ekonomik sorunların çözümünde telekomünikasyon alanında yapılacak özelleştirmeyi önermeleri ve telkin etmeleri de alınan özelleştirme kararının siyasi gerekçeleridir. Türkiye bu kapsamda, Dünya Ticaret Örgütüne telekomünikasyon hizmetlerini en geç 2005 yılına kadar rekabete açacağını taahhüt etmiştir.

Öncelikli olarak, Türk Telekomünikasyon A.Ş'nin özelleştirmesinde en önemli gerekçelerden birisi devlete büyük miktarda gelir sağlamaktır.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardır artık kronik bir hal alan bütçe açıkları ve bunun sonucunda enflasyon ve onun olumsuz etkilerini yaşamaktadır.

Kamunun kaynak ihtiyacını karşılamaya vergiler yeterli gelmemekte, bütçe açıkları dış ve iç borçlanmalarla karşılanmaya çalışılmaktadır.

1997 yılında 1994, 1995 ve 1996 yıllarında olduğu gibi net dış borç ödemesi yapılması sonucu, bütçe açığı tamamen iç borçlanmayla finanse edilmiş, bu da, 1996 yılında 3 katrilyon 149 milyon lira olan iç borç stokunun 1997 yılında 6 katrilyon 283 milyon liraya, 1998 yılı Ocak-Eylül döneminde 9 katrilyon 947 trilyon liraya yükselmesine neden olmuştur.

İç borç stokunda oluşan bu artışın nedeni ise 3 katrilyon 764 trilyon liralık bütçe açığının ve 8 katrilyon 697 trilyon liralık iç ve dış borç ana para geri ödemelerinden oluşan toplam 12 katrilyon 731 trilyon liralık finansman ihtiyacının, yüzde 6,7'sinin dış borçlanmadan, yüzde 86,5'inin ise iç borçlanmadan karşılanmaktadır. İç borç vadesinin kısıtlılığına karşılık faizinin yüksekliği 1999 yılında ekonomik kriz beklentisini gündeme getirmektedir.

Yukarıda kısaca özetlenen kamunun acil ve artan kaynak ihtiyacı, Telekomünikasyon hizmetlerinin kurumun cazip olması nedeniyle daha kolay

özelleştirilebileceği de düşünülerek ve önemli gelir beklentisi içerisinde siyasi iktidarlarca özelleştirilmesi istenilmektedir.⁸⁶

Günümüzde haberleşme, sosyal ve ekonomik yapının sürükleyicisi rolünü oynamaktadır. Bu nedenle, dünyadaki özelleştirme rüzgarı, bu konuda yeni hukuki düzenlemeler getirirken, sadece kamu kuruluşu özelliğini koruyarak günümüze uyarlanması değil, aynı anda uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek ve yeni yatırımlar için gerekli olan finansman ihtiyacını karşılayacak kaynaklar bulunmasını gerektirecek şekilde bir düzenlemeye ihtiyaç olması da önemli gerekçelerdendir.

Diğer bir gerekçe ise Türkiye böylesine büyük çaplı bir özelleştirmeyi başarılı bir şekilde gerçekleştirmesiyle, hem dünyada hem de ülke içerisinde diğer özelleştirmelerin yolunu açacak, cesaret ve tecrübeyle kendini ispatlayabilecektir.

Ayrıca, abonelere yeterli servis kalitesinin ve ülke içindeki hat sayısının arzu edilen ölçüde artırılması, Hükümetin sosyal politikası çerçevesinde telekomünikasyon hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sürekli değişen rekabet koşulları ile, kuralları önceden belirlenmiş rekabete açık bir sektör mekanizması içinde şirketin özgürce faaliyet gösterebileceği, makul kâr marjlarıyla çalışabileceği bir yapının kazandırılması, yeni yapı ile gerekli yatırım ihtiyacının karşılanması da⁸⁷ telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesinin gerekçeleridir.

2. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE YAŞANAN SÜREÇ

Türk Telekomünikasyon A.Ş. özelleştirme çalışmaları 1.8.1996 tarih ve 4161 sayılı kanuna göre yürütülmektedir. Bu kanuni alt yapı altında yapılan çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Kanun kapsamında Sektör Politikası, Satış Strejisi ve Şirket Değerini belirlemekle görevli bir Değer Tespit Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyona Özelleştirme İdaresi temsilcisi başkanlık etmekte olup, diğer üyeler sırasıyla Türk Telekomünikasyon

⁸⁶ . GÖKÇE, Deniz, 1999 Yılı Çok Zor Gececek, Dünya Gazetesi, 13.12.1998 sy.8

⁸⁷ . T.TAŞ Özelleştirme Bilgi Notu, T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi, 14.11.1998 sy.4

A.Ş. Ulaştırma Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Hazine Müsteşarlığı temsilcilerinden oluşmaktadır. Değer Tespit Komisyonunun çalışmaları "Sektör Reformu ve Değer Tespit" başlığı altında toplanmış olup, Komisyon, 1997 yılı başında Goldmans Sachs Firması liderliğindeki bir konsorsiyumu Komisyon çalışmalarına yardımcı olmak üzere görevlendirmiştir.

Goldman Sachs'ın liderliğindeki konsorsiyum şu banka ve firmalardan oluşmaktadır. Barclays de Zoete Wedd (yatırım bankası), Lazard Freres (yatırım bankası), Nikko Securities (yatırım bankası), Ubs (yatırım bankası), Garanti Yatırım Bankası, Global Securities, Allen and Ouery (hukuk danışmanı) Hergüner, Bilgen, Paksoy ve Gürcan (hukuk danışmanı) ve Price Water house (denetim firması)

Goldmans Sachs Konsorsiyumu, Değer Tespit Komisyonuna sunduğu hizmetleri Kasım 1997 tarihinde sonuçlandırmıştır. Sunulan raporların ardından, sözkonusu Komisyon, özellikle satış stratejisi ve şirket değeri ile ilgili kararı Ulaştırma Bakanlığı'na bildirecek, Ulaştırma Bakanlığı konuyu Bakanlar Kurulu'nu intikal ettirecektir. Şu anda özelleştirme süreci bu aşamada bulunmakta yani henüz konu Bakanlar Kuruluna siyasi istikrarsızlık sebebiyle intikal ettirilmemiştir.

Bunu müteakip özelleştirme çalışmalarının ikinci fazı olan "Satış Süreci" ne geçilecek, bu süreç içerisinde kurulacak, sözkonusu Komisyon Satış Stratejisi doğrultusunda Türk Telekom'un hisselerinin özelleştirilmesine ilişkin çalışmaları yürütecektir. Bu aşamalar Özelleştirme Dairesince aşağıda izah edildiği şekilde gelişeceği belirtilmektedir.

3. BİRİNCİ FAZ ÇALIŞMALARI, SEKTÖR REFORMU VE DEĞER TESPİTİ.

Birinci faz kapsamında yapılan çalışmalar 6 ana grup altında toplanmaktadır.

3.1. 4000 Sayılı Kanun çerçevesinde Türk Telekom ve Posta İdaresinin Ayrılmasının İncelenmesi,

Ayrılmanın gözden geçirilmesi, konu hakkında tavsiyelerde bulunular rapor, Değer Tespit Komisyonu'na teslim edilmiştir.

3.2. Sektör ve Şirket Analizi

- Sektör hakkında kapsamlı bilgi,
 - Geleceği yönelik projeksiyonlar,
 - Detaylı şirket analizinin
- Yapıldığı raporlar hazırlanmıştır.

3.3. Sektör Stratejisi ve Politikasının Belirlenmesi.

- Dünyada gelişen liberalizasyon politikalarının incelenmesi.
- Avrupa Birliği üyelik şartlarının etkileri.
- Mevcut hükümet politikasının değerlendirilmesi.
- Orta vadede sektör politikasının belirlenmesi ve tavsiyelerde bulunulması.
- Tarife, rekabet ve ara bağlantı rejimlerinin gözden geçirilmesini.

Kapsayan raporlar hazırlanmıştır.

3.4. Kanuni Altyapı ve Düzenleyici Kurumun Belirlenmesi.

- Mevcut kanun ve regulasyonların incelenmesi.
- Satışı etkileyecek hukuki konuların ortaya çıkarılması.
- Bu konular kapsamında yeni kanun ve yönetmelik tasarıları geliştirilmesi.
- Düzenleyici Kurum (Regulatory Body) rol ve sorumluluklarının belirlenmesi.
- Türk Telekom ile gelecekte imzalanacak İmtiyaz Sözleşmesi taslağının hazırlanması,
- Spektrum politikasının ve regulasyonun belirlenmesi.

3.5. Değer Tespit ve Özelleştirme Stratejisi

- Özelleştirmeye etki eden ulusal ve şirkete yönelik faktörlerin belirlenmesi.
- Türk Telekom'un değerinin belirlenmesi.

-Alternatif Satış Stratejilerinin belirlenmesi.

-Yurtdışında gerçekleşen Telekom Özelleştirmelerinin incelenmesi ve Türk Telekom'a ilgi duyacak yatırımcı profiline belirlenmesi.

-Yukarıdaki hususlar kapsamında Satış Stratejisinin belirlenmesi ve uygulama planının hazırlanması.

3.6. Kanuni Altyapı Değişiklikleri ve Düzenleyici Kurum Konusunda Uygulamaya Geçilmesi.

-Daha önce izah edilen aşamalardaki görevler ile ilgili yönetici özetinin hazırlanması.

-Yeni Kanun ve Düzenleyici Kurumun oluşturulması çalışmalarına başlanması.

Bu güne kadar, raporların tamamlanması için gereken bilgiler toplanmış olup, Konsorsiyum tarafından ön raporlar sunulmuştur. Değer Tespit ve Satış Stratejisi hakkındaki rapor, 14.11.1997 tarihinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığına teslim edilmiştir.⁸⁸

4. GOLDMAN SACHS KONSORSİYUMUNUN ÖZET TAVSİYELERİ VE UYGULAMALAR

Türk Telekom A.Ş.'nin satışı öncesi, özelleştirme çalışmalarını yürütme ve satış sonrasında uygulanacak politikaları belirleme görevini üstlenen Goldman Sachs Konsorsiyumu hazırladığı raporda başarılı bir özelleştirme uygulamasının yapılması için tarafların yapması gerekenler hususunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Bunlar aşağıda alt başlıklar halinde izah edilmiştir.

4.1. Türk Telekom A.Ş.de Yapılması Gerekenler

- Duran Varlıkların yeniden değerlendirilmesi.

- Kıdem Tazminatlarının dünya standartlarına göre hesaplanması.

⁸⁸ . T.TAŞ Özelleştirme Bilgi Notu, T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi, 14.11.1998

- Satış öncesi bağımsız denetimin bitirilmesi.
- Yönetimde finans fonksiyonunun yeniden tanımlanması.
- Pazarlama, faturalama ve yatırım planlamasına daha fazla önem verilmesi.

Yapılması gereken bu aşamalardan sadece pazarlama ve faturalama alanında yoğun bir bilgisayarlaşmaya geçilmesi çalışmaları yürütülmektedir.

4.2. Devlet Kontrolü :

- 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununda değişiklikler yapılması.
- Şirketin bağımsız karar verebilmesi için ana sözleşmesinin değiştirilmesi.
- İşçilerin statüsünün KİK'den Genel İş Mevzuatına göre değiştirilmesi.

Bu kanuni düzenlemelerin henüz hiç biri gerçekleştirilmemiştir.

4.3. Sektör Politikası

- 406 sayılı Kanunda lisans ve imtiyaz sözleşmeleri hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi.

- Türk Telekom A.Ş. ile Ulaştırma Bakanlığı arasında karşılıklı hak ve yükümlülüklerin açıkça belirlendiği bir imtiyaz sözleşmesi imzalanması.

- Düzenleyici Kurum'un oluşturulması.
- Telefon abonelerinden aylık hat kira bedeli alınması.
- DCS 1800 lisansının Türk Telekom A.Ş.'ye verilmesi.

Bu tavsiyelerden sadece, telefon abonelerinden aylık sabit ücret alınması uygulamasına geçilmiş, ancak, bu uygulama mahkeme kararıyla iptal edilmiş, kontör hakkı tanınmak kaydıyla abonman ücret alınması uygulaması yapılmaya başlanmıştır.

4.4. Özelleştirme Süreci

- Halkla ilişkiler firmasının görevlendirilerek reklam kampanyasına başlanması.
- İhale komisyonunun kurularak gerekli gördüğü takdirde satış süreci için danışman görevlendirilmesi.

- Sermaye Piyasası Kurulu ile görüşmelere başlanması.

Önceki aşamalar tamamlanmadığından bu duruma henüz gelinmemiştir.

5. TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Spesifik olarak Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesi incelenildiği için yaşanan sorunlara o açıdan bakılmakla birlikte, çeşitli ülkelerde her özelleştirme uygulamasında değişik sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların önceden tahmin edilerek, alternatif çözüm yollarının ortaya konulması, özelleştirmede başarılı olmanın önemli gereklerindedir. Bu nedenle bu sorunlar alt başlıklar halinde aşağıda incelenmiştir.

5.1. Zamanlama Sorunu

Özelleştirmede zamanlama sorunu, konuyla ilgili yazarlar tarafından iki yönlü olarak düşünülmektedir. Bunlardan biri genel ekonomik şartlar (faiz oranları, sermaye piyasası, enflasyon, alıcıların mali durumu, para arzı ve nihayet ülkenin gelişmişlik düzeyi) dikkate alınarak, özelleştirmede zamanlama sorunudur. Diğeri ise genellikle statik bir yapı gösteren ve özelleştirme için gereken hazırlıkların zaman alacağı, bunun ise özelleştirmeyi tamamlama açısından etkileyeceğidir. Ancak, özelleştirme için gerekli ön hazırlıklar, bir zamanlama sorunundan çok bir süreçtir ve önceden belli aşamaları içermektedir. Asıl sorun, özelleştirmenin hangi ekonomik ortamda gerçekleştirilebileceğinin zamanlamasını yapmaktır.

Halka arz yoluyla özelleştirme, zamanlama açısından menkul kıymetler borsasının genişleme dönemlerinde yapılmaktadır. Bu borsaya etki eden faiz hadleri, enflasyon, para arzı gibi etmenler, hisse senetleri talebini olumlu yönde etkileyecek düzeyde olmalıdır. Diğer yandan alıcıların mali durumu da zamanlama açısından önemlidir. Alıcıların mali durumunun iyi olmadığı bir dönemde hisse senetlerine olan talep düşük kalacak ve bu senetlerin fiyatının artması mümkün olmayacaktır. Özelleştirmenin başarısının yaygın biçimde "hisselerin değer kazanması" olarak görülen bir ortamda geniş bir kitlenin gözünde program başarısız kabul edilecektir.

Bu genel değerlendirme altında, Türkiye açısından gerek ekonomik ve gerekse siyasal yönüyle çok büyük ve başarılı olması elzem görülen Türk Telekom'un özelleştirilmesinde zamanlama çok önemli bir unsurdur.

Ülkenin ekonomik şartlarının yanısıra dünya ekonomik konjonktürünün uygun olup olmadığının tetkik edilerek doğru zamanda özelleştirmenin uygulanması için mevcut şartları objektif olarak değerlendirecek ve ona göre karar verecek, istikrarlı bir siyasi kararlılığa öncelikle ihtiyaç vardır.

Türk Telekom'un özelleştirilmesi sürecine girilmiş, ancak, henüz son aşamaya gelinmemiştir. Bu aşamada ülkenin ekonomik şartlarına bakıldığında, yüksek kronik enflasyon sürmekte, faiz oranları %150'lere vurmakta menkul kıymetler borsası ise gerek Rusya kökenli ekonomik kriz ve gerek siyasi istikrarsızlık nedeniyle zor günler yaşamaktadır. Bu durum hisse senetlerinin değerini koruması ve daha yüksek gelir getirmesi yönünde şüpheler doğurduğundan, bunlara karşı talebin daha düşük seviyelerde gerçekleşmesi muhtemel olarak değerlendirilmektedir. Örneğin İngiltere'de British Telecom'un hisse senetlerinin satışı, o zamanda borsada yaşanan kriz nedeniyle ileri tarihlere bırakılmıştır.

Zamanlama sorunu, yaşanan genel ekonomik şartlara bağlı bulunduğundan çözümü de ülkenin ekonomik politikalarında yatmaktadır. Bu nedenle, hisse senetleri halka arz edilirken talebin yoğun olduğu dönemler muhakkak suretle dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, yerli ve yabancı yatırımcılara satılması düşünülen şirketin %34'lük kısmı için dünya ekonomik şartları, uluslararası yatırımcıların durumu da çok önemlidir. Özellikle son yıllarda dünyadaki pek çok ülke telekomünikasyon sistemlerini özelleştirmek için çalışmakta ve bu durum uluslararası yatırımcıların önüne daha çok seçenek sunulması, yani arzın artması anlamına geldiğinden, ülkemizdeki istikrarsız yapıda dikkate alındığında başarılı gözükken Telekom'un az talep bulmasıyla değerinin altında satılması sonucunu doğurabilir. Bir çok yetkili tarafından, gerek hukuki, gerekse siyasi istikrarsızlık sebebiyle yaşanan gecikmenin her geçen gün şirketin değerini düşürdüğü ifade edilmektedir.

Bu nedenle istikrarlı bir siyasi kararlıkla özelleştirme öncesi sürecinin gerekleri zaman kaydedilmeden yerine getirilerek ülke ekonomik şartları ve dünya konjktörünün uygun zamanı tayin edilerek özelleştirme işleminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

5.2. Değer Tesbit Sorunu

Özelleştirmenin en önemli unsurlarından birisi de özelleştirilecek kurumun mal varlıklarının bu günkü değerinin hesaplanması ve bulunacak değere göre hisse senedi fiyatının tesbit edilmesidir.

Hisse senetlerinin fiyatının gerçek değerinin üzerinde tesbit edilmesi hisse senetlerinin satılmamasına, değerini daha düşük olarak tesbit edilmesi ise Devletin zarar görmesine sebebiyet verecektir.

Bu nedenle özelleştirilecek şirketin değerinin tesbiti büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, çok değişik maddi varlıklara sahip olmaları sebebiyle de oldukça zor bir iştir.

Türk Telekom'un özelleştirme süresinde değer tesbiti için Özelleştirme Dairesi Başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş, bu komisyon ise Goldman's Sachs firması liderliğindeki bir konsorsiyumu görevlendirmiştir. Bu Konsorsiyum önceki bölümde izah edilen çalışmaları yanında Türk Telekom'un değerini tesbit ederek 1997 yılı sonunda Rapor halinde sunmuştur.

Raporun ayrıntısı bilinemediği için hangi kıstaslar esas alınarak, neye göre değer tespiti yapıldığı yönündeki sorularımız ancak özelleştirme gerçekleştirildikten sonra cevaplanabilecektir.

Ancak, 1997 yılında yapılan bu değer tesbit işlemi, 1998 yılında hisse satışlarının gerçekleştirileceği düşüncesiyle yapılmış, bu durum henüz gerçekleşmediğinden raporun güncelliğinin yitirilmesi gibi bir sorunla da karşılaşmaktadır.

Ayrıca, şirketin değerinin artması ve mevcut durumunun yatırımcıların görmek istediği ideal duruma geçmesi için bazı ana konularda değişikliğe gidilmesi tavsiye edilmektedir.

Bunlar, öncelikle Türk Telekom'un ücret tarife yapısını düzeltilmesidir. Yani şehir içi, şehirlerarası ve uluslararası tarifelerinin dengelenmesi gerekmektedir. Halen,

şehiriçi ve şehirlerarası konuşma ücretlerinde yapılan sübvansiyon, uluslararası görüşmelerden karşılanmaktadır. (Çapraz sübvansiyon). Ayrıca 1996 yılında önemli fiyat artışlarına rağmen 1991-1997 döneminde reel olarak telefon ücretlerinde bir düşüş gözlenmektedir.

Müşteriye yönelik servislerde bilgisayar kullanımının yeterli düzeyde olmaması ve sınırlı olması nedeniyle bu servislerin artırılması ve bilgisayarlaştırılması önerilmektedir.

Mobil telefon pazarının liberalleşmesi de bu öneriler içerisinde olup, araç telefonu Türk Telekom tarafından sunulmakta ise de cep telefonu lisansının Telsim ve Türkcell firmalarına devri bu alanda önemli bir adımdır.

Ayrıca, şirketin yönetiminin devlet müdahalesinden arındırılarak şirkete etkin yönetim anlayışının kazandırılması istenilmektedir.

Bütün bunların gerçekleştirilmesiyle şirketin değerinin daha da yükseleceği bilinmekte, ancak buna rağmen değer arttırıcı bu aşamaların gerçekleştirilmesinde çok az mesafe kaydedilmiştir. Türk Telekom'un değerini arttırıcı her türlü işlemin yapılması gerekmektedir. Bunlar aynı zamanda özelleştirme yapılmasa dahi olması gereken işlemlerdir.

5.3. Personel Sorunu

Kamu İktisadi Teşebbüslerinde ilmi ve objektif verilere dayanan istihdam politikaları bulunmamakta, yapılacak işe uygun vasıfta, objektif şekilde değerlendirilerek alınacak iş gücü yerine, siyasi baskılarla istenilen vasıfta olmayan aşırı istihdam söz konusudur.

Ayrıca istihdam edilen personelin, özel sektöre nazaran iş güvenliği kanuni güvence altında ve işten çıkarımları olağanüstü şartlara bağlı bulunmaktadır.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'de ise değişik statülerde 73177 personel istihdam edilmekte ve toplam giderler içerisinde Personel giderlerinin payı %43 oranlarında bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalarda gizli işsizliğin miktarı yönünde bir açıklama yapılmamakla beraber personelin yeterliliğinden bahsedilmekte ve son yıllarda personel alımı fazla

gerçekleşmediğinden gizli işsizliğin büyük miktarda olmadığı, personel dağılımının dengesiz olarak bulunduğu düşünülmektedir.

Personel giderinin fazla olması nedeniyle maliyetin düşürülmesi ve istenilen vasıfta yeni iş gücü istihdamı için, mevcut personellerde işten çıkarmaların gündeme geleceği ihtimal dahilindedir. Bu sebeple, sendikalar özelleştirme uygulamasına karşı çıkmaktadırlar.

İşsizlik oranının yüksek olduğu ülkemizde özelleştirmeye işten çıkarmaların yaşanmaması gerekmektedir.

Bunun için teşvikli emeklilik, başka kurumlarda istihdam, kıdem tazminatlarının dünya standartlarında belirlenmesi, rotasyon hususları muhakkak düşünülmeli ve yeni işsizler yaratılmamalıdır.

5.4. Yönetim ve Regülasyon Sorunu

Türk Telekom A.Ş.'nin, merkezi ve özerk olmayan bir yönetim yapısına sahip olması özelleştirme öncesinde, sürecinde ve özelleştirme sonrasında önemli bir sorundur.

Kararların merkezden alınması ve karar alıcılarının siyasi müdahalelere açık olması yönetimi doğruluk ve etkinlikten uzaklaştırmaktadır. Oysa özelleştirme sürecini yaşayan şirket yönetiminde doğru kişilerin bulunması gerekmektedir.

Bu nedenle yönetimin devlet müdahalesinden arındırılması ve yönetimde gereken yetkinlik ile özerkliği sağlayacak yapı ve kuralların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca yönetimde desantralizasyon sağlanmalıdır.

Böylece özelleştirilme esnasında şirketin değeri arttırılabileceği ve yanlış adımların önlenilebileceği gibi özelleştirilmeyen kısımda da şirketin kârlı duruma geçmesi sağlanacaktır.

Haberleşme, enerji, ulaştırma gibi doğal tekel oluşumunu engellemek ve Kamu yararını Regülatör Kurum aracılığıyla güvenceye almak hayati önem taşımaktadır.

Regülasyon ile işletme faaliyetlerinin tamamen birbirinden ayrılması ön görülmekte, regülatör kurumun işletmesi kuruluşun bağımsız olarak lisans verme ve

lisans koşullarını koyma, kullanılacak ekipmanın özelliklerini belirleme, frekans dağıtımını yapma, kullanım koşullarının izlenmesi ile kalite hedefleri koyma yetkileri bulunacaktır. Türk Telekom'da henüz regülasyon ile işletme tamamen ayrılmamıştır.

Ayrıca, Avrupa Birliği ülkelerinde regülatör kurum ilgili Bakanlıktan bağımsız olarak faaliyet göstermektedir. Genel politikayı Bakanlık oluşturmakta, uygulamayı ise regülatör kurum yürütmektedir. Bu yürütme sırasında regülatör kurum, rekabetin teşviki, lisans şartlarının ve performansının izlenmesi, standartların oluşturulması ve tarifeler ile politikanın uyumunu dikkate almaktadır.

Regülatör kurumun bağımsızlığı, kurumun fikirlerini ve analizlerini serbestçe yayınlama hakkı ile görevden alınmama kaydıyla yapılan sabit süreli atamalarla sağlanmalıdır.

Mevcut durumda regülasyon faaliyetleri kuruluşun bağı olduğu Ulaştırma Bakanlığı ile Haberleşme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Gelecekte bu işlemin nasıl yerine getirileceği, özelleştirme sürecinde kilit bir rol oynayacaktır.

5.5. Diğer Sorunlar

Türkiye'de bu güne kadar yaşanan özelleştirmelerde tam anlamıyla bir konsensüs sağlanamamış, özellikle Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesi, zarar eden teşebbüslerin elden çıkarılarak hazine üzerindeki yükünü hafifletmek gibi özelleştirmenin ekonomik ve sosyal amaçlarıyla tam örtüşmediği gibi kısa vadeli gelir sağlama amacının ön plana çıkması şeklinde değerlendirilerek uzun tartışmalar ve bunun getirdiği anayasa mahkemesi süreci yaşanmıştır.

Özellikle zarar eden bir çok kuruluş varken önceliğin Türk Telekom gibi kârlı bir kuruluşa verilmesi hala çoğu zihinlerde ve kesimlerde karşı çıkışları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, özellikle Türk Telekom'un özelleştirilmesi halka çok iyi anlatılmalı, var olan ihtilaflar giderilerek politik konsensüs sağlanarak özelleştirme gerçekleştirilmelidir.

Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilme sürecine girildiği halde siyasi istikrarsızlık nedeniyle bir kararsızlık yaşanmaktadır. Oysa özelleştirilmenin başarısı kararlı ve sürekli bir ivmeyle hareket etmekte yatmaktadır. Bu durum tabiki genel ekonomik ve siyasal istikrara bağlıdır.

Ayrıca, özelleştirilmelerde özel tekellerin oluşumu ve şirketlerin tamamen yabancıların eline geçmesi önemli bir problem olarak görülmektedir. Türk Telekom'un ise %49'u özelleştirilecek, ancak bununda tamamen yabancı veya yerli tekelin eline geçmesi önemli bir husus olup, önlenmesi için daha rekabetçi bir ortam oluşturulmalıdır.

Özelleştirme tamamen şeffaf ve açık olarak yapılmalıdır. Özellikle Türkiye'de yaşanan özelleştirme uygulamalarında görülen yolsuzluklar halkın güven duygusunu yitirtmiş olduğundan tekrar güven oluşturularak şeffaflık ve açıklık tamamen sağlanmalıdır.

Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesinden elde edilecek gelir, siyasi iktidarların kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılması yıllarca yapılan yatırımların bir yılda tüketilmesi anlamına gelecektir. Her ne kadar bütçe açıklarının kısa vadeli ve çok yüksek faizlerle iç borçlanmayla kapatılmaya çalışıldığı ülkemizde, özelleştirmeyle sağlanan kaynağın zor olsa da çok düşük bir oranda gerçekleştirdiğimiz özellikle altyapı yatırımlarında kullanılmasını sağlanmalıdır.

Türk Telekom A.Ş.'nin yapısındaki olumsuzluklar giderilerek ve başarılı konumu dünyaya anlatılarak özelleştirilmesi gerçekleştirilmelidir. Ve mutlaka başarılı ve diğer uygulamalara örnek olacak şekilde özelleştirilmelidir.

SONUÇ

İktisadi yönden ülkelerin tarihlerine bakıldığında, 1930'lu yılların konjonktürü gereği ülke kalkınmaları devlet öncülüğünde gerçekleşmiş, bu durum kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının ve büyüklüğünün her geçen gün artmasına sebep olmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan ekonomik krizin sebebi devletin ekonomideki payı olarak görülmüş, bütçe açıklarının dayanılmaz ölçüde artması, enflasyonun önlenemeyen tırmanışı gibi sorunlar karşısında kamu kesiminin ekonomideki payının küçültülmesi bir çözüm yolu olarak ortaya atılmıştır.

Bu durumu sağlayan iktisat politikası aracı olarak görülen Özelleştirme, 1980'li yıllarda bir moda akımı gibi tüm dünyayı sarmış ve son yılların aynı zamanda en fazla tartışılan iktisat politikası olmuştur.

Ancak, Özelleştirme Kamu İşletmelerinin özel sektöre devri şeklinde uygulama bulan dar anlamının ötesine çoktan geçerek, Devletin rolünün yeniden tanımlanmasıyla yeni bir dünya düzeninin adı olmuştur.

Uygulama yönüyle ülkelere bakıldığında, Devletin ekonomideki payının asgari seviyeye indirilmesi, rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki kamu teşebbüslerinin finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, elde edilen kaynakların alt yapı yatırımlarına yönlendirilmesi, verimliliğin artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi ekonomik ve sosyal amaçlar taşıyan özelleştirme uygulamalarının en yaygın ve gözdelelerini telekomünikasyon alanındaki özelleştirmeler oluşturmaktadır.

Başlangıçta Telekomünikasyon hizmetleri, kamusal hizmet olarak doğal tekel niteliğindeki Kamu Kurumlarınca sunulmakta iken, Kamu kesimince sunulmasının getirdiği sorunlar yanında, Telekomünikasyon alanındaki teknolojik gelişmenin çok hızlı olması ve bu sektörün diğer sektörlerin gelişiminde bir altyapı oluşturması, yeni ve büyük yatırım yapma yerine özelleştirmeleri gündeme gelmiş, getirisinin yüksek olması nedeniyle de uluslararası piyasalarda cazip bir sektör olmuştur.

Ayrıca, Dünya'daki büyük çaplı ve başarılı ilk uygulama İngiltere'nin British Telecom'unun özelleştirilmesinde yaşanmış ve bu uygulama diğer ülkeler için örnek teşkil etmiştir.

Böylece sadece gelişmiş ülkelerde değil, Güney Amerikadan Afrika'ya, Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar değişik coğrafyalardaki gelişmekte olan ülkelerde de telekomünikasyon sektöründe özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmektedir.

Dünya'da yaşanan bu yeni oluşum doğrultusunda Türkiye'de de telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesine siyasi iktidarlarca karar verilmiştir.

Bu sebeple ilk aşama olarak, PTT teşkilatı adı altında birlikte sunulan posta ve telekomünikasyon hizmetleri birbirinden ayrılarak, telekomünikasyon hizmetlerinin yeni kurulan Türk Telekomünikasyon A.Ş.i tarafından yürütülmesi sağlanmıştır.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin yıllarca yapılan büyük yatırımlar neticesinde Avrupa'yla rekabet edecek düzeyde telekomünikasyon alanında en son teknolojiyi kullanması ve kârlı bir kuruluş olması sebebiyle özelleştirilmesi, büyük tartışmalara neden olmuş, çıkarılan kanunların Anayasa Mahkemesi iptalleriyle hukuki bir süreç yaşanmış olmakla birlikte henüz bu alanda tam bir konsensüstün söz etmek mümkün değildir.

Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesine karşı çıkışların sebebi, sadece ideolojik anlamda devletçi ve liberal düşünce farklılıkları değil, zarar eden pek çok KİT varken önceliğin kârlı bir kuruluş olan Türk Telekom'a verilmesinin, özelleştirmenin KİT'lerin Hazine üzerindeki yükünü hafifletmek ve verimliliği arttırmak gibi amaçlarıyla örtüşmediği, siyasi iktidarlarca, kamu finansman açığı için kaynak şeklinde görülmesi ve bunun yanlışlığı ifade edilmektedir.

Ancak, özelleştirme olgusuna, Devletin rolünün yeniden tanımlanması, sağlık ve güvenlik gibi asli görevlerini istenilen etkinlikte yapabilmesi için iktisadi hayattan çekilmesi gerektiği amacına yönelik olarak bakılmalıdır.

Özelleştirilsin mi özelleştirilmesin mi şeklinde bir tartışmadan ziyade, dünya paralelinde ülke şartlarına uygun, daha iyi, daha rasyonel ve başarılı özelleştirme nasıl gerçekleştirilirin cevabı aranmalıdır.

Türk Telekomünikasyon A.Ş.nin kullandığı teknoloji, şirket kârı gibi olumlu göstergelerinin yanısıra, yaşadığı organizasyon, istihdam, işletme, yatırım ve strateji, finansman sorunlarının temelinde, bir kamu işletmesi olması ve bu nedenle siyasi müdahalelere açık bulunması yatmaktadır.

Bu sebeple bazı kesimlerce özelleştirilmesinin alternatifî şeklinde özerkleştirilmesi savunulmuş ise de mevcut siyasi yapı içerisinde özerkleştirmenin uygulanması imkân haricindedir.

Türk Telekom A.Ş.nin dünyadaki teknolojik gelişmelere ayak uydurması, dünya ülkeleri ile rekabet edebilmesi için kabuğunu kırması gerekmektedir. Bir kamu şirketi olarak da bunu sağlaması mümkün gözükmemektedir.

Verimlilik düzeyleri düşük KİT'ler yerine, telekomünikasyon sektörü gibi verimlilik düzeyi ve satış değeri yüksek bir KİT'in öncelikle özelleştirilmesi, planlanan stratejinin kamu gelirini artırarak ekonomik istikrar arayışına dönülmesi şeklinde değerlendirilmeli ve genel bir ekonomik istikrar politikasıyla birlikte uygulanmalıdır.

Türk Telekom A.Ş.nin özelleştirilmesinde en büyük problem, Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlıktır. Oysa başarılı bir özelleştirmenin temel şartı siyasi kararlılıktır.

Siyasi ve ekonomik alanda yaşanan bu belirsizlik giderilmeden başarılı bir özelleştirme yapılması mümkün değildir.

Özellikle siyasi ve ekonomik istikrar sağlanarak ülkenin uygun yapısının yanında dünya piyasalarının, yatırımcı kuruluşların ve diğer ülkelerin bu alandaki arzları dikkate alınarak doğru zamanlamayla ve değer tesbitiyle özelleştirilmesi gerçekleştirilmelidir.

Özelleştirme öncesinde şirketin değerini arttırıcı mahiyette yapılması gereken müşteriye yönelik hizmetlerde bilgisayarlaşmanın arttırılması, teşkilatlanma yapısından kaynaklanan organizasyon bozukluklarının giderilmesi, ücret tarifelerinin dengelenmesi gibi hususlarda gerekli çalışmaların ivedilikle yapılması gerekmektedir.

Türk Telekom A.Ş.nin özelleştirilme süreci ve sonrasında yönetiminin devlet müdahalesinden arındırılması, yönetimde desantralizasyonun sağlanması, bağımsız Regülatör Kurumun oluşturulması önemli rol oynamaktadır.

Türk Telekom'un özelleştirmesinin başarılı olması için, sosyolojik ve psikolojik unsurlar dikkate alınarak halka çok iyi anlatılması gerekmektedir. Türkiye özelleştirmelerde güvenin tamamen yitirildiği bir dönemi yaşamaktadır. Bu güvenin tekrar sağlanması gerekmekte olup, mutlak surette şeffaf ve açık bir özelleştirme gerçekleştirilmelidir.

Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesinin başarısı en fazla gelir getirmesi olarak görülmemeli, rasyonel ve sosyal maliyeti az olan bir özelleştirme gerçekleştirilmelidir. İşsizlik oranının çok yüksek olduğu ülkemizde, işten çıkarımlar yaşanmamalı, personelin farklı kurumlarda istihdamı, teşvikli emeklilik gibi ara çözümler bulunmalı, kıdem tazminatları dünya standartlarında olması sağlanmalıdır.

Türkiye'nin dünyaya kendini göstermesi ve ülke, içerisinde diğer özelleştirmelere örnek teşkil etmesi bakımından özel öneme sahip Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Özelleştirilmesi, mutlak surette başarılı olarak gerçekleştirilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKALIN, Güneri, KİT'ler ve Özelleştirmeleri, A.Ü.S.B.F., Cilt; XLI, Sayı: 1-4,
Ocak-Aralık 1986, AÜSBF BYYO Basımevi, Ankara 1987
- AKALIN, Güneri, Türkiye'de KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Gerekçeleri, Vergi
Dünyası, Sayı: 162, Şubat 1995
- AKGÜÇ, Öztin, Ekonomide Gerçeği Arayış, Balam Yayınları, Bayrak Matbaası,
İstanbul 1991
- AKIN, M.Koray, Dar Anlamda Özelleştirme, Türkiye ve Dünyadaki Uygulamaları,
Sorunları, G.Ü.Sos.Bil.Ens.Y.Lisans Tezi, Ankara 1986
- AKTAN, Coşkun, Can, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme,
Takav Matbaası, Ankara 1993
- AKTAN, Coşkun, Can, Posta ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma
ve Özelleştirme, T.Haber İş Send.Yayınları, No:7/193
- AKTAN, Coşkun, Can, Yasal ve Kurumsal Serbestleşme ve Verimlilik, Verimlilik
Dergisi, 1990/2
- ALKİN, Erdoğan, İMREN Arzu, UZUNOĞLU Sadi, BOZKURT İsmail, ERÇEL Gazi,
AKMAN Vedat, KARAKAŞ Eser, Türkiye'de Özelleştirme, Yayın No:265,
Melisa Matb.
- ALTINTAŞ, M.Berra, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve
Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri, SPK Yayınları, No:8
- ATASOY, Veysel, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu,
Ankara 1993
- BORATAV, Korkut, TÜRKCAN Ergun, Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve
KİT'ler, Türkiye Araştırmaları 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- BYDK, 1990 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu
- ÇELEBİ, A.Kemal, Demokrasi ve Özelleştirme, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi,
Mart 1994

- ÇELEBİ, Işın, Yeni Düzen Anlayışı, AD Yayıncılık A.Ş., 3.Baskı, Kasım 1995
- DİLİK, Sait, Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmesi, A.Ü.S.B.F. Cilt:XXXVII,
Sayı:1-2 Ocak-Haziran 1987
- DOĞAN, Y., Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Doğruluk Mat.San.Tic.Şti.
İzmir 1993
- DURAN, Mahmut, İngiltere'de KİT'ler ve Özelleştirme Uygulamaları, Banka ve
Ekonomik Yorumlar Dergisi, Şubat 1985
- Dünyada Telekomünikasyon Devleri Para Basacak T'ler Peşinde, İntermedya Ekonomi,
1.10.1995
- Dünyada Özelleştirme, Ekonomik Trend, 20.11.1994
- ESEN, İsmail, Özelleştirme ve Borsaya Etkileri, Para ve Sermaye Piyasası, Şubat 1988
- ERSOY, Abdullah, Dünyada Özelleştirme Rüzgarları, Ekonomik Forum, 1994/7
- EYYÜBOĞLU, Halil,İ., Telekomünikasyonda Rekabet ve Tarifeler, PTT, AR-GE
Dergisi, Haziran 1992
- GÖKÇE, Deniz, 1999 Yılı Çok Zor Gececek, Dünya Gazetesi, 13.12.1998
- GÜNEŞ, Hurşit, Özelleştirme Stratejileri, Ekonomik Forum, 7.1994
- İngiltere'nin Telekom Başarısı, 21.1.1994 Milliyet Gazetesi.
- KARDÜZ, A.Rıza, Arjantin PTT'nin T'sini nasıl sattı? Sabah Gazetesi, 28.8.1993
- KURAL, Murat, Bir Telekomünikasyon Özelleştirme Örneği, PT Telekomünikası
İndonesia, İşletme ve Finans Dergisi, Mayıs 1996
- KIR, Ş.Yavuz, Sosyal Özelleştirme Politikası, İşletme ve Finans Dergisi, Mart 1996
- Meksika ve Arjantin'de Özelleştirme Uygulamaları, Görüş Dergisi, Eylül 1993.
- ONAR, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, 3.Baskı, Cilt I, İstanbul 1996
- Özelleştirme (Özel İhtisas Komisyon Raporu) TOBB Yayını, Ankara 1993
- PTT Dergisi, Nisan-Mayıs 1995, Nisan 1996

- SAVAS, E.S, (Çev.Ergün Yener), Özelleştirme Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı, MAM Yayınları, 517, Şubat 1994, Ankara
- SERİM, Bülent, Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özelleştirme, İzgi Yayınları, Ankara 1996
- SUIÇMEZ, Halit-YILDIRIM Şevket, Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, MAM Yayını, No:508, Ankara 1993
- TENEKECİOĞLU, Murat, Özelleştirmeye Kamu Tercih Teorisi Bakımından Bir Yaklaşım, Mülkiyetler Birliği Dergisi, Cilt.XX, Sayı:177
- Türkiye'de ve Dünya'da Özelleştirme, Vakıfbank Araştırma Dergisi.
- TÜSİAD, Özelleştirme KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul 1986.
- Türk Telekomünikasyon A.Ş. Faaliyet Raporu 1997-1998
- Türk Telekom Dergisi, Mayıs 1997, Temmuz 1997, Ağustos-Eylül 1998
- Türk Telekomünikasyon Hizmetleri (1927-1997) İstatistikleri.
- Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesi, Yatırım Finansman, Dış Ticaret Dergisi, Temmuz 1997
- T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi, T.T.A.Ş.Özelleştirme Bilgi Notu, 14.11.1997,
- ULUATAM, Özhan, Kamu Maliyetis, S.Yayınları No:18
- YİĞİTBAŞI, Şehabettin, Mikro İktisat, Afyon K.Tepe Üniv.Basımevi, Afyon 1996